

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร สิริจันโท)

ประวัติ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร สิริจันโท)

ชาติกำเนิด และชีวิตปฐมวัย

ท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร สิริจันโท) รูปนี้ นามสกุล ศุภสร เกิดใน รัชกาลที่ ๔ ณ วันศุกร์ เดือน ๔ แรม ๑๐ ค่ำ เวลาประมาณ ๕ นาฬิกา ปีมะโรง จุลศักราช ๑๒๑๘ ตรงกับวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ.๒๓๙๙ เป็นบุตรหัวปีของหลวงสุโภรสุประการ กรมการเมืองอุบลราชธานี กับ นางสุโภรสุประการ (แก้ว สุภสร) ชาติภูมิเดิมอยู่บ้านหนองไหล อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่ออายุได้ ๑๓ ปี บรรพชาเป็นสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมอยู่ในสำนักเจ้าอธิการม้าว เทวธุมมี วัดศรีทอง จังหวัดอุบลราชธานี

ชีวิตสมณะ การแสวงหาธรรมและปฏิบัติ

ถึงรัชกาลที่ ๕ อายุ ๑๙ ปี ลาสิกขาบทจากสามเณรมาอยู่กับบิดามารดา ๓ ปีจึงอุปสมบท ที่วัดศรีทอง เมื่อปีฉลู พ.ศ.๒๔๒๐ เจ้าอธิการม่วง เทวธุมมี ซึ่งเป็นลัทธิวิহারิกในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระอุปัชฌายะ อุปสมบทแล้วจำพรรษาอยู่ที่วัดชัยมงคล แต่ไปศึกษาเล่าเรียนในสำนักพระอุปัชฌายะ ต่อมาอีก ๔ พรรษา แล้วจึงมาอยู่ที่วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร ในสำนักพระปลัดผา ถือนิสสัยในพระอริยมุนี (เอม) ศึกษาพระปริยัติธรรมกับ พระมหาดิษ และพระอาจารย์บุษย์ ปีเศษ แล้วไปศึกษาในสำนักพระยาธรรมปรีชา (บุญ) ภายหลังย้ายมาอยู่วัดกันมาตุยาราม แล้วกลับไปอยู่วัดเทพศิรินทร์อีก ครั้นพระอริยมุนี (เอม) และ พระปลัดผา มรณภาพแล้ว จึงย้ายไปอยู่ที่วัดบุบผาราม จังหวัดธนบุรี ในสำนักพระสาสนโสภณ (อ่อน) แต่ยังเป็นเปรียญๆ

ถึงปีระกา พ.ศ.๒๔๒๘ ได้เข้าแปลพระปริยัติธรรม ครั้งแรกที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยค แล้วลาไปปฏิบัติอุปัชฌายะที่จังหวัดอุบลราชธานี ๒ พรรษา ระหว่างนี้ เจ้ายุติธรรมธร เจ้านครจำปาศักดิ์ สร้างวัดมหาอำมาตย์ ถวายพระสงฆ์ธรรมยุต จึงอาราธนาไปเป็น เจ้าอาวาสวัดนั้น ครั้นถึงวันที่ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๓๕ ทรงพระกรุณาอยู่ที่วัดพิชัยญาติการาม ๑ พรรษา แล้วกลับไปอยู่วัดเทพศิรินทร์อีก ต่อจากนี้ได้เข้าแปลพระปริยัติธรรมอีกครั้ง สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค จึงโปรดให้ไปจัดการศึกษาในจังหวัดอุบลราชธานีได้ ๒ ปีเศษ

ถึงปีกุน พ.ศ.๒๔๔๒ ทรงตั้งเป็นพระราชาคณะที่พระญาณรักขิต แล้วโปรดให้เป็นเจ้าคณะมณฑลอีสาน จึงกลับไปอยู่วัดสุปัฏน จังหวัดอุบลราชธานี ๕ พรรษา ภายหลังขอพระราชทาน พระบรมราชานุญาตกลับเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ อยู่ที่วัดเทพศิรินทร์บ้าง ไปรูดงค์บ้าง จนถึงปีมะโรง พ.ศ.๒๔๔๗ จึงโปรดให้อาราธนาไปครองวัดบรมนิวาส ถึงปีระกา พ.ศ.๒๔๕๒ โปรดให้เลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ ที่พระราชาภิกขุ

ถึงรัชกาลที่ ๖ เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๕๗ ทรงโปรดให้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระเทพโมลี ต่อมาถึง พ.ศ.๒๔๕๘ ได้แต่งหนังสือเทศน์เห็นเป็นอันไม่ต้องด้วยรัฐประศาสนโยบาย บางประการอันเกี่ยวกับการป้องกันพระราชอาณาจักร จึงถูกถอดจากสมณศักดิ์คราวหนึ่ง ครั้นถึง วันที่ ๒ มกราคม พ.ศ.๒๔๕๙ ทรงพระกรุณาโปรดกลับตั้งให้เป็นพระราชาคณะที่พระธรรมธีรราชมหามุนี มีสมณศักดิ์เสมอชั้นเทพและโปรดให้ครองวัดบรมนิวาสตามเดิม ถึงปี พ.ศ.๒๔๖๖ โปรดให้ เลื่อนเป็นพระโพธิวงศาจารย์ เสมอตำแหน่งชั้นธรรม ครั้นถึง พ.ศ.๒๔๖๘ ทรงพระกรุณาโปรดให้ เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะตำแหน่งเจ้าคณะรองฝ่าย

อรัญญวาสี มีนามในสัญญาบัตรว่า “พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ญาณวิสุทธจริยาปรินายก
ตรีปิฎกคุณาลังการ นานาสถาณราชคมนีย์ สาธการธรรมากร สุนทรศีลาทพันธ์” มีฐานานุ
กรรม ๖ รูป คือ พระครูปลัดนิพนธ์โพธิพงศ์ ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูธรรมธร ๑ พระ
ครูสังฆรักษ์ ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ ท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ ได้เคยรับ
ราชการทางคณะสงฆ์ในหน้าที่สำคัญๆ หลายตำแหน่ง คือ เป็นเจ้าคณะใหญ่ เมืองนครจำปา
ศักดิ์ เป็นเจ้าคณะมณฑลอีสาน มณฑลจันทบุรี มณฑลราชบุรี มณฑลกรุงเทพฯ

การปกครอง

ท่านผู้นี้เป็นผู้มีอัธยาศัยงดงามในการคุ้มครองศิษยานุศิษย์ เป็นต้นว่า ผู้น้อยทำอะไรในหน้าที่
ของท่าน ถ้าทำถูกต้องยกให้เป็นความดีความชอบของผู้น้อย ถ้าบางประการเหลือกำลังทำ
พลาดผิดไปรับเอาเสียเอง ไม่ให้เป็นความผิดตกแก่ผู้น้อย และเป็นผู้มีใจกว้างขวางเฉลียวฉลาด
ผลเกือกุลแก่สรรพหมาจารี ไปไหนอยู่ไหน ยังคุณงามความดีให้เกิดแก่หมู่ เป็นคนโสดขณะผู้ทำ
หมู่ให้งามแท้ ไม่ใช่คนโสดผู้ทำร้ายหมู่ และไม่ใช่คนปุรกะผู้สักแต่จะทำให้เต็มตามจำนวน
ของหมู่ และเป็นผู้ฉลาดในเชิงช่างเปลี่ยนภาพให้ยืนอยู่ในหลัก ๓ หลัก คือ เย็น ร้อน และอุ่น
เย็นก็ไม่ถึงแก่บูด ร้อนก็ไม่ถึงแก่ไหม้ ให้เป็นไปพอเหมาะแก่เหตุการณ์ คือ อุ่น ใส่ใจในการ
ป่วยเจ็บ ไม่ทอด ธุระในการเกือกุลด้วยปัจจัยลาภทั้ง ๔ ดังนี้ เป็นตัวอย่างจึงเห็นว่าการ
ปกครองดี

การเล่าเรียน

ท่านผู้นี้เป็นผู้ใส่ใจในการศึกษาของกุลบุตรดีมาทั้งภาษาบาลีทั้งภาษาไทย ดังเมื่อยังเป็น
เปรียญขึ้นไปจังหวัดอุบลราชธานีคราวแรก แม้แต่เพียงเที่ยวตำบลต่างๆ ถ้าไปนอนค้างอ้าง
แรมต้องให้ศิษย์นำแบบเรียนไปด้วยว่างกิจอื่นก็สอน ที่สุดพักใต้ต้นไม้ตามป่าบางคราวก็สอน
ทั้งนี้ชี้ให้เห็นในสมัยต้น

ครั้นสมัยต่อมาท่านได้ตั้งอยู่ในภาวะเป็นผู้ใหญ่ก็ยังจัดให้เป็นกิจลักษณะขึ้นโดยลำดับ เช่น เมื่ออยู่เมืองนครจำปาศักดิ์ ตั้งโรงเรียนขึ้นที่ วัดมหาอำมาตย์ (วัดนี้พระยามหาอำมาตย์ หารุ่นกับ เจ้านครจำปาศักดิ์ สร้าง) ให้ชื่อว่า “โรงเรียนบูรพาสยามเขตร” สอนทั้งภาษาบาลี ทั้งภาษาไทย ครั้นกาลต่อมาได้เข้ามากรุงเทพฯ แล้วกลับออกไปอยู่อุบลก็ได้ตั้งโรงเรียนอุบลวิทยาคม ขึ้นที่วัดสุปัฏน์ สอนทั้งภาษาบาลี ทั้งภาษาไทย

ครั้นได้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะมณฑลขึ้น ก็จัดการศึกษาทั่วไปจนได้เข้ามาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส ก็จัดการศึกษาของกุลบุตรให้เจริญดัง ที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ แม้ถึงวัดสิริจันทรมิตรที่เขาบ่องาม (บัดนี้สำเนียงได้กลายเป็นเขาพระงาม) จังหวัดลพบุรี และวัดเจติยหลวงนครเชียงใหม่ ก็จัดการศึกษาของกุลบุตรให้รุ่งเรืองขึ้นโดยควรแก่ฐานะ และข้อที่ลืมนเสียมิได้นั้นคือ เมื่อท่านมากรุงเทพฯ ครั้งหนึ่งคราวใดเป็นต้องนำกุลบุตรเข้ามาทุกคราว เพื่อให้ได้เล่าเรียนไม่คิดว่าเหนื่อยยาก ทั้งนี้จึงเห็นว่าใส่ใจในการศึกษาของกุลบุตร

การสั่งสอน

ท่านผู้นี้เป็นผู้ใส่ใจในการสั่งสอน ไม่เลือกชั้นเลือกหมู่ มุ่งแต่ให้ผู้ที่ได้รับคำสั่งสอนบรรลุประโยชน์โดยควรแก่ภาวะของตน ไกลหรือใกล้ไม่ว่าอุตสาหะสัญจรไปในพระราชอาณาจักรแทบทุกมณฑล แม้นอกพระราชอาณาจักรก็ยังสัญจรไปถึงเมืองเชียงตุง (คือเชียงตุงหรือธง) อยู่ไหนไปไหนถ้ามีโอกาสเป็นต้องแนะนำสั่งสอน แม้ที่สุดป่วยอยู่ในครั้งสุดท้ายนี้ ก็ยังแสดงธรรมสั่งสอน ภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา เป็นผู้ฉลาดในเชิงซีให้ผู้ฟังเห็นเหตุผลแจ่มแจ้งในอรรถธรรมเข้าใจ ชักชวนให้อาจหาญ และให้ร่าเริงในสัมมาปฏิบัติ จัดเป็น ธรรมกลี๊ก*เอก

*ธรรมกลี๊ก หมายถึง พระที่เป็นนักเทศน์ผู้แสดงธรรม

มีเชาณะปฏิภาณว่องไว ฉียบแหลม วิจาร์ณอรรถธรรมอันลุ่มลึกให้แจ่มแจ้ง ใช้แต่สั่งสอน ด้วยมุขเท่านั้นหามิได้ ยังแต่งไว้ทั้งคำร้อยแก้ว ทั้งคำกาพย์ ทั้งให้บันทึกไว้มากมายถึงท่านผู้ ล่วงลับไปแล้ว หนังสือทั้งปวงนี้ยังจะสั่งสอนโลกได้ยืดยาว ทั้งนี้ นับว่า เป็นผู้ใส่ใจในการสั่ง สอนดีมาก

การก่อสร้างปฏิสังขรณ์

ท่านผู้นี้เป็นผู้พอใจในการก่อสร้างปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุและปูชนียวัตถุมากมาย แต่จะนำมา บางประการส่วนที่สำคัญเป็นต้นว่า การปฏิสังขรณ์ ในวัดบรมนิวาส คือ พระอุโบสถแล พระ อสีติมหาสาวก พร้อมทั้งวิหารคดและพระพิชิตมาร ซึ่งเป็นพระประธานในศาลาอรุพงษ์ คือ เป็นพระลีลาเก่าเชิญมาจากจังหวัดราชบุรี และในวัดบวรมงคล คือพระอุโบสถ พระระเบียง ตลอดจนทั้งวิหารคด ก็ได้เป็นผู้สนับสนุนยังการปฏิสังขรณ์ให้สำเร็จ

ส่วนการก่อสร้างในวัดบรมนิวาส เช่น โรงเรียนทั้งภาษาบาลี ทั้งภาษาไทย ทั้งสระน้ำ ทั้ง ศาลาอรุพงษ์ ทั้งระฆัง แล หอระฆัง ตลอดถึงกุฏิทั้งสิ้นล้วนก่อสร้างใหม่เป็นตึกทั้งนั้น แต่ คณะกุฏิและหอเขียนส่วนล่างอาศัยผนังเดิม ส่วนชั้นที่ ๒ ก่อใหม่ เปลี่ยนหลังคาไปตามสมัย นิยม ทั้งมีนามเจ้าของทรัพย์ประกาศไว้ แทบทุกกุฏิ ทั้งปรากฏในหนังสืออัตตประวัติของท่านด้วย นัยว่ายังไม่ปรากฏ แต่หอเขียนกับหอระฆัง หอเขียนเป็นกุฏิใหญ่ในวัดนี้ หม่อมเจ้าหญิงเมาลี หม่อมเจ้าหญิงคอยท่า หม่อมเจ้าหญิงโอรุอ่อน หม่อมเจ้าหญิงคำขาว และ หม่อมเจ้าหญิงรัชมงคล ปราโมทย์ ณ อยุธยา ทรงสร้างด้วยสามัคคีธรรมแห่งคณะญาติ และ หอระฆังนั้น พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมขุนมรุพงษ์ศิริพัฒน์ ทรงสร้างทั้งระฆังด้วย แลได้ เป็นผู้ประเดิมสร้างวัดเสน่หานุกูล จังหวัดนครปฐม ส่วนวัดสิริจันทรมิตร จังหวัดลพบุรีนั้น (วัดนี้พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงขนานนาม) สิ่งที่สำคัญที่ก่อสร้างคือ พระพุทธปฏิมากร อันมีนามว่า พระพุทธปฏิภาคมัธยมพุทธกาล ซึ่งมีหน้าตักกว้าง ๑๑ วา ๑ ศอก สูงทั้ง รัศมี ๑๘ วา พระอุโบสถทั้งพระประธานและพระกัจจายน์ ทั้งวิหาร ตลอดถึงกุฏิ ศาลา บ่อน้ำ ทั้ง ได้นำในการก่อสร้างมณฑป วัดบ้านแปง จังหวัดสิงห์บุรี และในตोनอวสานสมัยนี้ก็ได้อีก พร้อม ด้วยท่านผู้มีจิตศรัทธาทั้งหลายซื้อวิหารเก่าที่วัดเจดีย์หลวง นครเชียงใหม่

การปฏิบัติ

ท่านผู้นี้เป็นผู้ยินดีในทางสัมมาปฏิบัติจัดเข้าในจำนวนที่เรียกว่า สันโดษมักน้อย ไม่ค่อยสะสม บริหารเกินกว่าเหตุ ใฝ่ใจในสัลเลขปฏิบัติ ประกอบด้วยธุดงค์วัตรเที่ยวรุกขมูลแทบทุกปี ขึ้นเขาลงห้วยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก ใคร่ธรรม ใคร่วินัย รักษาขนบธรรมเนียมของสมณะ ที่ดีไว้มั่นคง สังกะตข้อปฏิบัติไม่มีหย่อน ประหนึ่งมีสติสัมปชัญญะคุณทุกเมื่อ เพราะมีความ เยือกเย็น เป็นผลให้แลเห็น อาจสันนิษฐานได้ว่าคงรู้เห็นอรรถธรรมในเพราะสัมมาปฏิบัติเป็น

แม่นมัน ทั้งมีความอาจหาญอดกลั้นทนทานต่อเหตุการณ์ยิ่งนัก ตัวอย่างที่จะฟังชี้ให้เห็นดังเมื่อป่วยครั้งสุดท้ายนี้ แม้ถึงโรคาพาธอันมีพิษเผ็ดแสบครอบงำ ย่ำยีปีทาประกอบด้วยทุกขเวทนาอันกล้าหยาบ เห็นปานนั้นก็มิแสดงอาการที่ผิดแผก รักษาความเป็นปกติไว้ด้วยดี มีหน้าซำยังให้โอวาทแก่ผู้เยี่ยมเยียนและผู้ปฏิบัติเสียอีก ยังกล่าวถ้อยคำอันเป็นที่จับใจ บ่อย ๆ ว่า “เราเป็นนักรบ ได้ฝึกหัดวิธีรบไว้ก็ไม่เสียที ได้ผจญต่อพยาธิธรรมและมรณธรรมจริงๆ ไม่เหมือนนักรบอื่นฝึกหัดวิธีรบไว้แล้ว บางเหล่าตายเสียเปล่าก็ไม่ได้เข้าสู่สมรภูมิ ดังนี้ เหตุการณ์ครั้งนั้นจึงจัดว่าเป็นผู้อาจหาญอดกลั้นอดทนทาน ไม่สะทกสะท้านต่อพยาธิธรรมและมรณธรรม แม้ถึงในอวสานสมัยจวนแตกดับก็มีสติสัมปชัญญะครอบรอบ ไม่หลงไหลไม่พินเพื่อน ไม่กระวนกระวาย แตกดับไปด้วยความสงบเจียบหายดุจหลับไป” ฉะนั้น ด้วยเหตุผลทั้งปวงนี้ จึงว่าท่านเป็นผู้ปฏิบัติได้ผลโดยควรแก่ภาวะแท้

ธรรมโอวาท

ท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ สิริจนฺโท ท่านได้แสดงธรรมโอวาทไว้ในข้อความบางตอนของหนังสือ อัตตโนประวัติและธรรมบรรยายของท่านดังนี้ว่า

การที่เล่ามาให้ฟังตลอดเรื่อง ได้เล่าทางลาภแลยศแลกิจจานุกิจให้เห็นว่า อัตตโนมีความสุขสบาย เจริญ ด้วยลาภยศ โดยลำดับแต่อุปสมบทมาตลอดอายุได้ ๗๐ ปีบริบูรณ์

ต่อนี้จะเล่า อุตตตถจริยา ในทางธรรมปฏิบัติไว้สู่ฟังอีกโสดหนึ่ง คือในระหว่างอัตตโน มีอายุ ๒๐ ปีล่วงแล้ว อัตตโนมีความจับใจพระพุทโธวาทข้อที่ว่า อุตตาหิ อุตตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งแก่ตน เมื่ออัตตโนยังไม่ฉลาด ก็ถือว่าร่างกายจิตใจนี้เอง เป็น ตน จึงได้ตั้งหน้าศึกษาเล่า

ประวัติพระอุบาลีคุณูปมาจารย์
(จันทร์ สิริขิต)

มูลนิธิพระสงฆ์ มณฑลสุโขทัย
ค.พจนกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี
www.sa-ngoh.com

เรียน พวกเพียรรักษาตนให้ตั้งอยู่ในสุจริตทุกเมื่อ มีหิริโอตตัปปะประจำอยู่เสมอ ครั้น
ภายหลังได้ศึกษาธรรมหนักขึ้น ได้อาศัยหนังสือสังขัตโตวาทของเจ้าคุณสมเด็จพระวันรัต
(ทัฬหะ พุทธสิริ) วัดโสมนัส แสดงว่า

“เปล่าไม่มีใครเกิด ไม่มีใครแก่ ไม่มีใครตาย นามรูป ธาตุขันธ์ อายตนะ เกิดขึ้นแล้ว ก็ดับไป
ต่างหาก”

ดังนั้นก็ตั้งใจปฏิบัติตามแต่เกิดความลังเลไม่แน่ใจ เพราะผิดความเห็นเดิมไป แต่เริ่มเห็นว่าร่างกายจิตใจ เป็น ตน คือ รูปนาม ธาตุ ชั้นๆ आयตนะนั่นเอง ครั้นมาพิเคราะห์ตามตำราของท่านว่าไม่ใช่ตน ยิ่งเกิดความสงสัยใหญ่โตขึ้น แต่ก็คงเชื่อว่า นามรูป ธาตุ ชั้นๆ आयตนะ เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อยู่ตามท่านนั่นเอง แต่ติดอนัตตาอยู่ประมาณ ๑๐ ปี เมื่อ สังเกตดูผลคือ ความสงบ รากะ โทสะ โมหะ ก็ไม่สู้จะมีอำนาจอะไรนัก ใจก็จางออกจากตำรายืด ไตรสิกขา เชื่อแน่ว่าท่านที่เดินตามไตรสิกขาได้สำเร็จมรรคผลนับด้วยแสนด้วยโกฏิเป็นอันมาก เราจะมายึดมั่นใน อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาอยู่เพียงเท่านี้ จะถือเอาว่าเป็นปัญญาที่ยังกระไรอยู่ จะเสียเวลามากไป แต่นั่น ก็ตั้งหน้าเจริญสติ เพื่อจะให้ป็นองค์สัมมาสมาธิ แต่วิธีคุมใจเป็นของลำบากมาก เพราะเป็นผู้เกี่ยวอยู่ในหมู่ในคณะ พรักพร้อมอยู่ด้วยลาภแลยศ แต่ถึงอย่างนั้น ก็ยังมีเวลาปลีกออกหากายวิเวกได้บ้าง บางสมัย เนื้อความในธรรมนิยามสูตร ทำให้เกิดความฉลาดขึ้นมาก เหตุที่ท่านวางท่ากระเหยงไว้ ทำให้เกิดวิจิภิจฉา (หมายถึง ความสงสัย ความเคลือบแคลง ความลังเล ความไม่แน่ใจขึ้นมาก) ที่แสดงว่าสังขารทั้งสี่นั้นไม่เที่ยง สังขารทั้งสี่ เป็น ทุกข์ ธรรมทั้งสี่ เป็น อนัตตา ทำไมจึงไม่แสดงว่า สังขารทั้งสี่ เป็น ทุกข์ ธรรมทั้งสี่ เป็น อนัตตา ทำไมจึงไม่แสดงว่า สังขารทั้งสี่ เป็น อนัตตา เกิดความสงสัยว่า สังขารกับธรรมนี้จะต่างกันอย่างไร ? สังขารก็ชื่อว่า ธรรม ส่วนธรรมนั้นจะต่างกับสังขารอย่างไร? คงได้ความตามนัย อัคคัปปสาทสูตร ที่ว่า สังขตา वा असंगता वा विराโค तेसंग अककमกขायति संगตธรรมกัตี असंगตธรรมกัตี ผู้รู้จริงย่อมกล่าวว่า วิราคธรรม ประเสริฐกว่าธรรมทั้งหลายเหล่านั้น ดังนี้ คิดจัดเอาตามชอบใจ สังขตา वा คิดจัด เป็น สังขารโลก ได้แก่เจต เจตสิก รูป ๓ ประเภท เป็น อุปาทินนงสังขาร असंगता वा เป็นสังขารธรรม ได้แก่ นิพพาน กับบัญญัติธรรมทั้งสี่ เป็น อนุปาทินนงสังขาร ที่ว่า สพเพ ธมมา อนตตานั้น ท่านหมายถึง สังขตธรรม และอสังขตธรรม เป็น อนัตตาแต่มีวิเศษต่างกัน ส่วนสังขตธรรมนั้น อาจดับจากตัวได้ ตามนัยที่ว่าเตสंग रूपसो सुखे ความเข้าไปประังบสังขารเหล่านั้น เป็น สุข คือ เป็นของไม่มีอยู่แต่เดิม จึงระงับดับได้

ส่วนอสังขตธรรมนั้น ชีวิตยังมีอยู่ดับไม่ได้ เพราะเป็นของมีอยู่แต่เดิม เป็นแต่อนัตตาคง เป็นธรรมอยู่ตามหน้าที่ คงได้ความว่า ตนเป็นธรรม ธรรมเป็นตน จึงเป็นอตตทึปา ธมมทึปา อตตสรณา ธมมสุสรณา ตรงกับวัฏกสิสูตรว่า โย ธัมมัง ปัสสติ โส มัง ปัสสติ ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ดังนี้ เมื่อปฏิบัติจนเห็นตัวเป็นธรรมเห็นธรรมเป็นตัวแล้ว ก็เป็นประโยชน์ในร่างกายจิตใจทุกแผนก ที่ว่า อตตาทิ อตตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งแก่ตน ก็ได้รับความชัดเจนขึ้น แต่ก่อนเห็น ร่างกายจิตใจนี้เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นอสุจิเป็นอสุภัง หาแก่นสารมิได้ เมื่อสังขารดับแล้ว อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อสุจิ อสุภัง ดับไปตามกันหมด ยังเหลืออยู่แต่ธรรมซึ่งเป็นของวิเศษให้เรา ได้พึ่งพาอาศัยอยู่เป็นสุขทุกวัน ร่างกายจิตใจนี้กลายเป็นแก้วสารพัดนึกสำหรับตัวเราทั้งสิ้น จะจำแนกให้ดู ดังที่ว่าร่างกายจิตใจนั้นได้แก่ สกลกายทั้งสิ้น คือ ตา หู จมูก ปาก ทวารหนัก ทวารเบา มือ เท้า อวัยวะน้อยใหญ่ทั้งปวง ล้วนแต่เป็นสมบัติอันประเสริฐสำหรับตัวเราแต่ละอย่าง ๆ ล้วนแต่ ของเป็นเอง สำเร็จมาด้วยบุญญาภิสังขารทั้งสิ้น จึงได้บริบูรณ์เช่นนี้ ถึงแม้เราจะเป็นคนฉลาด เป็นช่างवादช่างเขียนจะตกแต่งเพิ่มเติมให้ดีขึ้นไปอีกก็ไม่ได้ ได้มาอย่างไรก็ต้องอาศัยใช้สอยกันไป จนวันตาย แต่งได้ก็แต่เพียงให้ประพาสดีประพาสชั่วเท่านั้นเอง ที่จะแต่งให้สูงให้ต่ำ ให้ดำให้ขาว ให้มีอายุยืนไม่รู้จักตายแต่งไม่ได้

ที่ว่าร่างกายจิตใจเป็นแก้วสารพัดนึกนั้น พึ่งพิเคราะห์ดูเรามีตานึกจะดูอะไรก็ได้ เรามีหูก็จะฟังอะไรก็ได้ เรามีจมูกอยากจะรู้กลิ่นอะไรก็ได้ เรามีปากมีลิ้นนึกอยากจะรู้รสอะไรก็ได้ นึกอยากจะกินอะไรก็ได้ เรามีมือนึกอยากจะทำอะไรก็ได้ เรามีเท้านึกอยากเดินไปทางใดก็ได้ เรามีจิตมีใจนึกอยากจะน้อมนึกตรึกตรองอะไรก็ได้สมประสงค์ ผู้รู้ตนว่าเป็นของวิเศษอย่างนี้ ย่อมเป็นเหตุให้ได้ความสุข คือใช้ตามหน้าที่ ไม่ให้วัตถุเหล่านั้นเป็นข้าศึกแก่

ตน คือ เกิดปฏิกษะโทมนัส ยินดียินร้ายเพราะวัตถุของตน นิสัยของผู้ฉลาดย่อมไม่ให้วัตถุวิเศษ
ของตนเป็นข้าศึกแก่ตน อารมณ์ ที่ผ่านไปผ่านมาเลือกเอาแต่ส่วนที่เป็นประโยชน์ ส่วนที่จัก
เป็นโทษปล่อยให้ผ่านไปเสีย ไม่รับไม่เก็บ เข้ามาไว้ คือ หัดชำระวัตถุภายในนี้ให้่องใสสมกับ
ที่ว่าเป็นแก้วสารพัดนึกอยู่ทุกเมื่อ อาศัยความหัด บ่อย ๆ สติก็แก่ขึ้น วัตถุภายในก็ปราศจาก
โทษ คือ ไม่เป็นข้าศึกแก่ตน ให้ความสุขแก่ตนทุกอริยาบถ จึงสมกับพุทธโอวาทที่ทรงสั่งสอน
ไว้ว่า อตตตา หิ อตตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งแก่ตน

ถ้าว่าโดยสมมติสกลกายนี้เองเป็นตน ถ้าว่าโดยสกลกายนี้เองเป็นธรรม ที่ว่า อตตตสธรรมา ธมม
สธรรมา ให้มีตนเป็นที่ระลึกนี้ คือ ให้เห็นว่าตนเป็นธรรม ธรรมเป็นตน ความรู้ธรรมเป็นพุทธะ
สกลกายที่ทรงคุณความดีไว้เป็นธรรม ความประพฤติให้คุณความดีมีขึ้นในตนเป็นสังขมา ผู้ที่มี

พุทธะ ธรรมะ สังฆะในตนอย่างนี้ ชื่อว่าผู้ถึงไตรสรณคมน์ในชาตินี้ ตลอดชาติชั้นศีล ชั้นสมาธิ ชั้นปัญญา ชั้นวิมุตติ ชั้นวิมุตติญาณทัสสนะ สุดแต่แต่วาสนาของใครจะถึงได้ในชั้นใด จะต้องได้รับ ผลคือความสุขตามชั้นตามภูมิของตนทั้งนั้น เล่าความประพาสธรรมไว้ให้ศิษยานุศิษย์ ฟัง เพื่อให้ พวกเขามีที่ฟัง อย่าเป็นคนล้งเลี้ยวให้มันคั้นให้ตาย อย่างมงามยเชื่อเกจิอาจารย์ที่ สอนนอกริตนอกรทาง ดังพวกที่สอนว่าให้ทาน รักษาศีล เจริญสมถวิปัสสนาไหว้พระสวดมนต์ ประพฤติพรหมจรรย์ เว้นเมถุน เว้นข้าวค้ำ เหล่านี้เป็นกิเลส ตัณหาทั้งนั้น การไม่ทำนั้นแล เป็นอันหมดกิเลสตัณหา สอน อย่างนี้เป็นลักษณะแห่งอกิริยทิวฐิติถือว่าความไม่ทำเป็นความ บริสุทธิ์ เป็นมิจาทิวฐิติอย่าพากันหลงเชื่อ ถ้าใครหลงเชื่อจะพากันจนทั้งชาตินี้ชาติหน้า นิพพานเช่นนั้นเป็นนิพพานของอวิชา อย่าพากัน หลงไหลไปตามเขา

ส่วนนิพพานของพระพุทธเจ้าเป็นนิพพานอันมั่งมี ที่เรียกว่านิพพานสมบัติ คือ ทาน, ศีล เนกขัมมะ, ปัญญา, วิริยะ, ขันติ, สัจจะ, อธิชฏาน, เมตตา, อุเบกขา, แลโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ มีสติปัญญาเป็นต้น มีอัญจกิมรรคเป็นที่สุด เหล่านี้เป็นนิพพานสมบัติ ถ้าไม่มี สมบัติ อย่างที่แสดงไว้นี้ มีในตนเต็มรอบหรือยัง ถ้าไม่เต็มรอบยังเป็นคนจนอยู่ไปมิจฉาทิวฐิติ เหล่านั้นเป็น คนจนก็ไปได้ แต่นิพพานจนๆ คือนิพพานอนัตตานิพพานอวิชาเท่านั้น พวก เราเป็นสาวกของ พระพุทธเจ้าต้องประพฤติตนให้มั่งมีเหมือนพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทำน บริบูรณ์ด้วยลาภด้วยยศ ด้วยความสรรเสริญแลด้วยความสุข พระพุทธศาสนาตั้งมั่นถาวรมา ได้กว่าสองพันปี นี้ ไม่ได้ตั้งมั่น ถาวรมาด้วยความจนเลยตั้งมั่นถาวรมาได้ด้วยความมั่งมีโดย แท้แม้ตัวของอตตโนผู้แนะนำท่านทั้งหลาย ก็หัดเดินตามจรรยาของพระพุทธเจ้าจึงบริบูรณ์ ด้วยลาภแลยศแลความสรรเสริญกับความสุข เป็นผู้มั่งมีทั้งสมบัติภายนอกแลสมบัติภายใน

ปัจฉิมบท

ท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) เปรียญ ๔ ประโยค เจ้าอาวาสวัดบรม
นิวาส กรุงเทพมหานคร อาพาธเนื่องด้วยโรคชราถึงมรณภาพ วันที่ ๑๙ กรกฎาคม
พุทธศักราช ๒๕๗๕ คำนวณอายุได้ ๗๗ ปี พรรษา ๕๕ ได้พระราชทานโกศโถ มีชั้นรองสอง
ชั้นฉัตรเบญจา ๔ ประกอบศพเป็นเกียรติยศ

เหรียญสิริจันโท วัดบรมนิวาส ปี 2466

เหรียญสิริจันโท พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) รุ่นแรก วัดบรมนิวาส ข้างนอก
หัวพญาบนและล่าง สร้างในวาระที่พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เลื่อนสมณศักดิ์ เป็นเสมอ
พระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระโพธิวงศาจารย์ ญาณวิสุทธจริยาปรีชาญาณ ตรีปิฎกธรรมสุนทร
ยติคณิศร บวรศีลาทีขันธ อรัญวาสี ปี 2466 และ ต่อมาในปี 2568 ท่านได้รับสมณศักดิ์ เป็น
เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองฝ่ายอรัญวาสี (เสมอชั้นธรรมพิเศษ) ที่ พระอุบาลีคุณูปมา
จารย์ ญาณวิสุทธจริยาปรีชาญาณ ตรีปิฎกคุณาลังการ นานาสถาณราชคณินัย สาธุกาโรธรรมมา
กร สุนทรศีลาทีขันธ

เหรียญสิริจันโท วัดบรณนิवास ปี 2466

<http://www.amuletheritage.com/p-8.html>

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร สิริจันโท)

ผู้บูรณะวัดบรมนิวาส

โดย เอนก นาวิกมูล

คนนอกศตวรรษคราวนี้ มาอ่านเรื่องพระกันบ้าง เป็นประวัติที่น่าสนใจของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ พระเถระผู้ใหญ่องค์หนึ่งของสยาม ซึ่งเกิดตั้งแต่สมัย รัชกาลที่ 4 รับรองถึงไม่โลดโผน แต่ก็มีเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยแทรกอยู่บ้าง หาราบเรียบจัดซีดอย่างที่ท่านอาจคิดไม่

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ซึ่งต่อไปขอขานนามท่านอย่างย่อว่าพระอุบาลี มีความสำคัญคือเป็นเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสในสมัย รัชกาลที่ 5-6-7 นานหลายปี เป็นผู้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดบรมนิวาสให้คืนดีเหมือนเมื่อสมัย รัชกาลที่ 4 กับได้สร้างเสริมเสนาสนะสวยๆ ไว้ในวัดเป็นอันมาก

เป็นผู้เผยแผ่ศาสนาในภาคอีสานของไทย และเมืองจำปาสัก เขตลาว เป็นผู้สร้างวัดสิริจันทรนิมิตร์ หรือวัดเขาพระงาม จ.ลพบุรี ที่แลเห็นพระขนาดใหญ่แต่ไกลๆ และเป็นผู้เคยไปเผยแผ่ศาสนาถึงเมืองเชียงตุง ในประเทศพม่าตั้งแต่สมัย รัชกาลที่ 6

ประวัติที่นำมาเรียบเรียงยังไม่เรียกว่าสมบูรณ์เลยทีเดียว เพราะไม่มีเวลาค้นหาวันมรณภาพ มาลงให้ครบตามอย่างที่เคยทำ จะออกจากบ้านไปวัดบรมนิวาส ก็รังเกียจวิธีการขบขี้ยวดยานของชาวกรุงเทพมหานครเต็มที จึงขอทำเท่าที่สามารถทำได้ไปก่อน ไม่เช่นนั้นจะไม่เป็นอันได้เขียนได้อ่านกันเลย

ทำไมข้อมูลบกพร่อง แต่ยังเร่งรัดเขียน ก็เพราะได้หนังสืออัตชีวประวัติที่พระอุบาลี ท่านเขียนเองตั้งแต่ พ.ศ.2469 มาอ่านเล่มหนึ่ง เป็นหนังสือยืม คุณมงคลรัฐ โอจรัสพร แห่งท่าแพอินน์ จ.เชียงใหม่ กรุณาส่งมาให้อ่านพร้อมหนังสือประวัติหลวงอนุสารสุนทร และหนังสืออื่นๆ อีกหลายเล่ม ผมเองไม่เคยเห็น และเชื่อว่าอีกหลายท่านก็ไม่เคยเห็นเหมือนกัน อยากจะต่ออายุเรื่องและหนังสือหายากไปในตัว

อีกประการหนึ่ง หนังสืออยู่ที่ผมนานหลายเดือนแล้ว ยังอ่านหรือทำอะไรไม่รู้เสร็จสักที ต้องโทรศัพท์ออกตัวขอโทษหลายหน เมื่อมีจังหวะที่ควรจะเขียนเผยแพร่ต่อจากเรื่องหลวงอนุสารสุนทรได้จึงต้องเร่งเขียนเสียเร็วๆ จะได้ส่งหนังสือคืนต่อไป

หนังสือประวัติอุบลาคูณุปมาจารย์ สิริจันโท (จันทร) เป็นหนังสือขนาด 6 x 9 นิ้ว หนาราว 50 หน้า ปกเป็นกระดาษสีน้ำตาล พิมพ์ภาพพญานาค 7 เศียร แผ่พังพานเหนือใบเสมา

ในใบเสมานั้นพิมพ์อักษรสีแดง มีตัวหนังสือเขียนว่า อุตตประวัติของพระอุบลาคูณุปมาจารย์ สิริจันโท (จันทร) พ.ศ.2469 เปิดเข้าไปข้างในมีคำขยายความให้ทราบอีกหน่อยว่าท่านอยู่ ณ วัดบรมนิวาส พิมพ์แจกในงานทำบุญอายุครบ 70 ปีบริบูรณ์วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ.2469 พิมพ์ที่โรงพิมพ์อักษรศรีสมิต หน้าประตูวิเศษไชยศรี พระนคร จำนวน 5,000 ฉบับ

5,000 ฉบับเชียวนะครับ แต่ปัจจุบันนี้ผมไม่แน่ใจเลยว่าจะเหลือสักเท่าไร เพราะคนไทยไม่ค่อยนิยมเก็บอะไรกันนานๆ

ภาพพระอุบลาคูณุปมาจารย์ มี 1 ภาพ กำลังนั่งบนธรรมาสน์ คมชัดลึกพอสมควร ถัดจากภาพแล้วก็เป็นการชี้แจงที่มาของหนังสือ และอัตชีวประวัติตั้งแต่เกิดจนถึงอายุ 70 ปี ท่านเขียนยาวติดต่อกัน เป็นพืด ไม่มีการขึ้นย่อหน้าใหม่เลยแม้แต่ย่อหน้าเดียว

จากหนังสือ 50 หน้า ผมจะเก็บความทั้งหลายมาร้อยเรียงกันใหม่ โดยใช้คำเดิมประโยคเดิมเป็นหลัก เพื่อให้เห็นสำนวนเก่าๆ พอเป็นที่อ้างอิงบ้าง ผสมคำใหม่ของผมเข้าไปบ้าง ตามแต่เห็นสมควร

เริ่มแรกพระอุบาลีปรารภว่า ในปีชกาล พ.ศ.2469 เดือน 4 แรม 10 ค่ำตามจันทรคติ อายุของท่านจะครบ 70 ถ้วน นับเป็นวันได้ 25,550 วัน ควรเป็นที่ยินดีสูงสุด แต่ท่านมีข้อสังเวชอยู่ข้อหนึ่ง ซึ่งอ่านแล้วสะกิดใจทันที คือ

"ถ้าจะคิดถึงชีวิตร์ของสัตว์ซึ่งเขารักเหมือนชีวิตร์ของเรา แต่ถูกเราปล้นแย่งเอาร่างกายซึ่งเป็นของรักแห่งเขา มาบำรุงชีวิตร์อันเป็นที่รักของเรา ก็น่าสังเวชสลดใจ ถ้าจะนับทั้งไข่ทั้งตัวเอามาบำรุงคน ๆ เดียวก็เหนจะมากกว่าล้าน แต่จะทำอย่างไรได้ ฤทธรมดาบังคับเสียแล้ว ก็ต้องทำไม่รู้ไม่เห็น ทำเซ่อๆ ยินดีว่าตนข้ามทางกัณดารจวนจะถึงที่พักแล้วเท่านั้น..."

อ่านแล้วนึกถึงสังคมเน้นบริโภคอย่างเมืองไทย ซึ่งกำลังเน้นกิน กิน กิน กันอย่างฟุ่มเฟือย ถ้าหากลดปริมาณลงบ้าง ผมก็ว่าน่าจะดี

การที่มีอายุยืนยาว หรือนำชีวิตข้ามพ้นอุปสรรคต่อมาได้ ท่านว่าไม่ใช่ควรยินดีตรงแก่แท้ แต่ควรยินดีตรงคุณความดีที่ได้ประพฤติมาแล้วต่างหาก ในการที่พระอุบาลีมีอายุครบ 70 ปี คณะศิษย์ได้นิมนต์พระมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก แต่ส่วนพระอุบาลีท่านอยากพิมพ์หนังสือ แจก จำเพาะได้พระยาธรรมาธิวิมล (เปา มิลินทสูต) ช่วยรับภาระในการพิมพ์ เอาหนังสือบรรดาที่พระอุบาลีแต่งมารวมพิมพ์อย่างละ 1,000 ฉบับ สิ้นทุนทรัพย์หลายพันบาท ท่านก็รู้สึกปลื้มใจ

ทำไมจึงอยากพิมพ์หนังสือ ท่านว่าเพราะไม่สามารถไปเทศน์ได้ทั่วถึง ท่านมีลูกศิษย์ในทิศต่างๆ ทั้งใกล้และไกล อยากนิมนต์ท่านไปเทศน์ให้ฟัง แต่จวนใจไปได้ไม่หมดทุกที่ ก็ต้องคิดแต่งหนังสือเทศน์แจกแทนตัว หาได้แต่งเพราะหวังให้ใครสรรเสริญว่าเป็นจินตกวีไม่

เมื่อปรารภที่มาของหนังสือเสร็จแล้ว ต่อจากนี้พระอุบาลีก็เข้าเรื่องชีวิตของท่าน โดยใช้คำแทนตัวว่า "อตตโน"

"อตตโนเกิดที่บ้านหนองไหล เปนหมู่บ้านใหญ่ มีหลังคาเรือนไม่ต่ำกว่า 200 ตั้งอยู่ที่ศุภพัยัพ เชียงเหนือ ห่างจากเมืองอุบลประมาณ 400 เส้น บิดาชื่อสอน มารดาชื่อแก้ว..."

นี่เป็นตัวอย่างถ้อยคำสำนวน

ท่านขึ้นต้นแล้วบอกหัวข้อสำคัญไว้เสร็จสรรพเลย สรุปคือเกิดในบ้านหนองไหล เขตอุบลราชธานี เดียวนี้หนองไหลสังกัดอำเภอใด ผมไม่แน่ใจ ที่ว่า 400 เส้น เอา 40 เมตรคูณเข้าไป ได้เท่ากับ 16,000 เมตร หรือ 16 กิโลเมตร นับว่าไม่ไกลจากเมือง

พระอุบาลีมีนามเดิมว่า จันทร เกิดเมื่อเวลา 11 ทุ่มเศษ วันศุกร์ แรม 10 ค่ำ เดือน 4 ปีมะโรง พ.ศ.2399 ซึ่งถ้านับจาก พ.ศ.2545 นี้ก็เท่ากับเมื่อ 146 ปีมาแล้ว เป็นบุตรหัวปีของนายสอน นางแก้ว อาชีพทำสวนทำนา มีพี่น้อง 11 คน ตายเสียแต่ยังเล็ก 4 คน ใหญ่มาจนเป็นเหย้าเป็นเรือน 7 คน

เด็กชายจันทรได้อยู่ในความปกครองของบิดามารดาเพียง 12 ปี ด้วยความสุขสบาย ไม่อึดอัดขัดสนอะไร จนย่างเข้าอายุ 13 ปี พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เสด็จสวรรคต มีธรรมเนียมว่าเมื่อพระเจ้าอยู่หัวสวรรคต ราษฎรต้องโกนผมไว้ทุกข์ทั่วประเทศราชอาณาจักร รวมทั้งประเทศลาวทั้งสิ้นด้วย

ท่านเล่าว่าประเพณีการไว้ทุกข์ด้วยการโกนผมหมดนี้ พวกผู้หญิงหาได้พึงพอใจไม่เพราะพากันอาย ชื่อนี้ที่น่าสนใจ ผมขอคัดมาแสดงเป็นหลักฐานเพื่อใช้ในการค้นคว้าต่อไป

"บรรดาผู้หญิงไม่ว่าสาวหรือแก่ ไว้ผมยาวทั้งสิ้น พอทราบประกาศว่าให้โกนผม พวกนี้ระงมไปด้วยเสียงร้องให้ทั่วบ้านทั่วเมือง น่าสลดใจเสียดายผมเท่านั้น พวกนี้อายศิระชะโล้น ต้องคลุมผ้าไว้เสมอ"

แต่ส่วนเด็กชายจันทรเล่า หาได้รู้สึกอายหรือรู้สึกขัดขวางประเพณีเช่นนี้ไม่ กลับชอบใจเสียอีก เพราะเห็นว่าศิระชะโล้นงามดี นายสอนถามว่า จะให้บวชเป็นสามเณร จะอดข้าวเย็นได้ไหม เด็กชายจันทรรับว่า อดได้ ที่รับเช่นนี้ก็เพราะมีใจเลื่อมใสชีวิตสมณะ อยากเป็นสามเณรอยู่ก่อนแล้ว

ท่านเทวธัมมี (ม้าว) เจ้าอธิการวัดสีทอง

เดือนยี่ ปีมะโรง พ.ศ. 2411 นั้น นายสอน นางแก้วก็พาเด็กชายจันทร์ ลูกชายคนโตไปบวช
ณที่ วัดบ้านหนองไหล เจ้าอธิการโสดา เป็นอุปัชฌายะ เรียนหนังสืออยู่กับพระเคนซึ่งเป็น
ญาติกัน

ถึงเดือน 4 พระจากวัดสีทอง ในเมืองอุบลซึ่งเป็นญาติอีกคน ไปเยี่ยมที่วัดบ้านหนองไหล
ท่านออกปากชวนให้สามเณรจันทร์เข้าไปเรียนหนังสือที่วัดสีทองด้วยกัน สามเณรจันทร์ก็เต็ม
ใจ ส่วนโยมพ่อโยมแม่เล่า ก็ยินดีด้วย เพราะ ท่านเทวธัมมี (ม้าว) เจ้าอธิการวัดสีทอง (วัดศรี
อุบลรัตนาราม) เป็นสังฆวิহারิก (ศิษย์) ในรัชกาลที่ 4 เป็นที่เคารพนับถือของประชาชนใน
สมัยนั้น อีกทั้งเป็นญาติกับนายสอนด้วย คือมารดาของท่านอธิการม้าว เป็นพี่สาวของมารดา
นายสอน เท่ากับเป็นลูกพี่ลูกน้องกัน

สามเณรจันทร์ก็ได้เข้าไปจำเรียนในวัดสีทอง สามารถท่องสวดมนต์จบตามหลักสูตรของวัดเรียนวิชาทั้งหนังสือไทย การบวกลบคูณหาร เรียนบทมาลาคือไวยากรณ์ทุกวันนี้ แต่อย่างหลังท่านว่าเรียนเพียงย่อๆ ไม่สู้ได้ความนัก เรียนไปอย่างนั้นเอง อาศัยแต่ท่องให้ขึ้นใจไว้เท่านั้น เรียนแปลปาติโมกข์ก็เหมือนกัน จบแล้วก็ไม่เข้าใจ ต้องกลับไปตั้งต้นเรียนอีกเป็นสองจบ

เป็นสามเณรเล่าเรียนอยู่ 7 ปี จนอายุย่างเข้า 19 ปีกำลังเริ่มเรียนมูลกัจจายกก็ต้องสึกออกมา เหตุที่ต้องสึกคือ พ.ศ.2417 นั้น โยมผู้ชายถูกเกณฑ์เข้ากองทัพไปปราบฮ่อ ถึงเดือน 8 เข้าฤดูทำนา ทางบ้านเหลือแต่โยมผู้หญิง กับลูกเล็กๆ พร้อมควายอีก 20 ตัว ไม่มีใครช่วยดูแลช่วยทำนา ดังนี้ สามเณรจันทร์จึงต้องสึกแล้วเดินทางไปตามโยมบิดา

สมัยนั้นการไปศึกยังมีคนรับจ้างไปแทนกันได้ พอกองทัพที่โยมสอนสังกัดอยู่ เดินทางถึงเมืองกาฬสินธุ์ มีคนรับจ้างไปรบแทน โดยเสียเงินให้เขา 2 ฮางซึ่งเป็นเงินแท่ง เทียบกับเงินสยามประมาณ 25 บาท 2 สลึง โยมสอนมอบลูกจ้างแก่นายร้อยนายสิบแล้ว ก็กลับมาบ้าน

หน้างานปีนั้น นายสอนกับลูกชายช่วยกันทำนาเต็มกำลัง ว่างจากทำนา นายจันทร์ก็สนุกสนานกับชีวิตวัยหนุ่มเหมือนคนทั่วไป จะทำอะไร โยมบิดาก็ตามใจไปหมด จนบางเวลาเกือบลืมคิดกลับไปบวช

ย่างเข้า พ.ศ.2420 อายุ 21 ปี อยู่ในเพศฆราวาสมาแล้ว 3 ปี ท่านม้าว พระอุปัชฌายะก็ใช้คนมาตาม เร่งเอาตัวนายจันทร์ไปบวชอีก บอกว่าถ้าไม่ส่งตัว จะลงทัณฑ์กรรมแก่โยม

ว่าที่จริงในใจของนายจันทรเมื่อหวนนึกถึงคำโยมมารดาคราใด ก็ตั้งใจจะบวชพระให้อยู่แล้ว คงเหลือก็แต่พร้อมบวชเมื่อไรเท่านั้น ย้อนกลับไปดูภาพในวัยเด็ก ตามที่โยมมารดาเคยเล่าให้ ฟัง คือเด็กชายจันทรเป็นคนเลี้ยงยากที่สุด ทั้งดีทั้งซน และที่สำคัญคือ ขี้ร้องไห้ ถ้าร้องไห้ คราวใดแล้วจะร้องติดต่อกันเป็นชั่วโมงไม่ยอมหยุด การร้องไห้แบบนี้ทำให้โยมมารดาได้รับความเดือดร้อนแสนสาหัส เพราะทำให้เสียเวลาและรำคาญ เพื่อเป็นการขอขมาที่ได้สร้างความลำบากให้แก่มารดาไว้ นายจันทรจึงรับปากกับมารดาว่าถึงเวลา จะบวชให้แน่นอน

บวชให้สัก 3 ปี จะพอใจหรือไม่ละแม่ หม่อมจันทรถาม

ปีเดียวสองปีเท่าไรก็ไม่ว่า ขอแต่ให้บวชก็แล้วกัน โยมมารดาว่า

การบวชแทนคุณบิดมารดา เป็นคตินิยมที่คนไทยยึดถือมาแต่โบราณ ถ้าลูกผู้ชายคนใดไม่ได้ บวชให้บุพการี ก็ดูเหมือนว่าชีวิตจะยังไม่สมบูรณ์ เมื่อถึงเวลาพระอุปัชฌายะส่งคนมาเร่ง นายจันทรจึงเต็มใจไปบวชทันที ถึงจะโศกเศร้าอาลัยในมาตุคามหรือสตรีเพศและชีวิตทาง โลกอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ถึงกับสืมตัว พระอุบาลีรู้จกตัวว่าเป็นคนใจแข็งยิ่งนัก เมื่อเล็กๆ ขี้ร้องไห้ โยเยก็จริง แต่พออายุ 15 ปีกระทั่งเป็นพระผู้ใหญ่อายุถึง 70 แล้วก็ไม่เคยร้องไห้อีกเลย

ถึงวันขึ้น 8 ค่ำเดือน 6 ปีฉลู พ.ศ.2420 นายจันทรบวชพระ ท่านม้าวเป็นพระอุปัชฌายะ เจ้า อธิการสีโห วัดไชยมงคล เป็นกรรมวาจาจารย์ บวชแล้วท่านสีโหขอรับตัวไปช่วยกิจวัตรในวัด ไชยมงคล เพราะวัดอยู่ห่างกันแค่ 10 เส้น เวลาเรียนหนังสือให้มาเรียนที่วัดสีทอง

ถึงพระราชที่ 4 ท่านม้าวอาพาธเป็นไข้เรื้อรังถึง 4 เดือน บอกหนังสือไม่ได้ พอออกพรรษาแล้ว ท่านม้าวว่า อยู่ที่นี่เสียเวลามาก จะไปกรุงเทพฯก็เตรียมตัวเถอะ เพราะท่านรู้ว่าคุณ พระจันทร์อยากจะเข้าไปเรียนในกรุง ได้ปรารภมาถึง 2 ปีแล้ว พอท่านม้าวเปิดโอกาสให้ คราวนี้พระจันทร์ก็ดีใจ

เดือนอ้ายปีนั้น ฝ่ายบ้านเมืองยกขบวนออกจากอุบลเพื่อนำข้าวของต่างๆ ไปถวายเป็นพระราชทรัพย์ยังพระมหานคร เพี้ยมหาสงคราม ซึ่งชอบพอกับพระจันทร์เป็นหัวหน้า ท่านม้าว จึงถือโอกาสฝากฝังให้ร่วมเดินทางไปด้วยเสียเลย

ก่อนออกจากอุบล พระจันทร์เข้าไปกราบพระอุปฌาย์ๆ ได้ให้โอวาทไว้ 3 ประการ คือ
ข้อ 1 สั่งว่าเมื่อไปถึงกรุงเทพฯแล้ว ให้ไปนมัสการพระแก้วมรกต มอบกายถวายชีวิตอธิษฐานตามประสงค์

ข้อ 2 สั่งว่าการเข้าไปอยู่บ้านใหญ่เมืองหลวง ให้สังเกตดูว่า วัดใดเป็นวัดใหญ่ มีพระเณรอยู่มาก แม้ใครจะบอกว่าเป็นวัดไม่ดี ไม่ควรอยู่ ก็ไม่ต้องเชื่อเขา ให้ไปอยู่ที่วัดนั้นแหละ วัดนั้นต้องมีดี คนจึงไปอยู่มาก วัดใดมีพระเณรน้อย แม้ใครจะชมว่าเป็นวัดดี ก็อย่าไปเชื่อเขา มันต้องมีที่ชั่วอยู่ คนจึงไปอยู่

ข้อ 3 สั่งว่าเมื่อไปอยู่กับท่านผู้ใดซึ่งเราหวังเป็นที่พึ่งพาอาศัยเป็นเจ้าของนาย ให้สังเกตดูว่า ถ้านิสัยไม่ถูกกันก็อย่าอยู่ จะเกิดความผิดขึ้นได้

วิธีสังเกต ให้สังเกตดังนี้ ถ้าท่านประพฤติดะไรไม่เป็นที่ชอบใจของเรา เราทำสิ่งใดไม่เป็นที่ชอบใจของท่าน ได้ชื่อนิสัยไม่กินกัน ให้รีบคิดไปอยู่ที่อื่น

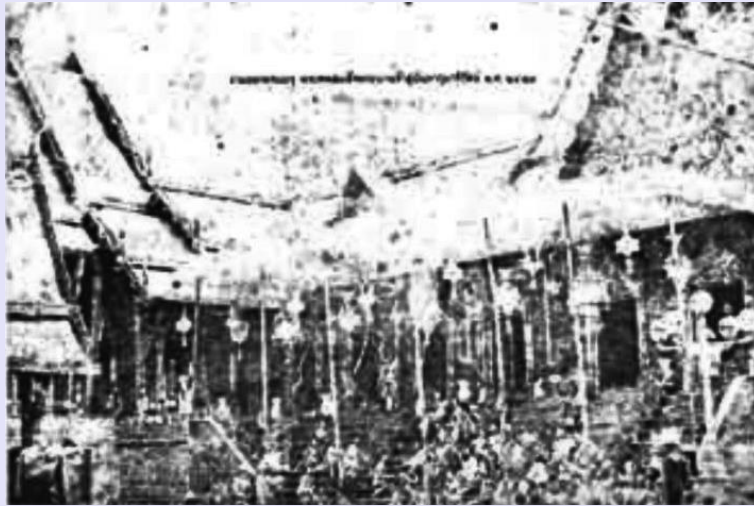

พระอ่อน (อมรฤชิตโต) วัดบูรณสิริมาตยาราม

ถ้าท่านทำอะไรเป็นที่ชอบใจของเรา เราทำอะไรเป็นที่ชอบใจของท่าน อย่างนี้ชื่อนิสัยกินกัน ให้อุตสาหะตั้งใจปฏิบัติอยู่ในสำนักของท่านต่อไป อาจจะทำให้สำเร็จความประสงค์ของเราทุกประการ

จากนั้นท่านม้าวก็ให้หนังสือไปกับตัว 3 ฉบับ ฉบับหนึ่งถวายสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ สมเด็จพระมหาสังฆปริณายก ฉบับหนึ่งถวายสมเด็จพระสังฆราช (สา) วัดราชประดิษฐ์ อีกฉบับหนึ่งถวายพระอ่อน (อมรฤชิตโต) วัดบูรณสิริมาตยาราม ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของท่านม้าว ภายหลังได้เป็นพระอริยกวี เจ้าคณะเมืองอุบล (และเป็นพระอุปัชฌาย์ของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต)

เดินทางถึงกรุงเทพฯ ในเดือน 3 พระจันทร์ไปพักกับพระอ่อนที่วัดบูรณสิริมาตยารามเป็นการชั่วคราว พอเดือน 4 พระอ่อนพาไปฝากปลัดผา สัทธิงวิหาริกหรือลูกศิษย์อีกคนหนึ่งของท่านม้าว ขณะนั้นปลัดผาไปถวายตัวเป็นอันเตวาสิก หรือศิษย์ของเจ้าคุณอรियมุนี (เอม) วัดเทพศิรินทราวาส จึงไปอยู่วัดเทพศิรินทร์

งานพระเมรุสมเด็จพระนางเจ้าสุภัททันตาภุมารีรัตน์

ช่วงเวลานั้น (พ.ศ. 2423) ท่านว่ากำลังมีงานพระเมรุสมเด็จพระนางเจ้าสุภัททันตาภุมารีรัตน์ พอดี เหตุที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ สิ้นพระชนม์ก็เพราะเรือพระที่นั่งล่มกลางแม่น้ำเจ้าพระยา ขณะตามเสด็จ ร.5 จะขึ้นไปบางปะอิน รัชกาลที่ 5 ทรงเศร้าโศกเสียพระทัยเป็นอันมาก โปรดให้มีพระเมรุใหญ่กลางท้องสนามหลวงตามแบบโบราณราชประเพณี พระอุบาลีว่า ถ้าผู้ใดไม่ได้เห็นก็เป็นเรื่องน่าเสียดาย เพราะต่อจากนั้นก็ไม่ค่อยจัดงานใหญ่เช่นนั้นอีก

พระจันทร์ไปอยู่วัดเทพศิรินทราวาสอย่างมีความสุข วัดเทพศิรินทร์เป็นวัดใหม่ที่ รัชกาลที่ 5 ทรงเริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ.2419 เทียบอายุแล้วก็ได้เท่าพระราชพิธีพืชมงคลคือ 4 ปี นับเป็นวัดใหญ่ของกรุงเทพมหานคร บ้างก็ตั้งมีบริบูรณ์ ไม่ได้ได้รับความอึดอัดขัดสนเลย พระจึงตั้งหน้าตั้งตาเรียนอย่างเดียวได้

อาจารย์ที่สอนธรรมบทที่ปณีมี 2 คน สัตบุรุษช่วยจัดการจ้างมา คนหนึ่งเป็นฆราวาส ชื่อ อาจารย์บุตร์ ทำหน้าที่สอนตอนเช้า อาจารย์บุตร์มาสอนพระก็จริง แต่พ่ายแพ้ต่อการพนัน คือชอบเล่นหวย เงินเดือนที่ได้จากการบอกหนังสือพระ ได้ไม่พอใช้ เพราะถูกหวยกินงอม

อาจารย์อีกคนหนึ่งเป็นพระชื่อดีด เรียกกันว่า มหาดีด ทำหน้าที่สอนหลังเพล ทราบว่าเป็นเปรียญ 5 ประโยคจากวัดบวรนิเวศวิหาร อายุขณะนั้นประมาณระหว่าง 60 เป็นผู้ใหญ่แล้วหนังสือดี เขาวามหาดีดเสียจริต จึงต้องมาปลุกกุฏิอยู่ใกล้บ้านน้องชายหลังวัดเทพศิรินทร์กับวัดจางวางพ่วง เท่ากับเป็นพระอยู่บ้าน (กุฏิ) ไม่ปนกับใคร มหาดีดอะไรๆ ก็ดีหมดทุกอย่าง เสียแต่ชอบเล่นหมากรุกเท่านั้น เป็นอันอาจารย์ทั้งสองคนมีความประพฤติแปลกๆ เหมือนกัน

พระจันทร์เรียนธรรมบทกับอาจารย์บุตร์และ มหาดีด 1 ปี ได้ความรู้พอเป็นสะพาน ครั้นมีคนบอกว่ามีอาจารย์อีกองค์ชื่อ อาจารย์บุญ บอกหนังสืออยู่ที่วัดกันมาตุยารามดีมาก จึงไปขอเรียนในสำนักอาจารย์บุญ ได้ไปพักแรมอยู่วัดกันมาตุยารามเป็นคราวๆ ยังไม่เต็มปี พระเอิญอาจารย์บุญถูกเลือกให้เข้าไปสอนในพระพุทธรูปรางคปราสาทหรือปราสาทพระเทพบิดรในบริเวณวัดพระแก้ว

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ

สมัยนั้นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพยังทรงว่าการทหารมหาดเล็ก ทรงจัดการบำรุงการศึกษาที่วัดพระแก้ว โดยให้มีอาจารย์บอกหนังสือ 4 รูป อาจารย์บุญบอกใน พระพุทธปรารักษ์รูปเดียว ส่วนอีก 3 รูป บอกอยู่ตามศาลารายชั้นนอก เครื่องสำหรับควหาวน กรมพระดำรงราชานุภาพทรงจัดให้มีไว้ถวายพระนักเรียนทุกเช้าและเพล

พระจันทร์อุตสาห์ไปเข้าเรียนในพระพุทธปรารักษ์ทุกวัน สู้ทนลำบากอยู่ได้ 1 ปี อยู่ วัดเทพศิรินทร์มาได้ 3 พรรษา อาจารย์เห็นความลำบากในการไปมา จึงแนะนำให้ไปอยู่กับพระ สาสโนโสภณ (อ่อน) เมื่อพระสาสนโสภณยังเป็นเปรียญอยู่วัดบุบผาราม ธนบุรี พอปวารณา แล้วไม่ชำนาญ พระอริยมุนี (เอม) เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทร์เป็นอหิวาตกโรคถึงมรณภาพ รอ จนจัดการทางวัดเรียบร้อยแล้ว พระจันทร์จึงกราบเรียนพระปลัดผา ขอลาไปอยู่วัดบุบผาราม พระปลัดผาก็เมตตาอุทิศหาพาพระจันทร์ไปฝากท่านเจ้าคุณวิเชียรมุนี กับมหาอ่อน หรือ พระสาสนโสภณ แห่งวัดบุบผารามด้วยตนเอง

ถึงเวลาสอบ มหาอ่อนส่งพระวัดบุบผารามเข้าสอบ 3 องค์ สอบได้ 2 แต่ตกเสีย 1 ที่สอบได้ คือ พระจันทร์กับสามเณรท่อม ขณะนั้นพระจันทร์อายุ 30 ปี บวชมาแล้ว 9 พรรษา คราวนี้ เรียกเป็นมหาจันทร์ได้ เพราะสอบผ่านเปรียญ 3 แล้ว ต้องนับเป็นเรื่องน่ายินดี เนื่องจากเคย อธิษฐานต่อพระพักตร์พระแก้วมรกตไว้

คำอธิษฐานมีว่าไร ควรตั้งใจอ่านให้ทราบเนื้อความและสำนวนของคนสมัยเก่าทั้งหมด ดังนี้ (คัดลอกตามต้นฉบับทุกประการ)

"ข้าพเจ้าตั้งใจจะเข้ามาเล่าเรียนเพื่อประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา ถ้าวาสนาสามารถจะเปน คุณ เปนประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาได้ต่อไป การเล่าเรียนของข้าพเจ้า ขอให้สวดกอย่าให้มี อพาธป่วยไข้จนถึงป่วยการเล่าเรียน แลขอให้ข้าพเจ้าประสบพบเห็นแต่ท่านที่เปน นักปราชญ์ อาจจักแนะนำให้ข้าพเจ้ามีความรู้ความฉลาด ถ้าไม่มีวาสนาในทางบำรุงศาสนา แล้ว ความปรารถนาอธิษฐานนี้อ่าให้สำเร็จเลย"

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากมาเรียนเอาเมื่ออายุย่างเข้า 26 แล้ว แม้คำอธิษฐานจะสมบูรณ์ แต่ ความรู้จะให้เชี่ยวชาญก็ไม่ได้โดยเอง ที่จะเรียนทางหนังสือต่อไป ท่านว่าหมดความอุตสาหะ คิดว่าการเปลี่ยนนั้นพอรู้ผิดรู้ถูกได้แล้วคงพอ ตั้งใจว่าต่อจากนี้จะไปศึกษาทางวิปัสสนาธุระ คือ การทำใจให้แจ้ง ให้สงบหมดความฟุ้งซ่าน จึงได้ทูลลาออกไปอยู่เมืองอุบล กลับไปอุปฐาก ท่านม้าว วัดสีทองในปีกุน พ.ศ.2430 รวมอยู่วัดบุบผาราม 3 ปี

การได้เคยเล่าเรียนในกรุง เมื่อกลับไปอยู่กับอาจารย์ใหม่ อาจารย์พูดหัวข้อธรรมะอะไรก็ เข้าใจลึกซึ้งได้ดีกว่าแต่ก่อน ซึ่งไม่เข้าใจเลย เมื่อท่านม้าวเห็นว่าศิษย์มีความรู้พอรับรองได้ก็ ตั้งใจสอนให้อย่างจริงจัง คืบหนึ่งๆ แนะนำถึง 4-5 ชั่วโมง ยกเว้นแต่มีกิจไปที่อื่น

พระราชที่ 12 มหาจันทร์ออกไปจำพระราชที่บ้านหนองไหลโดยปลุกกุฎิอยู่ที่ป่า มีพระเณรไปเรียนหนังสือด้วย 7-8 องค์ ถึงวันพระ 8-14-15 คำ ให้พวกญาติมาประชุมฟังเทศน์รับอุโบสถเสมอ นี่คือวิถีชีวิตของชาวไทยสมัยก่อนซึ่งผู้คนยังอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ จิตใจได้รับการขัดเกลาตลอดเวลา ทำให้สังคมยังมีคุณธรรม ไม่มีความรุ่มร้อนจนต้องทะเลาะวิวาท ถึงแก่ฆ่าฟันกันวุ่นวาย เช่นข่าวในหนังสือพิมพ์ยุคปัจจุบัน

หน้าแล้งปีนั้น เจ้านครจำปาศักดิ์ (ขณะนั้นยังอยู่ในความปกครองของไทย) แต่งกรมการมาขอพระธรรมยุติจากท่านม้าวไปตั้งคณะธรรมยุติที่เมืองนครจำปาศักดิ์ ซึ่งอยู่ติดกับเมืองอุบลในการหารือ ที่แรกยังหาคนไปไม่ได้ ที่สุดมหาจันทร์ต้องรับภาระของพระอุปัชฌายะไปจัดการ โดยเดินทางไปยังจำปาศักดิ์ในปลายปี พ.ศ.2431

ขณะนั้น พระยามหาอำมาตย์ (หรั่ง ศรีเพ็ญ) ซึ่งเป็นข้าหลวงไทยไปประจำอยู่ ณ ที่นั้น พร้อมด้วยเจ้านครจำปาศักดิ์ได้ช่วยกันสร้างวัดให้ใหม่ ให้ชื่อว่า "วัดมหาธาตุยาราม" มีพระเณรไปเรียนหนังสือด้วย 11-12 องค์

พูดถึงวัดมหาธาตุยาราม ผมขอแทรกอะไรสักหน่อยหนึ่งว่าดีใจที่ได้เคยไปเยือนวัดนี้เมื่อปลายปี พ.ศ.2544 คุณพงษ์ศักดิ์ ศรีสวด บรรณาธิการเนชั่นสุดสัปดาห์นี้ก็ได้ไปด้วยกัน พร้อมด้วย รังสิต จงฌาณสิทธิ์ หรือ ป๋อง ต้นกล้า นักดนตรีไทย และธงชัย ลิขิตพรสวรรค์ ผู้จัดการสำนักพิมพ์ต้นฉบับ ไปกันตามคำเชิญชวนและอนุเคราะห์ของคุณพิชญ์ จันทรวิทัน กงสุลใหญ่ไทยประจำแขวงสะหวันเขต หรือสุวรรณเขต ซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามมุกดาหารเหนือเมืองอุบล

โบสถ์ไม้เดิม วัดอำมาตยาราม ซึ่งหลวงปู่เสาร์เข้าไป
กราบพระประธานก่อนมรณภาพ
ภาพจาก หนังสือมณีรัตน์

พูดถึงวัดมหาธาตุยาราม ผมขอแทรกอะไรสักหน่อยหนึ่งว่าดีใจที่ได้เคยไปเยือนวัดนี้เมื่อ
ปลายปี พ.ศ.2544 คุณพงษ์ศักดิ์ ศรีสวด บรรณาธิการเนชั่นสุดสัปดาห์นี้ก็ได้ไปด้วยกัน พร้อม
ด้วย รังสิต จงฌาณสิทธิ์ หรือ ป๋อง ต้นกล้า นักดนตรีไทย และธงชัย ลิขิตพรสวรรค์
ผู้จัดการสำนักพิมพ์ต้นฉบับ ไปกันตามคำเชิญชวนและอนุเคราะห์ของคุณพิชญ์ จันทรวิทัน
กงสุลใหญ่ไทยประจำแขวงสะหวันเขต หรือสุวรรณเขต ซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามมุกดาหารเหนือ
เมืองอุบล

ได้นั่งรถจากอุบลไปจำปาศักดิ์ เพื่อดูปราสาทวัดภู อันเป็นปราสาทหินขนาดใหญ่ บนเนินเขา
ที่สวยงาม พบว่าตัวเมืองจำปาศักดิ์ริมแม่น้ำโขงนั้นเล็กมาก เหมือนตำบลเล็กๆ ตำบลหนึ่ง
ของไทย มีตึกเก่าแบบฝรั่งบ้างก็ไม่กี่หลัง แต่บริเวณวัดมหาธาตุยารามมีขนาดใหญ่สวยงาม
และร่มรื่นพอสมควร เสียหายที่ไม่มีเวลาสอบถามพระเถรดูว่ายังมีรูปพระยามหาอำมาตย์
กับพระอุบาลีหลงเหลืออยู่บ้างหรือไม่ ไม่เช่นนั้นจะได้ก๊อปปี้มา

อนึ่ง เมื่อไป ก็หาไม่รู้ไม่ว่าวัดมหาธาตุอารามสร้างเมื่อใด บัดนี้ได้รู้จากประวัติพระอุบาลีแล้วว่า สร้างเมื่อใกล้ พ.ศ. 2431 ในฐานะที่เป็นวัดซึ่งคนไทยมีส่วนเกี่ยวข้อง จึงควรที่จะได้ช่วยกัน ศึกษาหารายละเอียดต่อไป

มหาจันทร์อยู่วัดมหาธาตุอารามไประยะหนึ่ง พระยามหาอำมาตย์ กับเจ้านครจำปาศักดิ์ พร้อมใจกันมีหนังสือเข้าไปกราบบังคมทูล ขอให้มหาจันทร์เป็นเจ้าคณะสังฆปาโมกข์เมือง นครจำปาศักดิ์ ออกพรรษาแล้ว พอเดือนยี่ก็ได้รับทูลตราให้หาตัวมหาจันทร์เข้าไปรับ สัญญาบัตรที่กรุงเทพฯ

ได้ออกจากเมืองนครจำปาศักดิ์เมื่อเดือน 3 พ.ศ.2432 ใช้เวลาเดินทาง 3 เดือนจึงถึง กรุงเทพฯ ผิดจากสมัยนี้ที่นั่งรถแค่มาก็ชั่วโมงก็ถึงแล้ว ถึงกรุงเทพฯ เดือน 6 พ.ศ.2433 ใช้ว่า พ.ศ.2433 เพราะสมัยนั้นไทยขึ้นปีใหม่ช่วงสงกรานต์ เดือน 4 เดือน 5 จึงไปเปลี่ยน พ.ศ.เอา ตอนนั้น ถ้านับอย่างปัจจุบันก็เป็น พ.ศ.2433 ไปตั้งแต่ออกเดินทาง

การเข้ากรุงเทพฯครั้งที่ 2 มหาจันทร์พาลูกศิษย์เข้าไปเล่าเรียนด้วย ภายหลังได้เป็นกำลังใน การทำงานหลายคน ถึงวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ.2433 ท่านได้รับพระราชทานสัญญาบัตร เป็น พระครูวิจิตรธรรมภาณี เจ้าคณะใหญ่เมืองนครจำปาศักดิ์ ได้ตาลปัตรแฉกทองแผ่ลวด มี นิตยภัต 8 บาท ถึงเดือน 6 พ.ศ.2434 ก็กลับนครจำปาศักดิ์

พ.ศ.2436 ไทยเสียดินแดนแถบจำปาศักดิ์ให้แก่ฝรั่งเศสชาติอันธพาล เรื่องนี้อ่านรายละเอียด ได้จากเรื่องเหตุการณ์ ร.ศ.112 ในแบบเรียนประวัติศาสตร์หรือหนังสือประวัติศาสตร์ทั่วไป

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

หม่อมเจ้าพระศรีสукตขัตติยานุวัตร เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทร์

พระครูวิจิตรฯกลับมาจำพรรษาที่วัดสุปัฏนาราม อันเป็นวัดสำคัญของเมืองอุบล แล้วเข้าไปยังกรุงเทพฯอีกที ไปอยู่ที่วัดพิชัยญาติ (ไม่มีไม้หันอากาศ แต่ถ้าเรียกแบบชาวบ้านจะเรียกว่าวัดพิชัยญาติ) เข้ากรุงเทพฯคราวนี้ท่านพาลูกศิษย์เข้าไปศึกษาอีกมาก

"การขึ้นล่องสมันนั้นลำบากมาก" พระอุบาลีกล่าว ""เดินทางเกวียนตั้ง 2 เดือน 3 เดือนจึงถึง เสียเงินรัฐบาลมาก ต้องเกณฑ์จ้าง"

จากวัดพิชัยญาติ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส โปรดให้ไปเป็นผู้ช่วยหม่อมเจ้าพระศรีสุคติขัตติยานุวัตร เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทร์ แล้วสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงสั่งให้ไปสอบประโยค 4 ได้เป็นเปรียญ 4 ประโยคใน พ.ศ.2437

ครั้งออกพรรษา พ.ศ.2438 พระครูวิจิตรฯ เกิดมีโรคภัยเบียดเบียนคือร่างกายไม่มีกำลังพอที่จะทำงาน จำเป็นต้องลาสิก สึกแล้วได้ไปเรียนวิปัสสนากับเจ้าคุณปัญญาพิศาลเถร (สิง) ที่วัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ แล้วออกไปอยู่เขาคอก สระบุรี ตั้งหน้าตั้งตาเจริญวิปัสสนา ยอมถวายตัวเป็นข้าพระรัตนตรัยตลอดชีวิต

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร

ระหว่างนั้นท่านได้มีลิขิตหรือจดหมายเข้าไปถวายพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร (ต้นสกุล คัคณางค์) ซึ่งเคยเป็นข้าหลวงต่างประเทศประจำมณฑลฮกเกี้ยน เป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมในสมัย ร.5 และเป็นผู้คอยเมตตาอุปการะ ว่าได้ถวายพรหมจรรย์แล้ว จะออกไปหาวิเวกตรีกตรองก่อน เมื่อตัดสินใจตนได้แล้วจะเดินรุกขมูล ถือธุดงค์อยู่ตามโคนไม้ต่อไป

พระครูวิจิตรธรรมภาณี (จันทร์) ออกไปยังแขวงเมืองนครราชสีมาตลอดหน้าแล้ง จนถึงเดือน 6 พ.ศ.2439 ก็บวชและกลับเข้าไปจำพรรษาที่วัดปทุมวนาราม แล้วได้รับพระราชทานพัดเปรียญ 4 ประโยค กับพัดพระครูคืน

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์

ออกพรรษาแล้ว คิดจะออกไปตั้งการศึกษาที่เมืองอุบลทั้งภาคหนังสือไทยและมคร คราวนี้ ท่านได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้พา พระมหาทา เปรียญเอก 7 ประโยค มหาอ้วนเปรียญโท เทียบ 5 ประโยค มหารัต เปรียญ 4 ประโยค มหาล้อม เปรียญ 4 ประโยค ไปด้วย ท่านได้ตั้งโรงเรียนหนังสือไทยและภาคมครขึ้นที่วัดสุปัฏน ตามความ ประสงค์

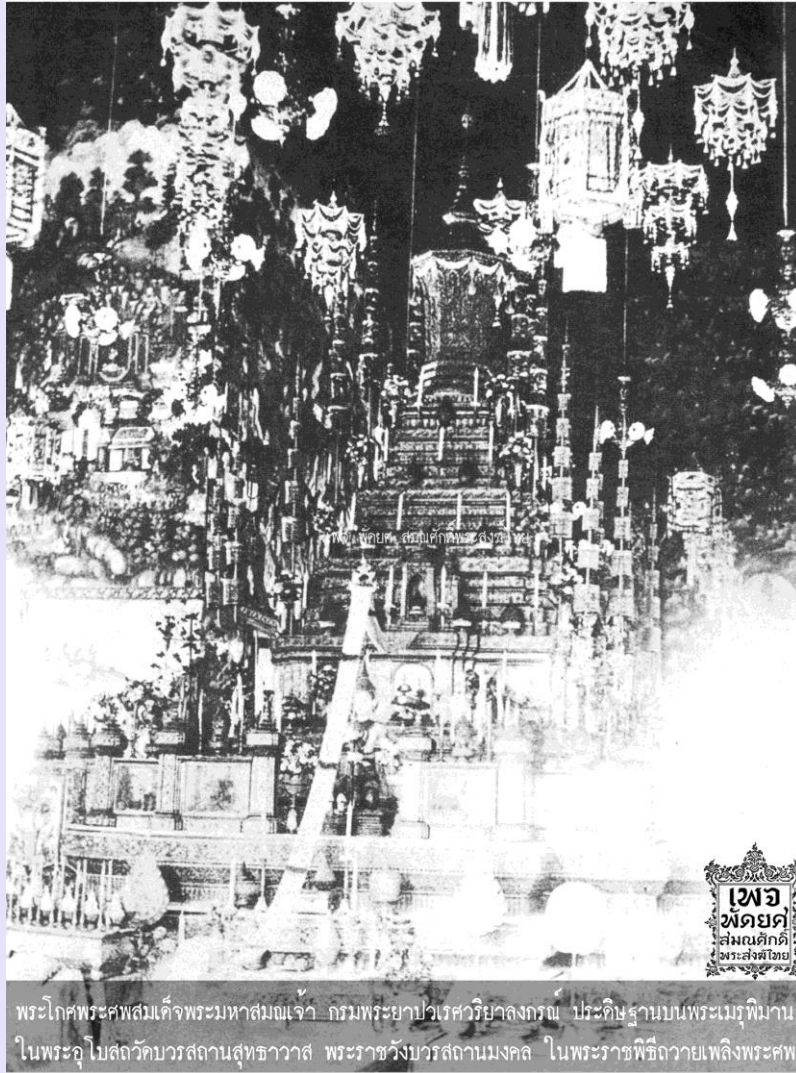
ฝ่ายพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ (ต้นสกุล ชุมพล) ซึ่งเป็นข้าหลวงต่าง พระองค์สำเร็จราชการมณฑลอีสาน ก็ทรงช่วยอุปถัมภ์ และทรงตั้งโยมบิดาของพระครู วิจิตรฯ ให้เป็นหลวงสุภโรสุประการ ฝ่ายสังฆการี เมืองอุบล การเรียนหนังสือในวัดสุปัฏน ครั้งนั้นมีความก้าวหน้าคือ มีนักเรียนหนังสือไทยมากกว่า 100 คน พระณเริ่นภาษามคร ไม่ต่ำกว่า 50 องค์ **"นับว่าคิดการสำเร็จก่อนมณฑลทั้งปวง"**

พ.ศ.2442 สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ สั่งให้เข้าไปกรุงเทพฯ พักจำพรรษาที่วัดบวรนิเวศวิหาร ต่อมาอีก 10 วันก็พาเข้าไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เป็นการส่วนพระองค์ ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระราชปรารภถึงการศึกษาเล่าเรียนที่ออกไปจัดการตั้งโรงเรียนขึ้นได้เป็นที่พอพระราชหฤทัย ทรงพระราชทานตรามณฑลอีสานให้เป็นผู้อำนวยการคณะมณฑล และในงานฉัตรมงคลเดือนพฤศจิกายน ปีเดียวกัน ก็ทรงพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนตำแหน่งยศขึ้นเป็น พระญาณรักจิต พระราชาคณะ

เดือนยี่ พระญาณรักจิต (จันทร์) รีบออกไปเมืองอุบล จัดการวางระเบียบการศึกษา มีพระมหาทา พระมหาอ้วน พระปลัดอ่ำ เป็นแม่แรง แยกย้ายกันทำเพราะมณฑลอีสานใหญ่โตมาก มีวัดถึง 2,000 เศษ มีพระภิกษุสามเณร 30,000 เศษ จัดการคราวแรกท่านว่าลำบาก เพราะยังไม่เคยมีแบบแผนมาก่อน ต้องอาศัยทางราชการช่วยเป็นกำลังให้มีอำนาจ

ส่วนการศึกษาก็ให้ตั้งการศึกษาขึ้นทุกหัวเมือง บางแห่งขัดที่ยังหานักเรียนไม่ได้ บางแห่งขัดที่ยังหาครูไม่ได้ ก็ต้องเอานักเรียนจากอุบลไปช่วยสอนตามหัวเมืองนั้นๆ หลายตำบล ดังนี้ การศึกษาในอีสานก็ค่อยๆ เจริญขึ้น นี่คือ คุณูปการอันยิ่งใหญ่ ที่พระอุบาลีและคณะ ได้กระทำให้แก่เหล่าเยาวชนอย่างกว้างขวาง ทำให้ชาวอีสานได้ใช้ความรู้ เป็นรากฐานแก่การพัฒนา ในสมัยต่อมาอย่างแท้จริง

ย่างเข้า พ.ศ.2445 พระญาณรักจิตเข้าไปจำพรรษาที่วัดเทพศิรินทร์ ด้วยหน้าแล้งมีงานพระเมรุกรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์กับเจ้านายอีกหลายองค์ที่ท้องสนามหลวง เสร็จงานแล้วก็กลับออกไป ท่านว่า การขึ้นล่องกรุงเทพฯ-อุบล ใน 4 พรรษาที่ผ่านมา หลายเที่ยวเหลือเกิน จนรู้สึกเหน็ดเหนื่อยมาก จึงตั้งใจว่าออกพรรษา พ.ศ.2446 ต้องเข้าไปพักราชการมณฑลที่กรุงเทพฯ เสียที งานการต่างๆ ก็ให้ลูกศิษย์รับมรดกช่วยบำรุงต่อไป

พระโกศพระศพสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ประดิษฐานบนพระเมรุพิมาน ในพระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธาราษฎร์ พระราชวังบวรสถานมงคล ในพระราชพิธีถวายเพลิงพระศพ

ที่กรุงเทพฯ ท่านได้ทูลลาออกจากตำแหน่งเจ้าคณะมณฑล และทูลลาไปเที่ยวประเทศพม่า เพื่อหาวิเวก เจริญสมณะทางวิปัสสนา พักผ่อนร่างกายให้สบายสักคราว หนังสือแบบเรียนเล่มใดที่ทางอุบลขาดหล่นอยู่ท่านก็จัดหาให้ บรรทุกรถไฟออกไปนครราชสีมา แล้วจัดจ้างเกวียนส่งของไปยังมหาอำนาจที่ร้างอยู่ทางอุบล สรุปว่าการจัดการศึกษาของพระญาณรักจิตเริ่มทำแต่ พ.ศ.2440 จนถึง พ.ศ.2446 เป็นเวลา 6 ปี ขณะนั้นอายุของท่านได้ 48 ปี

การเดินทางไปพม่าตอนหน้าแล้ง ท่านได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตจาก รัชกาลที่5 และตราเดินทางถึงกงสุลประเทศพม่ารวม 3 ตรา คือ ตราของกรมท่า (การต่างประเทศ)

ตรามหาดไทย กับตราธรรมการ เมื่อเตรียมพร้อมแล้วปรากฏว่าการหาได้สำเร็จประสงค์ไม่ เพราะบังเอิญป่วยที่เท้า ไม่สามารถเดินไกลๆ ได้ อย่างพยายามทนลำบากแล้ว เดินได้เพียง 50 เส้นหรือ 2 กิโลเมตรเท่านั้น ตกลงเปลี่ยนแผนกลายเป็นไปจำพรรษาที่เขาใหญ่ แต่การไป เขาใหญ่แทนที่จะไปทางอื่น ท่านกลับใช้วิธีเดินจากนครราชสีมา เดินอยู่เกือบเดือนจึงถึงบน เขาใหญ่ ได้ไปพักอยู่บ้านสองพี่น้อง แต่เดือน 4 ถึงเดือน 6 อากาศไม่สบาย จึงลาพวกบ้าน เขาเลื่อนลงไปอยู่บ้านท่าช้าง

ณ บ้านท่าช้าง ต้นเดือน 7 ท่านให้ชาวบ้านปลุกกุฎีให้บนเขาใกล้บ้านท่าช้าง คิดว่าจะเป็นที่ สบาย ที่ไหนได้ อยู่กุฎีราว 10 วันก็เป็นไข้ป่าอย่างแรง

พอไข้ป่าจับ ท่านจะกลายเป็นคนพูดเพ้อ คิดจะพูดอย่างหนึ่งกลายเป็นพูดอย่างอื่นไป ยา คิวินินหรือก็หมด ไม่มียาพอแก้ไข จึงใช้ให้พระครูอุดมริบขึ้นรถไฟไปซื้อยาคิวินินที่ นครราชสีมา พระครูอุดมริบไป 2 คืนก็กลับมาถึง หลวงประสิทธิ์ บ้านอยู่ใกล้วัดเลียบ คลองพลู ซึ่งชอบกับพระญาณรักจิต ทราบว่าพระญาณรักจิตอาพาธ ได้รับจ้างคน 4 คนมา พร้อมด้วยพระครูอุดม ให้มาหามพระญาณรักจิตออกไปรักษาที่บ้าน ครั้นได้ยาคิวินินมาแล้ว ก็ฉันทหายจับไข้ในวันนั้น

รุ่งขึ้น แรม 5 ค่ำเดือน 7 ชาวบ้านท่าช้างช่วยกันทำแคร่ป่า หามออกมาส่งรถไฟสถานี ปากช่อง หามกันอยู่วันยังค่ำจึงถึงรุ่งขึ้น แรม 6 ค่ำ ขึ้นรถไฟไปลงภูเขาลาด พักที่บ้านหลวง ประสิทธิ์ แยกกรรณให้หลังหนึ่งเพื่อรักษาตัว พระญาณรักจิตอยู่ที่นั่นจนหายจากโรค ถึง เดือน 8 ขึ้น 2 ค่ำ ได้รับทอตราเสมาธรรมจักร ดำเนินตามกระแสพระบรมราชโองการให้ นิมนต์พระญาณรักจิตเข้าไปเป็นเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส ณ กรุงเทพฯ โดยเร็ว

ภาพวาดแบบยุโรปฝีมือชาวอินโดนีช ณ พระอุโบสถวัดบรมนิวาส

อันวัดบรมนิวาสนั้น คือ วัดฝ่ายอรัญญิก หรือ วัดป่าที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ 4 ทรงสร้างไว้ตั้งแต่ครั้งยังทรงผนวชเป็นพระในสมัยรัชกาลที่ 3 ให้คู่กับวัดบวรนิเวศ
วิหารอันเป็นวัดฝ่ายคามวาสีหรือวัดในเมือง เดิมวัดบรมนิวาสชาวบ้านเรียกกันว่า วัดนอก
ต่อมาในสมัย รัชกาลที่ 5 จึงพระราชทานนามใหม่ว่า วัดบรมนิวาส ในพระอุโบสถมีภาพ
จิตรกรรมฝาผนังสำคัญคล้ายที่วัดบวรนิเวศวิหาร นับว่าเป็นฝีมือขรัวอินโข่งซึ่งวาดภาพแบบ
ยุโรปได้เฟื่องฝืนยิ่งนัก

ขึ้น 5 ค่ำเดือน 8 พ.ศ. 2447 พระญาณรักขิต เข้ากรุงเทพฯ ไปพักที่วัดเทพศิรินทร์ พอขึ้น 8
ค่ำก็ยกไปอยู่วัดบรมนิวาส มีกระบวนรถหลวง 2 คันเทียมด้วยม้าเทศเป็นเกียรติยศ ขึ้นจาก
หน้าวัดเทพศิรินทร์มายังทางรถไฟข้างสะพานยศเส ก็หมดทางเพียงเท่านั้น ทั้งสองวัดอยู่ไม่
ไกลกันเท่าใด พระเถระที่มาส่งมีแต่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
เพียงพระองค์เดียว

เวลาบ่าย 3 โมง มาถึงวัด ทรงสั่งเสวยเสร็จแล้วก็เสด็จกลับ พระสงฆ์ในวัดบรมนิวาสขณะนั้นมี
อยู่ 13 รูป พระวินัยธร (เพชร) เป็นผู้รั้งตำแหน่งอยู่ ท่านทั้งหลายพากันแสดงความยินดี
พวกราชกษัตริย์พากันมาถวายดอกไม้ธูปเทียน แต่ยังมีน้อยไม่ถึง 10 คน ได้สมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์ (ต้นสกุล สวัสดิวัด) ทรงรับรองเกื้อหนุน และรับสั่งให้
นายเวรเผือก ข้าหลวงเก่าของพระองค์เป็นผู้ทำสำหรับเข้า-เพล มาถวายจนกว่าจะมีกำลังขึ้น
ได้ ไม่ให้มีความร้อนใจเลย

พระญาณรักขิตมาเป็นเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสตั้งแต่ พ.ศ. 2447 จนถึง พ.ศ. 2469 ที่กำลัง
เขียนอัตชีวประวัติแจก นั้นเท่ากับท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดนี้ไม่ต่ำกว่า 20 ปี

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์*

ณ วัดบรรมนิवास ท่านได้ยึดหลักพุทธจริยา 3 ประการ คือ

1. ตั้งใจบำเพ็ญไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ให้สมบูรณ์
2. ตั้งใจบำรุงพระสงฆ์ สมณेर อุบาสกอุบาสิกา ทั้งปวงเหมือนญาติ จะให้ได้รับความรู้ความฉลาดด้วยธรรมิกอุบายพอเป็นที่อุ่่นใจแก่ตนได้ทั่วไป
3. ตั้งใจบำรุงก่อสร้างถาวรวัตถุ ทั้งภายนอกและภายใน ให้โลกได้รับความสุขต่อไป

*พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติแต่สมเด็จพระปิยมาวดีศรีพัชรินทรมาตา ร่วมพระชนนีกับสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี

ในการนี้พระญาณรักขิต หรือพระอุบาลี เล่ากิจการงานและทุกข์สุขให้ทราบแต่พอสมควรว่า เมื่อท่านไปอยู่วัดบรมนิวาสนั้น วัดกำลังทรุดโทรม คณะห่อเชียวมีกุฏิ 5 หลัง พออาศัยอยู่ได้ แต่ชำรุดทุกหลัง กุฏิใหญ่พื้นชั้นล่างทรุด กระดานโก่ง อาศัยไม่ได้ พื้นชั้นบนดี แต่อับ หน้าต่างเล็กเกินไป พระเณรอยู่ไม่ได้ อยู่แล้วเป็นไข้ พระญาณรักขิตก็ออกไปอยู่ที่ระเบียงพอ ตลอดพรรษา ออกพรรษาแล้วท่านไปปลุกกุฏิเล็กอยู่ต่างหาก

คณะกลางที่รื้อสร้างโรงธรรมสวณะในสมัยของท่าน มีกุฏิ 6 หลัง พระเณรพออาศัยได้แค่หลังเดียว ที่พออาศัยได้มากก็คณะกุฏิ แต่ก็ชำรุดหลายหลัง หน้าวัดมีศาลามีระเบียงรอบ 3 หลัง ชำรุดหมดทั้ง 3 หลัง คณะสวณมีศาลา 2 หลัง ชำรุดหมด อาศัยไม่ได้อีกเหมือนกัน

หันไปดูที่พระอุโบสถบ้าง เชิงกลอนและช่อฟ้า ก็ตกลงมาหลายอัน ในพื้นพระอุโบสถทรุดเป็นแอ่งสองสามแห่ง ชุกชีพระประธานก็ทรุดเป็นแอ่งๆ ต้องปรับใหม่ พื้นภายในกำแพงที่ปูหินหยาบ หล้าแห้วหมูขึ้นรอบแผ่นหินยาวกว่าฝ่ามือ ต้องรื้อปรับใหม่และยาด้วยปูนซิเมนต์ รอบที่วัดด้านตะวันออก ตะวันตก และด้านใต้ รกเป็นดง ไม่มีทางเดินไปมาหากันได้

ข้อรำคาญอีกข้อหนึ่ง ที่วัดไม่มีทางออก ต้องอาศัยเดินตามทางรถไฟลำบากมาก พระญาณรักขิตพยายามพูดขอทางออกหลังวัดอยู่ 3 ปีจึงสำเร็จ ต้องเสียเงินเป็นอันมาก

"ที่ของหลวงยศเส 2 เส้นเศษ แต่ถนนหลวงเข้าไปเขาเรียกเอาราคาвање 20 บาท ในนั้นเข้าไปถึงวัด вање 6 บาท แต่อย่างนั้นเขาก็ไม่ยอมให้ตัดตรงๆ คดไปคดมาเพราะเจ้าของเขาหวงที่" พระอุบาลีบันทึกไว้

(หมายเหตุ: เรื่องทางเข้าวัดบรมนิวาสนี้มีบันทึกข้อมูลเพิ่มเติมจากที่มีผู้โพสต์ไว้ในกระทู้ของเว็บ [www.pantown.com/board.php?id=34132 &area=3 &name=board3 &topic=46&action=view](http://www.pantown.com/board.php?id=34132&area=3&name=board3&topic=46&action=view) ไว้ว่า "ปลายถนนบำรุงเมืองไปสิ้นสุดที่สะพานยศเส ในสมัยที่มีรถราง คนที่ต้องการข้ามไปทางถนนพระราม ๑ ต้องไปต่อรถรางบนสะพานนี้ สำหรับชื่อสะพานยศเสนั้น พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) เล่าไว้ว่า เมื่อท่านไปเป็นเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสนั้น ปรากฏว่าวัดไม่มีทางออกไปทางถนน ต้องอาศัยเดินทางรถไฟทำให้ลำบากมาก ต้องพยายามพูดขอทางออกหลังวัด กับเจ้าของที่ดินบริเวณนั้นคือ หลวงยศเสเสวราช (สิน) ซึ่งหวงที่ดินมาก เจริญอยู่ถึง ๓ ปี จึงสำเร็จ ดังนั้นชื่อสะพานดังกล่าวจึงได้มาจากชื่อเจ้าของที่ดินนั่นเอง

ภายหลังการรื้อสะพานไม้ชื่อ "สะพานยศเส" ทิ้ง แล้วสร้างสะพานขึ้นใหม่คือ "สะพานกษัตริย์ศึก" พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดสะพานกษัตริย์ศึก เมื่อ 6 เมษายน 2472 พร้อมเสด็จประทับรถพระที่นั่งผ่านสะพานเป็นพระฤกษ์กลับสู่พระบรมมหาราชวัง)

เช่นนี้ก็ต้องคิดเสียว่า เอาพอเดินได้สะดวกเป็นแล้วกัน พวกสัตว์บุรุษช่วยกันบริจาคทรัพย์ทั้งค่าซื้อที่และค่าก่อสร้างทำถนน จนแล้วเสร็จจรดเดินได้สิ้นเงิน 10,500 บาท ได้ถวายพระราชกุศลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานนามให้ เรียกว่า "ถนนวัดนอก" เขียนป้ายติดไว้ที่ปากตรอก มีพระราชประสงค์จะให้รักษาชื่อเดิมไว้ เพราะวัดนี้เรียกว่า "วัดนอก" ในขณะที่วัดบวรนิเวศวิหาร เรียกว่า วัดใน เป็นวัดคู่กันมาแต่เดิม แต่ไม่สำเร็จ ไม่มีใครยอมเรียก เรียกกันแต่ "ถนนวัดบรมนิวาส"

เจ้าจอมมารดาทับทิม

เป็นอันวัดบรมนิวาสค่อยๆ ดุติขึ้น หลังจากพระญาณรักจิตมาอยู่ได้ 3 ปี โดยในปีมะเมีย พ.ศ.2449 ท่านสามารถสร้างถนนหลังวัดเสร็จ

คราวนี้ก็ถึงเวลาปฏิสังขรณ์พระอุโบสถและวิหาร ชุ่มประตุ ศาลาท่าน้ำซึ่งเป็นของสำคัญ บังเอิญประจวบสมัยกับที่ เจ้าจอมมารดาทับทิม* มีประสงค์จะบำเพ็ญกุศลในคราวอายุ 50 ปีบริบูรณ์ อาศัยเหตุนี้ท่านจึงชักชวนบรรดาประยูรญาติมาช่วยกันจัดเป็นผ้าป่า ส่วนที่เป็นข้าวของ เอาถวายพระที่ถูกละลากร ส่วนที่เป็นเงิน รวมไว้ช่วยในการปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ

* เจ้าจอมมารดาทับทิม (9 ธันวาคม พ.ศ. 2400 - 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2481) เป็นพระสนมเอกในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นธิดาพระยาอภัยนันทริกาธิบดี (ดิศโรจนดิศ) ซึ่งเป็นตาของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กับขรัวยายอิม สกุลเดิมเป็นข้าหลวงทั้งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต้นตระกูล “บุญเรือง” เป็นตำแหน่งหลวงวัง

ภาพบริเวณศาลาท่าน้ำ วัดบรมนิวาส
เป็นภาพเก่าที่ถ่ายในสมัยพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท)
จาก facebook Wat Boromniwas

ครั้งนั้นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ทรงช่วยไม้ขอนสัก 8 ต้น ยาวขนาด 4 วา มาเข้ากระบวนผ้าป่าด้วย ทั้งการเล่นเต้นรำก็สนุก จึงดูเป็นงานที่ครึกครื้นมาก ในคลองหน้าวัดนั้นแออัดยัดเยียดไปด้วยเรือผ้าป่าและผู้คน กระทั่งหาทางเรือไปมาไม่ได้ งานผ้าป่าคราวนี้ได้เงินค่าปฏิสังขรณ์โบสถ์มา 5,000 บาทเศษพร้อมไม้ขอนสัก 8 ต้น นับว่ามีกำลังพอจะลงมือทำงานได้ แต่พระญาณรักขิตยังเข้าไปทูลเรียไรพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ขณะยังทรงดำรงเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ได้ทรงพระราชทานเงินมาอีก 5,000 บาท จึงนับว่าพระญาณรักขิตกลายเป็นคนมั่งมี คือมีเงินตั้ง 10,000 บาท

ภาพบริเวณศาลาท่าน้ำ วัดบรมนิวาส

และแล้ว ท่านก็ลงมือปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ ปรับพื้นที่ภายในภายนอก ชุ่มประตุ ศาลาท่าน้ำ พระระเบียง และพระพุทธรูปที่ชำรุด สิ้นเงินไป 15,000 บาท เป็นอันได้ทำให้วัดบรมนิวาส พื้นศิ้นชีพจำเริญตาขึ้นมามีครั้งหนึ่ง

พร้อมกันนั้นก็จัดให้มีโรงเรียนหนังสือไทย ให้พระในวัดช่วยสอนที่หอเขียว ภายหลังจึงขอครู จากกระทรวงธรรมการมาช่วย เป็นอันหมดธุระไป มีแต่โรงเรียนทางมครสำหรับพระเณร อย่างเดียว

ต่อมาใน พ.ศ.2450 เจ้าจอมมารดาทัตทิมาในรัชกาลที่ 5 เห็นว่าพระญาณรักจิตไม่มีที่อยู่ ท่านรู้สึกรำคาญ มีศรัทธาขอสร้างกุฏิสมภารให้ จึงได้สร้างกุฏิชื่อปัทมราชขึ้น สิ้นเงิน 9,000 บาท กุฏิปัทมราชเป็นสถาปัตยกรรมที่งดงามมาก พ.ศ.2545 นี้ยังอยู่ ท่านควรรหาโอกาสไป เยี่ยมชม

กุฎีปัทมราช

ในพระชนม์ชีพเอง เดือน 11 ขึ้น 5 ค่ำ โยมมารดาถึงแก่กรรม อายุได้ 73 ปี ถัดไปเพียง 4 วันคือ ขึ้น 9 ค่ำ โยมบิดาก็ถึงแก่กรรมตามไปติดๆ อายุได้ 77 ปี พระญาณรักขิตได้รับโทรเลขแล้ว ตอบไปว่าให้เก็บศพไว้คอย ออกพรรษาแล้วจึงจะไปจัดการศพเสร็จในเดือน 4 พ.ศ.2451 พอกลับเข้ามากรุงเทพฯ ก็ได้รับคำสั่งให้ไปเป็นเจ้าคณะมณฑลจันทบุรีแทนพระญาณวราภรณ์ที่ลาออก

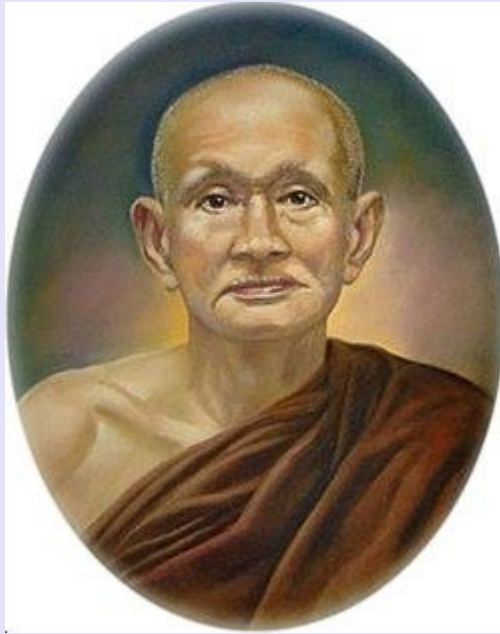
วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2451 พระญาณรักขิตรับสัญญาบัตร แล้วออกไปตรวจการตลอดมณฑล ไม่มีปัญหาอะไร ถึง พ.ศ.2452 กลับเข้ามากรุงเทพฯ เพลิดเพลินพระราชมุณี (ชม) เจ้าคณะมณฑลราชบุรีถึงมรณภาพ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับสั่งว่า "มณฑลราชบุรีเป็นมณฑลสำคัญ เห็นสมควรแต่พระญาณรักขิตเท่านั้น"

วันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ.2452 ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็น พระราชกระวี และต่อมาก็ได้รับตำแหน่งเจ้าคณะมณฑลราชบุรี ต้องออกไปตรวจการอีก พบว่าเจ้าคณะมณฑลเก่าจัดการไว้ไม่เรียบร้อยเหมือนทางจันทบุรี อธิการณ์ (คดีของพระ) มีหลายคดี

ครั้งกลับเข้ากรุงเทพฯใน พ.ศ.2453 บังเอิญพระสาสนโสภณ (อ่อน) เจ้าคณะมณฑลหัวเมือง
กรุงเทพฯ ถึงมรณภาพลงอีก รัชกาลที่5 ก็ทรงเห็นอีกว่า ต้องให้พระราชกระวี (จันทร์) ดูแล
เห็นจะจัดการเรื่องพระรามัญนิกายให้เรียบร้อยได้ คราวนี้ท่านต้องออกตรวจการและยุ่งหนัก
กว่าทางราชบุรี เพราะมีอธิกรณ์มากกว่า 5 เรื่อง เป็นพระรามัญโดยมาก ได้ชำระจนเสร็จ
หมดทุกเรื่อง

ออกพรรษาปีนั้น...

"วันที่ 23 ตุลาคม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าสยามปิยมหาราชเสด็จสวรรคต ชาว
พศกนิกรระงมไปด้วยความโศกเศร้าทั่วพระราชอาณาจักร ไม่ได้พูดถึงการงานในหน้าที่ของ
ตน เว้นแต่การจำเเน ครั้น ณ วันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ.2453 นั้นเอง พระมงกุฎเกล้าเจ้า
สยามเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบรัชทายาทต่อมา การก็แปรไปตามสมัย"

สมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์

ดำรงพระยศสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ 8 แห่งอาณาจักรรัตนโกสินทร์

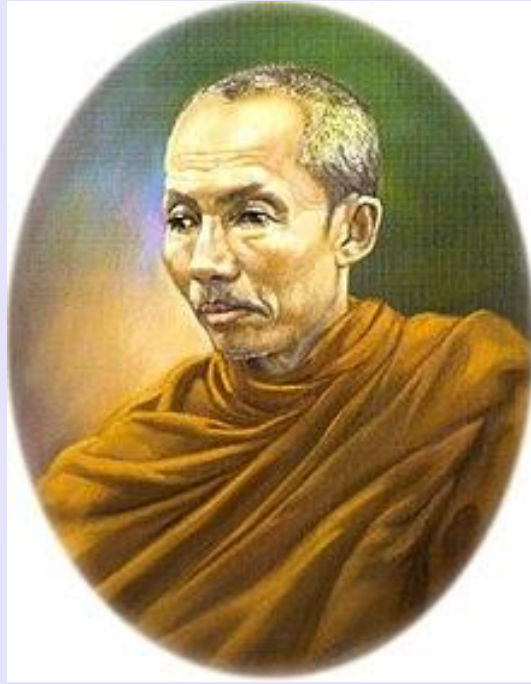
ธันวาคม พ.ศ. 2434 - 28 กันยายน พ.ศ. 2435

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (สา ปุสฺสเทโว)

ดำรงพระยศสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ 9 แห่งอาณาจักรรัตนโกสินทร์

29 พฤศจิกายน 2436 - 11 มกราคม 2443

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

ดำรงพระยศสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ 10 แห่งอาณาจักรรัตนโกสินทร์

5 ธันวาคม พ.ศ. 2453 - 2 สิงหาคม พ.ศ. 2464

พระราชกรณียกิจแล้ว และให้ความรู้ต่อไปถึงเรื่องการปกครองทางศาสนาไว้อย่างน่าสนใจว่า "ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีสมเด็จพระสังฆราชต่อกัน 2 พระองค์คือ สมเด็จพระยาปวเรศ วรียาลงกรณ์ เปนพระสังฆราชมาก่อน ครั้นสิ้นพระชนม์แล้ว ทรงตั้งสมเด็จพระสังฆราช (สา) วัดราชประดิษฐ ครั้นสมเด็จพระสังฆราช (สา) สิ้นพระชนม์ ก็ไม่ทรงตั้งสมเด็จพระสังฆราช แต่มอบหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชแก่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรสฯ

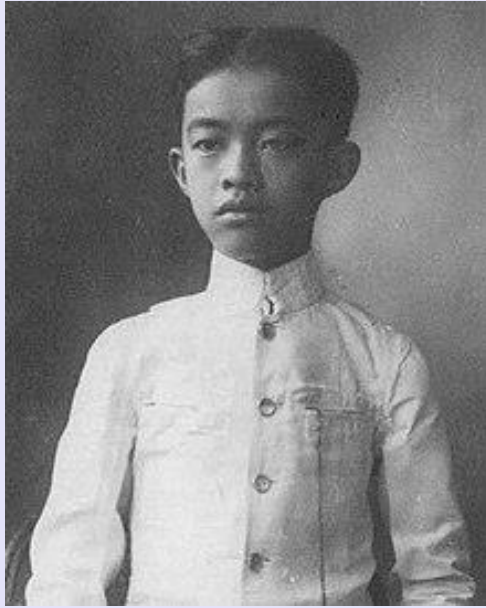
ในรัชกาลนั้นถึงมีสมเด็จพระสังฆราชแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ไม่วางอำนาจเด็ดขาดแก่สมเด็จพระสังฆราช เปนแต่ให้สมเด็จพระสังฆราชอนุวัตรตาม การคณะ การศาสนา การศึกษาเล่าเรียน ทรงเปนพระราชธุระด้วยพระองค์ทั้งสิ้น สมเด็จพระสังฆราชเปนแต่อนุวัตรตามพระราชประสงค์เท่านั้นฯ

ครั้นมาถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ทรงสถาปนาพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวรโส
เป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่สมเด็จพระสังฆราชา แล้วทรง
มอบพระราชธรรมาศฝ่ายพุทธจักรถวาย ให้ทรงชี้การเด็ดขาดทีเดียว พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวเป็นแต่ทรงอนุวัตรตามสมเด็จพระสังฆราชเท่านั้น ใน 2 รัชกาล ดำเนินการผิดกัน
อย่างนี้"

ศาลารุงพงษ์

พ.ศ.2454 หลังจากถวายพระเพลิงพระบรมศพ ร.5 แล้ว สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงเริ่ม
จัดการพระศาสนาและการศึกษาใหม่ มณฑลหัวเมืองกรุงเทพฯ ทรงรวมอยู่ในคณะหนกลาง
กรุงเทพฯ พระราชกระวีไม่ต้องว่าการคณะต่อไป จึงมีกำไรเวลาทำวิปัสสนามาก ตกหน้าแล้ง
แล้วออกจาริกเสมอ

พระองค์เจ้าอุรุพงษ์รัชสมโภช

ใน พ.ศ.2454 เจ้าจอมมารดาเลื่อนมีศรัทธาสรางศาลาธรรมสวนะขึ้นที่คณะกลาง ชื่อศาลาอุรุพงษ์

อุรุพงษ์ก็คือพระนามย่อของพระองค์เจ้าชายอุรุพงษ์รัชสมโภช พระราชโอรสในรัชกาลที่ 5 กับเจ้าจอมมารดาเลื่อน ประสูติเมื่อ พ.ศ.2436 สิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ.2452 พระชันษาเพียง 16 ปี ยังไม่ทันมีผลงานเป็นที่ประจักษ์แต่อย่างใด

เรื่องการบันทึกปีปฏิสังขรณ์และปีสร้างเสนาสนะต่างๆ นี้สำคัญ เพราะช่วยให้เราศึกษาประวัติศาสตร์ศิลป์ได้เร็วขึ้น ไม่ต้องมั่งงุมมะงาหราเสียเวลาค้นทีละนานๆ

เฉพาะวัดบรมนิวาสนั้น กุฏิและอาคารในสมัย รัชกาลที่5-6 สวยงามลงตัว ผมเคยเข้าไปเยี่ยมชมและรู้สึกประทับใจในฝีมือการออกแบบของช่างโบราณเป็นอย่างยิ่ง จำได้ว่า

นอกจากกุฏิปัทมราชสูงสองชั้นของเจ้าจอมมารดาทับทิมแล้ว กุฏิข้างเคียงที่หันหลังให้กำแพงด้านทางรถไฟ แต่ละหลังออกแบบได้ดีเลิศ ประดับประดาด้วยลายไม้ฉลุ ทาสีหวานๆ มีชื่อผู้สร้าง ปีสร้าง เขียนหรือแกะสลักไว้บนหน้าจั่วด้วยฝีมืออันน่าชม เมื่อเขียนเรื่องพระอุบาลีมาถึงตอนนี้ จึงอดไม่ได้ที่จะกลับไปสำรวจดูว่ายังอยู่หรือไม่ เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

อนิจจา ไปเมื่อวันอังคารที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ.2545 หลายอย่างกำลังเปลี่ยนแปลงไปอีกคราว ลานวัดและถนนไม่ต้องพูดถึง กลายเป็นที่รับจ้างจอดรถไปเกือบหมด จะเดินจะเหินก็ไม่สะดวกสักเท่าไร ปัญหารถล้นเมือง จนต้องจอดกันในวัด ข้อนี้ไม่รู้จะโทษใคร ไม่ขออภิปราย

แต่กรณีสร้างตึกยักษ์หลังใหม่เมื่อ พ.ศ.2541 นี่สิ เป็นเรื่องไม่ควรทำ

บริเวณตึกหลังนี้ เมื่อผมไปสำรวจใน พ.ศ.2537 ยังเป็นที่กว้างๆ หน้ากุฏิปัทมราชและกุฏิสวยด้านทางรถไฟ สมัยนั้น วัดยังมีต้นไม้พอสมควร ต้นไม้ช่วยให้เกิดความร่มรื่น เหมาะแก่การพักผ่อนหาความสงบร่มเย็น

ต่อมาเมื่อราวๆ พ.ศ.2540 ไปอีกที พื้นที่ดังกล่าวหายไป เห็นคนงานกำลังตอกเสาเข็มทำฐานรากแล้วก็ทอดถอนใจ รู้ว่าอีกไม่นานวัดต้องเสียทัศนียภาพดีๆ ไปอีกแน่นอน

ความจริงติดกับตึกสร้างใหม่ตรงนี้ วัดเพิ่งสร้างอาคารไทยประยุกต์เป็นสำนักงานไปหลังหนึ่งแล้ว นั่นก็เชื่อว่าเอาที่สงบๆ ของเดิมมาสร้างของใหม่ลงไป

ไม่เข้ากับตึกเก่าทั้งหลายนัก แต่ก็พอทำใจ คิดว่าคงไม่มีอะไรผิดขึ้นมาอีกแน่นอน ที่ไหนได้ บัดนี้วัดป่าของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่เหลือความเป็นป่าอีกแล้ว กลับกลายเป็นวัดเมืองที่กำลังเสียรสนิยม

ตึกหลังใหม่ออกแบบเทอะทะคับที่จนอัดอัดเกินทน ภูมิทัศน์ดีๆ ของวัดบรมนิวาสหายไปอีกแห่ง เหมือนวัดวาทั้งหลายที่กำลังกัดกินตัวเอง

เท่านั้นยังไม่พอ กุฏิสวยด้านริมทางรถไฟก็กำลังเสียตัว ด้วยผนังปูนที่เคยฉาบแบบเรียบ ทาสีชมพูหวานๆ ตัดขอบด้วยเส้นสีขาว กำลังถูกซ่อมใหม่กลายเป็นผนังกรวดล้าง ผิวเรียบเดิมกลายเป็นผิวกรวดหยาบสีเหลืองน้ำตาลดูใหม่ไปหมดจนไม่เหลือร่องรอยเดิม เดือนกรกฎาคม 2545 นี้ นั่งร้านและถุงปูนยังก่ายกองระเกะระกะอยู่เรียงราย

ขี้ตามองต่อไป หลังกุฏิชิดกำแพงหลังวัด เนื้อที่เพียงนิดเดียว บังเกิดกุฏิไทยประยุกต์ เบียดแทรกขึ้นมา กุฏิใหม่คำนวณได้ว่าเพิ่งสร้างเสร็จเมื่อไม่นาน หน้าบันปั้นลมแข็งเหลือกำลัง

นี่ไม่ใช่การอนุรักษ์สร้างสรรค์แน่นอน หากเป็นการทำลาย ผมไม่อยากพูดให้วัดเสลงใจ แต่ก็ต้องพูดตรงๆ เพราะเรื่องแบบนี้เป็นเรื่องสมบัติส่วนรวม

ผมเดินดูวัดบรมนิวาสด้วยความเศร้าใจ เดินดูตัวหนังสือบนหน้าบัน แล้วหยิบปากกาจดลงสมุดไว้อ้างอิง

'กุฎิปีหมราช ราคา 9000 บาท พ.ศ.2449' คำว่า พ.ศ.2449 คลาดเคลื่อนกับปีที่พระอุบาลี บันทึกไว้เล็กน้อย คือพระอุบาลีบอกสร้างปี 2450 กรณีนี้จะเลือกอ้างอิงเอาปีไหนก็ได้ เพราะการก่อสร้างคงคาบเกี่ยวกัน

คำว่าปีหมราชมาจากอะไร อ่านแล้วเกิดความสงสัย พอเขียนถึงบรรทัดนี้ต้องรื้อฟื้นความจำ และค้นคว้าดูอิกรายการ แรกสุดนึกถึงชื่อ เจ้าจอมมารดาทับทิม คลับคล้ายคลับคลาว่าเคยผ่านตาจากที่ไหน ตั้งต้นสืบสวนต้องเริ่มที่หนังสือราชสกุลวงศ์ เปิดดัชนีท้ายเล่มเพื่อค้นนาม ทำให้รู้ว่าท่านเป็นชนนีของจอมพลฯ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช ต้นสกุล จิตรประวัตติ

ต่อไปลองค้นในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้ากรมพระยาตำราจรรจาภาพ เพราะคล้ายคล้ายคล้าย คลาว่าสมเด็จพระเจ้ากรมพระยาตำราจรรจา ทรงเคยเขียนประวัติไว้บทหนึ่ง

เป็นความจริง ท่านเขียนประวัติไว้พอสมควร แต่ผมจะไม่นำมาลง ทรงบอกแต่ว่าเจ้าจอมมารดาทับทิมชอบในปฏิภาณของพระอุบาลี เป็นเหตุให้เกิดศรัทธาสรางกุฏิปัทมราช และพิมพ์หนังสือถวายวัดบรมนิวาสมากมาย

กุฏิปัทมราชได้นามมาจากอะไร มิได้ทรงอธิบาย จะว่ามาจากพระนามธิดาองค์หนึ่งของกรมหลวงนครไชยศรี คือ หม่อมเจ้าหญิงวิมลปัทมราช ก็ยังไม่น่าจะใช่ ค้างคาใจอยู่พักหนึ่ง นึกถึงพจนานุกรม ลองเอามาเปิดดูจึงถึงบางอ้อ

ปัทมราช แปลว่า พลอยสีแดง หรือทับทิม กุฏิปัทมราชต้องเป็นคำซ้อนเงื่อน สรุปรว่าตั้งจากนามเจ้าจอมมารดาทับทิมผู้สร้างนั่นเอง

'กุฏิห้องตำรา ธรรมาชีวะ พ.ศ.2465' เป็นกุฏิไม้สองชั้น ทาสีเขียว อยู่ข้างกุฏิปัทมราช

'กุฏิยุภา 4000 บาท ศก 129' แปลว่าสร้างเมื่อ พ.ศ.2453 ครึ่งล่างเป็นปูนทาสีชมพู ครึ่งบนเป็นไม้ ทาสีเหลือง ฯลฯ

เดินไปข้างหน้าอีกที ไปดูศาลาอรุณวงศ์ซึ่งสร้างเป็นศาลาการเปรียญ มีป้ายเขียนว่า 'ศาลาอรุณวงศ์ พ.ศ.2457' เป็นศาลาโถงชั้นเดียว ผนังใต้ถุนก่อปูน ชัดสาดด้วยกรวดล้างไปแล้ว

พอแค่นี้ ถ้ามว่าวัดควรซ่อมกุฏิเก่า สร้างเสริมตึกใหม่ขึ้นมาตามใจชอบหรือไม่ ผมเห็นว่าไม่ควร เพราะเท่าที่สำรวจวัดทั้งปวงมานานหลายปีจนถึงปัจจุบัน หลายวัดกลับหลงอยู่กับวัตรุณนิยม พยายามสร้างสิ่งก่อสร้างใหม่ๆ ตลอดเวลาจนผังเดิมที่คนโบราณวางไว้และทะเลทั้งในกรุงนอกกรุง

ศิลปกรรมจำนวนมาก ถูกทำลายไปโดยความไม่เข้าใจ พระคิดว่าวัดเป็นบริษัทของตนเอง คิดจะทำอะไรก็ได้ ความจริงแล้ว พยายามทำนุบำรุงศิลปกรรมเก่าๆ ที่มีอยู่ให้มีอายุสืบต่อไปนานๆ พยายามทำให้วัดร่มรื่นเหมาะแก่การพักผ่อนทางจิตใจ นั่นคือสิ่งวิเศษสุดต่างหากที่วัดควรทำ

ขณะนี้วัดบรมนิวาสยังมีกุฏิและตึกสวยที่สร้างในสมัยพระอุบาลีอีกหลายหลัง ผมหวังว่าเรื่องเศร้าๆ จะไม่เกิดขึ้นอีกต่อไป

กลับมาที่ประวัติของพระอุบาลีเมื่อยังเป็นพระราชกระวีต่อไป พ.ศ.2454 เจ้าจอมมารดาเลื่อนในรัชกาลที่ 5 สร้างศาลาธรรมสวณะชื่อศาลาอรุพงษ์ จากนั้นก็ชลอพระเก่าจากโบสถ์วัดหลุมดิน เมืองราชบุรีมาทำเป็นพระประธาน

อันโบสถ์วัดหลุมดินนั้นชำรุดหมดแล้ว ตัวพระประธานเองก็หักพังตกลงมาข้างล่าง ชำรุดหมดทั้งองค์ คงได้ก็แต่พระเศียรเท่านั้น วิธีการขนมากรุงเทพฯ คือจ้างแจ็กกล่องถ่าน บรรทุกเข้ามาให้

พระพิชิตมารมัยมพุทธกาล พระประธานบนศาลาอรุพงศ์รัชสมโภช

พอถึงวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2455 ปีชวด ก็ยกพระขึ้นแทน ลำดับให้เป็นองค์โดยใช้ปูนซีเมนต์เป็นตัวประธาน เร่งรีบจะให้เสร็จทันสมโภชฉลองในวันวิสาขบูชา เหนื่อยวันวิสาขบูชาตกในเดือน 7 จึงแล้วเสร็จทันตามประสงค์ พระอุบาลีถวายพระนามว่า พระพิชิตมารมัยมพุทธกาล

ในระหว่างสมโภช เกิดปาฏิหาริย์ปรากฏแก่ประชุมชนเป็นอันมาก คือขณะพระกำลังยืนสวดปฏิจจนมุขปาถ เวลาสรองน้ำอบน้ำหอม มีแสงพระรัศมีช่วงโชติขึ้นในศาลาเป็นสายคล้ายสายฟ้าแลบ ทำให้เกิดความปีติแก่ประชุมชน ถือเป็นการอัศจรรย์ และนับตั้งแต่นั้น ก็น่าแปลกที่กิจการของวัดมีแต่เจริญยิ่งขึ้นทุกด้าน ทำอะไรก็สำเร็จสมประสงค์เรื่อยมา

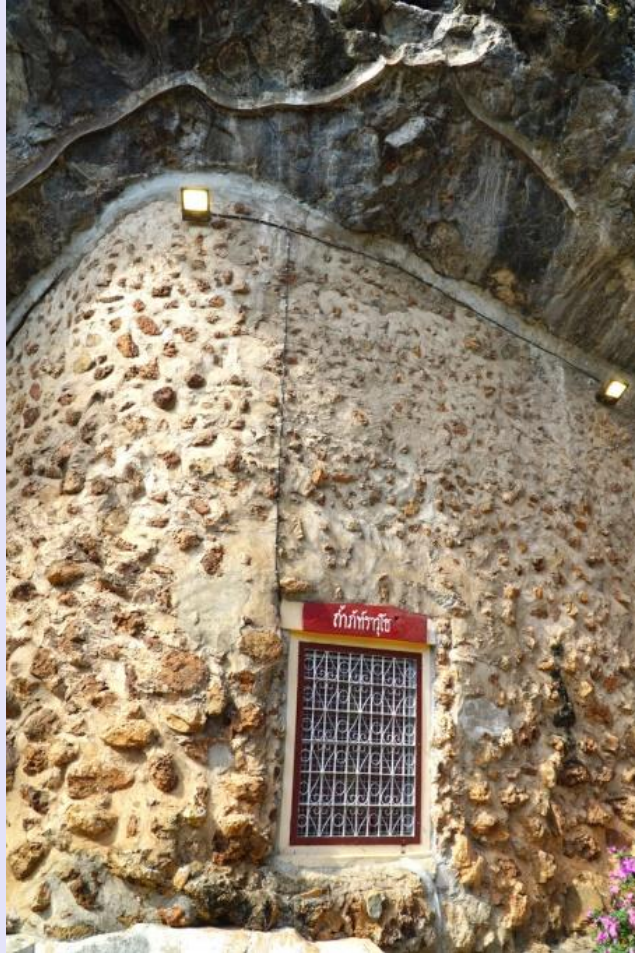

วัดสิริจันทรนิมิตรรวิหาร (วัดเขาพระงาม)

เล่าถึงตอนนี้ พระอุบาลีคั่นกลางด้วยเรื่องที่มาของความคิดในการสร้างพระประธาน แล้วต่อเนืองไปยังเรื่องการสร้างวัดสิริจันทรนิมิตรที่อำเภอเมืองลพบุรีด้วย จะดำเนินตามรอยที่พระอุบาลีว่าไว้ แล้วค่อยกลับมาที่เรื่องการสร้างถาวรวัตถุในวัดบรมนิวาสต่อไป

คือท่านว่าอันการคิดสร้างพระประธานในศาลา ท่านคิดมาก่อนตั้ง 5 ปีแล้ว ตั้งแต่แรกมีการสร้างวัดเสน่หานุกูล ใกล้พระปฐมเจดีย์ จ.นครปฐม ครั้งนั้นท่านคิดจะไปช่วยสร้างโบสถ์ หล่อพระประธานขึ้นให้ทันฉลองในปีชวดเหมือนกัน กับตั้งใจว่าจะไปช่วยบำรุงพระปฐมเจดีย์ด้วย แต่ไม่สะดวก เกิดขัดๆ ข้องๆ จึงได้หลีกไปเสียทางอื่น

ทำไมจึงต้องสร้างอะไรๆ ให้เสร็จในปีชวด พ.ศ.2455 ก็เพราะปีนั้น ถือว่าเป็นปีกิ่งแห่งพุทธกาลนับแต่วันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธโธ ในฐานะที่ตัวท่านเป็น

วัดสุทัศน์นิมิตรรวิหาร (วัดเขาพระงาม)

ปัจฉิมสาวก ควรจะสร้างเจดีย์สถานจาริกไว้เป็นที่สำคัญสักชั้นหนึ่ง อันการสร้างพระประธานบนศาลาอรุพงษ์นั้นยังถือว่าน้อยอยู่ ท่านอยากจะสร้างอะไรให้มากยิ่งขึ้นอีก ได้คิดๆ เรื่อยมาตั้งแต่ราว พ.ศ.2450

ครั้งฉลองพระประธานกลางเดือน 7 เสร็จ พระอุบาลีพาพระครูปลัดอำออกไปเที่ยวแขวงเมืองลพบุรีซึ่งมีถ้ำมีเขาค่อนข้างมาก พอไปถึงถ้ำเขาบ่องาม เห็นว่าเงียบสงัดดี ถ้ำอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 50 เส้น (2 กิโลเมตร) ยังว่างอยู่ ไม่มีพระสงฆ์ใดไปอาศัย ตัวปากถ้ำมีรูปร่างเป็นเงื่อมปากมังกร ผินหน้าสู่ทิศตะวันออก เวลาบ่ายจะได้รับเงาจากภูเขาเย็นสบายดี คิดว่าเป็นมงคลสถาน คงมีความเจริญสืบไปในเบื้องหน้าจึงตกลงใจจับจองที่เป็นเจ้าของ

แม้พระครูปลัดอ่ำที่ไปด้วยก็ชอบใจ ถึงขนาดขอลาออกจากตำแหน่งพระครูปลัดมาจำพรรษาที่ถ้ำนี้เลย พระอุบาลีดีใจคิดว่าออกพรรษาจะมาอยู่ด้วยกัน ถึงฤดูเข้าพรรษา เข้าไปจำพรรษาที่กรุงเทพฯ จนออกพรรษาเดือน 11 ได้รับจดหมายจากพระครูปลัดอ่ำหาหรือมาว่า พระพุทธรูปเก่าพบปรักหักพังเกลื่อนกลาดอยู่เป็นที่รำคาญใจ อยากจะเก็บรวบรวมแล้วก่อเป็นพระกัจจายนองค์ใหม่ๆ ให้เป็นที่บรรจุพระที่ชำรุด จะเห็นเป็นอย่างไร

พระอุบาลีคิดว่าพระกัจจายนเป็นเพียงพระสาวก ส่วนพระพุทธรูปนั้นเป็นพระพุทธรูปเจ้า ถ้าทำอย่างนั้นจะไม่เหมาะสม พอเสร็จพระกฐินแล้ว ถึงเดือน 12 ท่านจึงรีบออกไปถ้าเขาบ่องามปรึกษากันจนเกิดโครงการสร้างพระใหญ่ขึ้น ส่วนรูปพระกัจจายนเอาไว้ที่หลัง

ตกลงกันแล้ว ก็ไปเลือกหาที่เห็นว่าเขาบ่องามมีรูปเป็นหัวมังกร และหางมังกร ควรจะสร้างพระใหญ่ตรงเหนือคอมังกร จะได้มีเดชนาฎภาพมาก อีกประการหนึ่งบริเวณนั้นมีหินก้อนใหญ่รับพระชานู (เข่า) อยู่สองก้อน ทิศใต้ก้อนใหญ่ ทิศเหนือก้อนย่อม พอจะกันไม่ให้พระทรุดลงไปได้ วัดดูที่ก็พอจะทำได้ 10 วาเศษ คิดว่าจะทำเพียงหน้าตัก 10 วาเท่านั้น แต่ตอนลงมือทำกลายเป็น 11 วา เพราะขยายออกตามก้อนหิน

เมื่อตกลงใจแล้ว พระอุบาลีได้ตั้งเครื่องสักการะ ตั้งสัตยาธิษฐานว่า คิดจะทำการอย่างนี้ จะสะดวกหรือไม่ จะสำเร็จหรือไม่ ขอนิมิตต่อเทวนิกายด้วย

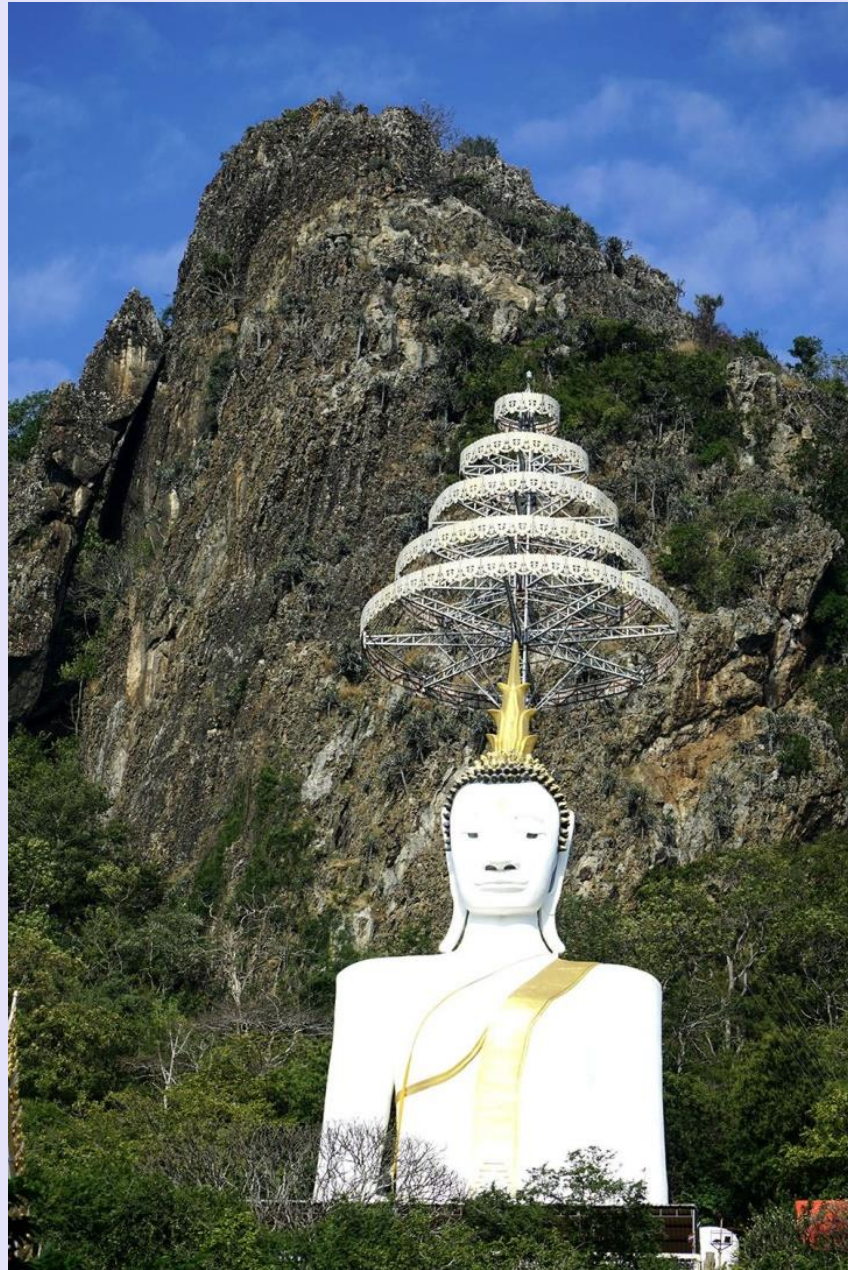
คืนนั้นเอง ตอนจวนสว่าง พระอุบาลีฝันว่าได้ว่ายน้ำไปตามกระแสน้ำท่าบลหนึ่ง น้ำเชี่ยวมาก แต่มีเสาสำหรับเกาะพักเอาแรงเป็นระยะๆ ในที่สุดไปเจอโรงทหารอยู่ริมน้ำ จึงว่ายน้ำ

แวะเข้าไปขออาศัยขึ้น ทหารดีใจ ให้อนุญาต จึงขึ้นไปในสนามทหาร เห็นเป็นถนนใหญ่ เลยเดินต่อไป เห็นเป็นบ้านเมืองใหญ่โตในที่นั้น ฝนมาถึงแค่นี้ก็ตื่น นึกรำพึงถึงนิมิต จะอธิบายว่าอย่างไร ทำไมจึงมาเกี่ยวกับทหาร แปลไม่ออก รู้แต่ว่าการคงสำเร็จตามประสงค์เพราะไม่มีเหตุขัดข้องแต่อย่างใด

ถึงเดือน 12 ขึ้น 5 ค่ำจะกลับเข้ามานครุงเทพฯ ได้ตั้งสัตยาธิษฐานอีก คราวนี้ขอให้เทวนิกายจงบันดาลให้เห็นว่าการที่จะสร้างพระใหญ่ตามนิมิตนั้น ถ้าจะสำเร็จ เข้ากรุงเทพฯคราวนี้ จะไปบอกบุญพวกสัตบุรุษให้ได้เงินอย่างน้อย 5,000 บาท ภายใน 5 วัน 7 วัน จะได้เชื่อว่าการงานสำเร็จแน่ จะได้เรียกลูกจ้างออกมาทำในเดือนนี้ให้สำเร็จเป็นพระกึ่งยุค เป็นเกียรติยศแก่พระพุทธศาสนา ถ้าการไม่สำเร็จ ภายใน 5 วัน 7 วันนี้ก็อย่าให้ได้เงินเลย

พระอุบาลีกลับเข้ากรุงเทพฯ มาเล่าความประสงค์ให้สัตบุรุษฟัง ปราภฏว่าเจ้าจอมมารดาเลื่อนมีศรัทธาช่วยถึง 2,000 บาท แม่ชีอุบาสิกาเซียง อุบาสิกาชง ให้คนละ 1,000 บาท เมื่อรวมกับเงินที่พระอุบาลีเก็บไว้เองกับมีผู้อื่นช่วยอีกบ้างราว 1,000 บาทเศษ ยังไม่ถึง 5 วัน ก็มีเงินถึง 5,000 บาท สมกับสัตยาธิษฐาน จึงเป็นอันสิ้นสงสัย เชื่อว่าทำการได้สำเร็จลุล่วงแน่นอน

ท่านจึงเรียกเจ๊กกวางตั้งช่างไม้ให้ไปผูกโครง จ้างเจ๊กแต่จีวเป็นช่างก่อองค์พระ พาออกไปยังถ้าเขาบ่องามพร้อมกันในเดือน 12 แรมค่ำ 1 ค่ำโครงไม้ เจ๊กกวางตั้งคิด 4,000 บาท กำหนดให้ทำเสร็จในกึ่งเดือนหรือครึ่งเดือน

พระพุทธรูปภูภาคมัยมพุทธกาล

ถึงเดือนอ้าย ขึ้น 4 ค่ำ ปีชวด พ.ศ.2455 เวลาโมงเช้า มีพิธีก่อฤกษ์ นิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์กำหนดร้อยหนึ่งขึ้นไป ชาวบ้านมาช่วยเลี้ยงพระมากกว่า 500 ส่วนการก่อองค์พระ แจ็กแต่จิวหมาก่อ 6,000 บาท กำหนดให้ได้สมโภชในเดือน 4 วันเพ็ญ แต่ก็ไม่สำเร็จ ทำงาน 3 เดือนโดยไม่หยุด ก่อได้แค่เหนือบันเอวขึ้นไปนิดหน่อย

ถึงตอนนี้เงินหมา 6,000 บาทก็หมด ต้องหมาให้ทำต่อขึ้นไปอีก 5,000 บาท กับต้องเติมอีก 3,000 บาท ใช้เวลาทำถึง 3 ปีจึงบริบูรณ์ แต่การฉลองสมโภชต้องทำแต่ปีแรกเรื่อยมาทั้ง 3 ปี ระหว่างนั้น ให้มีบ้องไฟใหญ่มาจุดบูชาสมโภชทุกบ้าน งานคราวหนึ่งๆมีบ้องไฟมาราว 40 กระบอก ต่อจากนั้นจึงให้เว้นบ้องไฟ 2 ปี ต่อถึงปีที่ 3 จึงให้มีอีกที เพราะบ้านคนอยู่ไกล หามมาลำบาก กำหนดไว้ดังนี้จนเป็นธรรมเนียม

ในการสมโภชแต่ละคราว พระอุบาลีกล่าวต่อไปว่ามหาชนมีศรัทธา บริจาคทรัพย์ไม่ต่ำกว่า 5,000 บาท การสร้างพระนั้นสิ้นเงินรวมแล้วราว 60,000 บาทเศษ ให้ชื่อพระพุทธรูปว่า 'พระพุทธปฏิภาคมัธยมพุทธกาล' ส่วนชื่อวัด เดิมใช้ว่า วัดเขาพระงาม จนถึง พ.ศ.2467 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาพระราชทานนามว่า วัดสิริจันทรนิมิตร ตามประวัติที่ว่าท่านนิมิตรเห็นแม่น้ำท่าบลดังกล่าวมาและต่อมาอีกหลายปีท่านได้กลับไปปฏิสังขรณ์พระใหม่ ต้องใช้เงินอีกเป็นจำนวนมาก แต่รายละเอียดในเรื่องเหล่านี้ขอยกไปว่าทีหลัง จะได้ไม่เสียลำดับความ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงศ์สิริพัฒน์

กล่าวถึงผลงานอื่นๆ ที่พระอุบาลีสร้างต่อไป คือนอกจากสร้างวัดเขาพระงามแล้ว ท่านยังปฏิสังขรณ์โบสถ์และวิหารคดวัดบรมมงคลสิ้นเงิน 40,000 บาทเศษ กับสร้างมณฑปพระบาทที่วัดกลางบ้านแปง อำเภอพรหม แขวงเมืองสิงห์บุรีด้วย

เฉพาะวัดบรมนิวาส ที่สำคัญได้แก่ เมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงศ์สิริพัฒน์ (เคยเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่าและมณฑลปราจีนบุรี เป็นต้นสกุล วัฒนวงศ์) มีพระประสงค์จะสร้างถาวรวัตถุไว้ในวัดสักสิ่งหนึ่งเพื่ออุทิศพระกุศลถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ผู้เป็นพระชนก พระอุบาลีถวายพระพร ขอให้ทรงสร้างหอรระฆังและตัวระฆัง โดยตัวห่อให้สูงไม่ต่ำกว่า 10 วา ตัวระฆังไม่ให้ต่ำกว่า 9 กำ ทรงเห็นชอบด้วย จึงได้สร้างจนสำเร็จ สิ้นเงิน 5,800 บาท

เมื่อสักครู่กล่าวคำว่า กำ คนทั่วไปคงไม่ค่อยเข้าใจ แม้ผมเองก็ไม่เข้าใจ ต้องอาศัยเปิดพจนานุกรมดู จึงได้รู้ว่าเป็นคำเรียกมาตราวัดรอบของกลม กำหนึ่งเทียบความยาวราว 10 เซนติเมตร สมมติว่าความกลมของระฆังวัดได้ 20 เซนติเมตร ท่านให้हारครึ่งเสีย ก็ได้ 10 เซนติเมตร เท่ากับ 1 กำ ศัพท์ที่ใช้ยังมีต่อไปอีกว่ากำสลึง กำเฟื้อง กำสองไพ ไม่จำเป็นต้องอธิบายให้้ง ใครอยากรู้รายละเอียดมากกว่านี้ให้เปิดพจนานุกรมหรือถามช่างเพิ่มเติมเอง

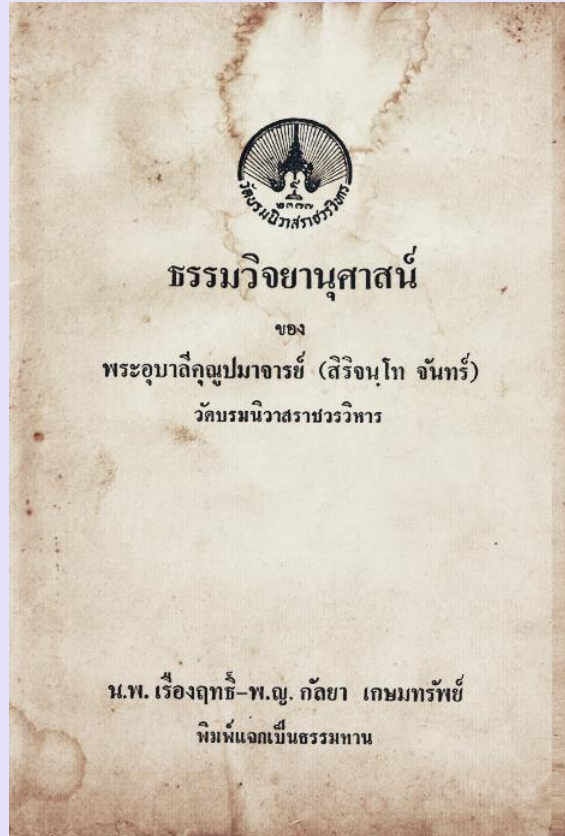
นอกจากหอรระฆัง นางสุน ทังสุภฤติ อุบาสิกาเป็นผู้มีศรัทธาแข็งแรง ได้บริจาคทรัพย์ 35,000 บาท สร้างโรงเรียนสุนวิทยานุกูลสำหรับให้พระสงฆ์สามเณรได้รับความผาสุกในการเล่าเรียนพระปริยัติธรรม กับยังได้ช่วยเหลือในการปฏิสังขรณ์ต่างๆ อุคหนุนจุนเจือพระสงฆ์สามเณรที่ขาดแคลน ให้ได้รับปัจจัย 4 ตามสมควร นับเป็นทายิกาที่มีอุปการคุณมากคนหนึ่ง นี่เป็นตัวอย่างงานสำคัญที่ท่านยกมา

ต่อไปท่านกล่าวถึงบรรดาศักดิ์ที่ได้รับว่าในปีชาล วันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ.2457 ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนตำแหน่งเป็นพระเทพโมลี แต่พอถึงปลาย พ.ศ.2458 ก็เกิดอุบัติเหตุถูกลอยศออกจากตำแหน่งพระเทพโมลี

เรื่องลอยศเกิดขึ้นได้อย่างไร

พระอุบาลีเล่าว่า ในสมัยเพิ่งเกิดมหาสงคราม หรือสงครามโลกครั้งที่ 1 ในประเทศยุโรปใหม่ๆ พระอุบาลีได้คิดแต่งหนังสือแทนจดหมายเหตุ ชี้อโทษแห่งทฤษชาขึ้นเรื่องหนึ่ง ให้ชื่อว่า

หนังสือวิจารณ์นโยบายของประเทศและการเมืองระดับโลกสมัยสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง
ด้วยการแต่งหนังสือเทศนาธรรมว่าการสร้างอาวุธและการเข้าร่วมสงคราม
เป็น “วิชาชั่ว” ทำให้พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ถูกถอดยศและกักบริเวณ 1 ปี

'ธรรมวิจยานุศาสน์' แจกในงานศพ ม.ร.ว.หญิงดวงใจ ปราโมช ซึ่งเป็นชายาของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ (ทั้งสองท่านเป็นปู่และย่าของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช) แต่หนังสือนั้นขัดข้องต่อรัฐประศาสนนโยบายของประเทศ ไม่ต้องด้วยพระราชนิยมในรัชกาลที่ 6 เมื่อทรงทราบ จึงมีพระบรมราชโองการรับสั่งให้ถอดจากสมณศักดิ์ ให้นำตัวไปกักไว้ที่วัดบวรนิเวศวิหาร

บทความที่สืบเนื่องมาจากบทความ “กบฏผีบุญและการแบ่งแยกดินแดนในมุมมองของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท)” โดย วิทยากร โสวัตร สามารถอ่านได้ที่นี้

<https://theisaanrecord.co/2017/07/23/op-ed-phiboon-chan-sirichantho/>

จนถึงวันที่ 4 มกราคม พ.ศ.2459 ทรงพระราชทานอภัยโทษให้ แล้วจึงทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานตำแหน่งสมณศักดิ์ให้เป็น พระธรรมธีรราชมหามุนี มีตำแหน่งเสมอกับพระราชาคณะชั้นเทพ ดังนี้จะเห็นว่าชีวิตตอนนั้นของพระอุบาลีพลิกผันพอสมควร อาศัยความตั้งใจดี ยึดมั่นในธรรม ธรรมจึงได้คุ้มครองให้กลับเจริญ รุ่งเรืองต่อไป

เนื้อหาของหนังสือธรรมวิद्याนาสาสเป็นอย่างไร เสียหายที่ไม่อาจนำมาอธิบายเพราะผมไม่มีในมือ จะเที่ยวหาในห้องสมุดมาดู ก็ไม่ทันการ ไม่แน่ว่าจะหาได้จากห้องสมุดใด ถ้าค้นพบภายหลัง ก็ค่อยนำมาขยายความอีกที

จากนี้เป็นการออกเดินทางไปเชียงใหม่

พ.ศ.2465 พระอุบาลีทูลลาสมเด็จพระสังฆราชเจ้าว่าจะไปเที่ยวทางเหนือ มิได้ลาทางราชการ เพราะมิได้คิดว่าจะออกไปถึงเชียงใหม่ ครั้นไปแล้วท่านก็เกิดความคิดเลยไปนมัสการพระธาตุจอมยองในอาณาเขตเชียงใหม่ซึ่งขณะนั้นอังกฤษเป็นผู้ปกครอง ในการไปเชียงใหม่ท่านได้พยายามรักษาธาตุคงควัตถุอย่างเต็มที่ ไม่ให้ใครรู้ว่าเป็นพระมีฐานันดรศักดิ์เพื่อจะรักษาพระเกียรติยศ แต่กระนั้นเจ้าฟ้าหลวงเมืองเชียงใหม่ก็ยังทรงทราบข่าว

ท่านไปถึงพระธาตุจอมยองเดือน 7 พอเดือน 8 ก็ได้รับจดหมายของเจ้าฟ้าเชียงใหม่ มีใจความว่า ทรงยินดีที่ได้ทราบว่าพระธรรมธีรราชมหามุนี หรือ พระอุบาลี เข้ามาในอาณาเขต บัดนี้พระองค์ท่านกับทั้งพระราชมารดา ขออาราธนาเข้าไปจำพรรษาที่เมืองเชียงใหม่เพื่อจะได้รับโอวาท

พระอุบาลีตอบไปว่าจนเข้าพรรษาแล้ว ฝนตกชุกไปไม่ได้ ทั้งระยะทางก็ไกลถึง 8 คืบ จึงต้องจำพรรษาอยู่ที่วัดพระธาตุดอยตุงต่อไป ในพรรษานี้ ท่านได้เจริญสมณวิปัสณาอย่างน่าพอใจ เป็นที่วิเวกสำราญจริง จนออกพรรษาเดือน 11 แล้ว พอถึงเดือน 12 ก็ได้รับจดหมายจากเจ้าฟ้าเชียงใหม่ฉบับ

คราวนี้ทรงให้ข้าราชการนำมาพร้อมด้วยยานพาหนะ ให้มารับตัวไปเลยทีเดียว ในเดือน 12 ข้างแรมจึงได้ไปเมืองเชียงใหม่ มีคนในคณะของพระอุบาลีไปด้วยอีก 5 คนคือพระ 3 รูป กับคฤหัสถ์ 2 คน

เมืองยองอยู่ตรงตะวันออกของเมืองเชียงใหม่ ถ้าจะไปเชียงใหม่ต้องใช้เวลาเดินทาง 9 วัน ทางลำบากกันดาร มีแม่น้ำลำคลองที่ต้องข้ามไม่ต่ำกว่า 60 ตำบล ไปตามซอกเขาคดๆ เคี้ยวๆ เลี้ยวไปเลี้ยวมาหาที่ราบเดินสบายสัก 100 เส้นก็ไม่ค่อยจะมี ต้องขึ้นๆ ลงๆ กันรำไป แต่ที่พักและอาหารไม่ลำบาก เขาสั่งให้จัดไว้คอยรับทุกระยะ เมื่อฉันแล้วก็เทศน์ให้เขาฟังทุกระยะที่พักตลอดทางจนกระทั่งถึงเมืองเชียงใหม่

ตอนใกล้ถึงเชียงใหม่ นายอินดีที่มีข้าราชการและพลเมืองตั้งเครื่องสักการะและพากันมาดูเต็มไปทุกหนทุกแห่ง ได้เข้าพักที่วัดหัวโข่งซึ่งแปลว่าวัดหน้าสนามนั่นเอง

"อะไรก็ดีทุกอย่าง เสียแต่หนาวอย่างเดียว หนาวจนต้องผิงไฟวันยังค่ำ" พระอุบาลีบันทึกให้เห็นถึงระดับอุณหภูมิต่ำ

พักอยู่ที่เมืองหลวง 15 วัน ระหว่าง 15 วันได้แสดงธรรมตามบ้านตามวัด และในวังเจ้าฟ้าหลวงแทบทุกวันทั้งๆ ที่หนาวอย่างนั้นเอง

"เจ้าฟ้าหลวงแลพระราชมารดา พระราชเทวีแสดงความเลื่อมใสมาก" พระอุบาลีบรรยายต่อไป

"เจ้าฟ้าหลวงเมืองเชียงตุงองค์นี้ทรงพระนามว่า 'สมเด็จพระเชษฐาธิราชปรมบพิตรมหารัตนโชติ ศิริสุธัมมสีหพเมขมณีนีปวรเสฐฐา ราชากุมินทนรินทาเขมาธิปติราชเจ้า' มีพระชนม์ก็จวนจะถึง 50 เปนคนมีสัทธา สนใจในทางธรรมปฏิบัติมาก วันพระ 8 ค่ำ 14-15 ค่ำ มีพระตำหนักวิเวการักษาอารมณฺ์ พระราชมารดาก็ออกจะเข้าใจในทางสมณะ มีอุคคหปฏิภาคพอควร..."

ครั้งนั้น พระอุบาลีได้มีหนังสือ ถวายชี้แจงเรื่องการบำรุงพระศาสนาที่มีความว่า

"ต้องอาศัยพระราชาเป็นหลัก พระสงฆ์สามเณรในประเทศนี้ปฏิบัติยังบกพร่องในทางวินัยมาก ไม่ใช่พระเจ็กพระญวน เปนพระสำเร็จด้วยญัตติจตุตถกรรม แลรักษาปาฏิโมกขสังวรศีลด้วยกัน ควรจะแก้ไขให้เหมือนเขาอย่างประเทศพม่า ลังกา สยาม เขมร เขาลงกันทั้งนั้น

ที่อุจจาตมาก พระเณรไปทางใด สพายดาบ พกมีด กินอาหารไม่มีเวลา ไหว้พระสวดมนต์ก็ไม่มีหลัก ใครได้อย่างใดก็ไหว้ไป สวดไปอย่างนั้น เหล่านี้เป็นตัวอย่าง บ้านเมืองเนื่องกันกับนานาประเทศแล้วควรจะทรงดำริห์ จัดให้ทันเขา จะได้เต็มเกณฑ์สาสนูปถัมภกั จะเปนพระราชกุศลอย่างสูงสุด"

ฝ่ายเจ้าฟ้าหลวงเชียงตุงก็ทรงรับสั่งว่า ทรงพระดำริอยู่เสมอ ขาดผู้เป็นหัวหน้าฝ่ายพระศาสนาฝ่ายอาณาจักร แต่ก็ทรงเป็นพระธุระเต็มที่ พระอุบาลีได้แนะนำให้ค่อยแก้ไข

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท)

ไปที่ละน้อย และขอให้คัดพระสงฆ์สามเณรส่งเข้าไปศึกษาเล่าเรียนในกรุงเทพฯ ท่านจะช่วยเป็นธุระสั่งสอนให้ จะได้เป็นกำลังในการสั่งสอนทางนี้ต่อไป เจ้าฟ้าหลวงเชียงใหม่ได้ฟังก็เห็นชอบด้วยทุกประการ

จากนั้นเจ้าฟ้าหลวงเชียงใหม่ก็ทรงจัดให้พระเณรรวม 6 รูป ตามเข้าไปเรียนในกรุงเทพฯ พร้อมกับพระอุบาลีเลยทีเดียว ตอนที่พระอุบาลีกลับกรุงเทพฯ เจ้าฟ้าหลวงทรงอาลัยมาก ได้จัดพาหนะให้คนมาส่งถึงเมืองเชียงใหม่ และจ่ายค่ารถให้จนถึงกรุงเทพฯ ต่อจากนี้พระเณรจากเชียงใหม่ก็ยังได้เข้ามาเรียนในกรุงเทพฯ อีกหลายองค์ บางองค์ก็ได้กลับไปช่วยการศึกษาทางโน้น บางองค์ก็ยังคงเรียนต่อไป การจาริกของพระอุบาลี จึงนับว่าได้ก่อให้เกิดประโยชน์หลายทาง

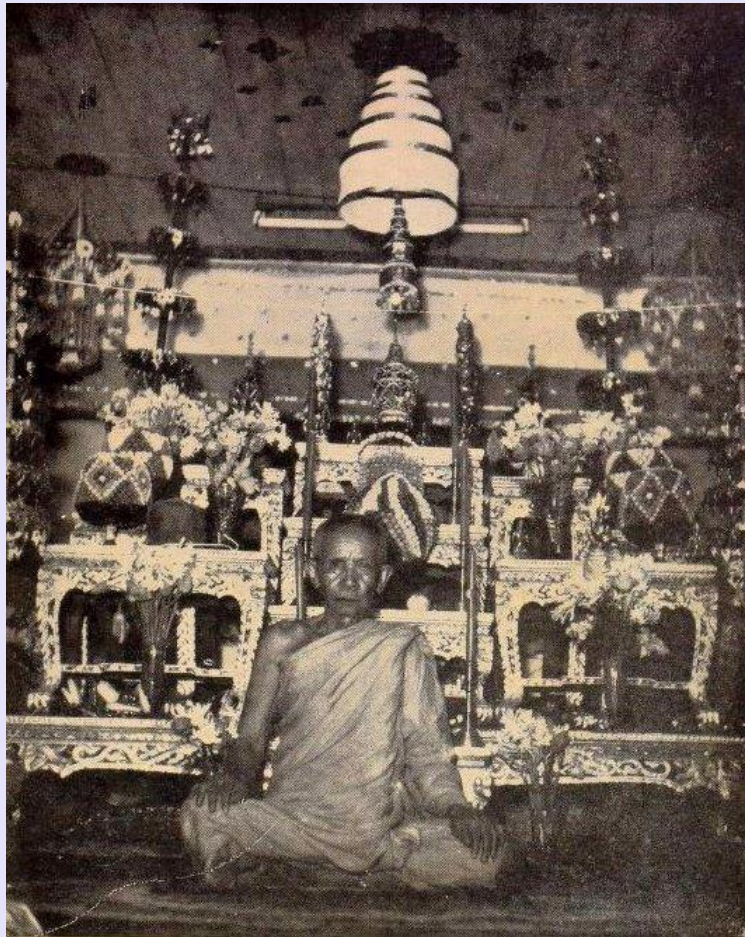
หลังจากกลับจากเชียงตุง ต่อมาในวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ.2466 พระธรรมธีรราชมหานูนี้ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนตำแหน่งเป็นพระโพธิวงศาจารย์ เทียบที่พระราชอาณา
ชั้นธรรม

ปลายปีเดียวกัน พระโพธิวงศาจารย์ ตั้งกำหนดการจะไปผูกพัทธสีมาที่วัดเขาพระงามในวัน
ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 เวลานั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับอยู่ ณ
พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม ทรงกำหนดเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรสวน
สนามปืนใหญ่ที่กรมสนามปืนใหญ่จังหวัดลพบุรี กำหนดเสด็จข้างแรม เดือน 3

ครั้งได้ทรงทราบจากเจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) ว่าพระโพธิวงศาจารย์จะผูกพัทธสีมาที่วัด
เขาพระงาม ในเดือน 4 วันเพ็ญเป็นงานใหญ่ จึงมีรับสั่งกับเจ้าพระยายมราชว่าจะเสด็จไป
ช่วย แล้วให้งดการตามกำหนดของพระองค์เสีย ทรงกำหนดใหม่ เสด็จไปสนามปืนใหญ่ที่
ลพบุรีวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 จะได้เหมาะกับการงานของพระโพธิวงศาจารย์

ใกล้วันงาน เสด็จไปประทับแรมที่สนามปืนใหญ่คืนหนึ่ง รุ่งขึ้น วันขึ้น 14 ขึ้น เวลาบ่าย 2
โมง เสด็จพระราชดำเนินไปยังวัดเขาพระงามด้วยกระบวนรถยนต์พระที่นั่ง พร้อมด้วยพระ
บรมวงศานุวงศ์ และเสวกามาตย์ มีสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข สมเด็จพระเจ้าพี่ยา
เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เจ้าพระยายมราช เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี
เป็นต้น

ส่วนราษฎรหญิงชายที่มาในงานนั้นก็มากเหลือล้นหลาม เต็มไปทั้งอาณาบริเวณและถนน
หนทาง ตำรวจต้องต้อนออกพอเป็นช่องให้รถพระที่นั่งเดินได้บ้าง ครั้นรถพระที่นั่งถึงแล้ว

พระครูศีลวรคุณ (อ่ำ) วัดลิริจันทร์นิมิตร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จเข้าไปประทับในพระอุโบสถ ทอดพระเนตรวิธีผูกพัทธสีมา แล้วทรงรับสั่งถามถึงการวัดและพิธีผูกพัทธสีมาเป็นที่สำราญพระราชหฤทัย แล้วทรงพระราชทานเงินช่วยในงานนั้น 200 บาท ทรงประทับอยู่พอสมควรแล้วเสด็จออกไปประทับ ณ ปรำ ทรงจุดฝึกแคทอดพระเนตรบ้องไฟใหญ่ซึ่งเอาขึ้นร้านไว้ถวายให้ทอดพระเนตร 4 กระบอก บ้องไฟขึ้นสูงพอได้ทอดพระเนตรแต่ 2 กระบอก อีกกระบอกหนึ่งแตก อีกกระบอกชนวนตายด้าน พอได้เวลารถไฟจะออก ก็รีบเสด็จกลับ เป็นอันจบการเสด็จพระราชดำเนิน การที่ รัชกาลที่ 6 เสด็จพระราชดำเนินไปในงานคราวนี้ พระโพธิวงศาจารย์ หรือพระอุบาลี ถือว่าเป็นการพระราชทานเกียรติยศอันสูงสุด นับเป็นมหามงคลที่สร้างความอิมเอิบใจให้แก่ท่านอย่างเหลือประมาณ แม้ได้รับพระราชทานยศหรือตำแหน่งมาเพียงไร ก็ไม่เท่าได้รับ

เสด็จคราวเขาพระงาม ท่านว่าตำแหน่งยศนั้น จะทรงพระราชทานแก่ท่านผู้ใดก็ได้ แต่จะเสด็จในงานของเอกชนเช่น งานเขาพระงาม เชื่อว่าแต่เสด็จครองราชย์อยู่ 15 ปีคงจะมีแต่คราวเดียวเท่านั้น ข้อนี้จึงเตือนให้ท่านมีความระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณอย่างล้นพ้น

ต่อมาใน พ.ศ.2467 ร.6 ทรงพระกรุณาตั้งพระครูปลัด (อ่ำ)* ให้เป็นพระครูศีลวรคุณ ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดเขาพระงาม และทรงพระราชทานนามวัดใหม่ว่า 'วัดศิริจันทรมิตร' ก็ยิ่งเพิ่มความปิติแก่ท่านขึ้นอีกหลายเท่า จนวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ.2468 ท่านก็ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนตำแหน่งจากพระโพธิวงศาจารย์ เป็น พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ที่เจ้าคณะรองอรัญญาวาสี หลังจากนั้นไม่กี่วันพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จสวรรคตในวันที่ 26 พฤศจิกายน พระชนมายุ 45 พรรษา

* เกิดเมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๑๙ ณ บ้านหนองไทร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นน้องร่วมบิดามารดาเดียวกันกับท่านเจ้าคุณ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจันทโร)

พ.ศ. ๒๔๕๕ - ๒๔๗๕ เป็น เจ้าอาวาสวัดศิริจันทรมิตร

พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๕๑๑ เป็น เจ้าอาวาสวัดมณีชลขันธ์

พ.ศ. ๒๔๗๖ เป็น เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี

พ.ศ. ๒๔๙๖ เป็น เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี - อ่างทอง

พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็น เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี - สระบุรี - อ่างทอง

สมณศักดิ์ เป็น พระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ พระศีลวรคุณ พ.ศ. ๒๔๘๑

เป็น พระราชาคณะเสมอชั้นราช ในราชทินนามเดิม พ.ศ. ๒๔๙๓

เป็น พระราชาคณะชั้นเทพ ที่ พระเทพวรคุณ อดุลธรรมปรีชา วิปัสสนาภาวนาธุราทร ธรรมิกคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี พ.ศ. ๒๕๐๓

ปีชกาล พ.ศ.2469 พระอุบาลีจัดการปฏิสังขรณ์พระพุทธปฏิภาคมัธยมพุทธกาล หรือ พระพุทธรูปใหญ่บนเขาวัดพระงามต่อไปอีก ด้วยการให้ผูกหลอดเหล็ก เทคอนกรีตขึ้นไปตั้งแต่ เหนือพื้นดินจนถึงพระเศียร หมุดปูนซิเมนต์ไป 400 ถัง คราวนี้ได้ทำให้แข็งแรงและเรียบร้อย ดีขึ้นกว่าเก่า ทำอยู่ 7 เดือนจึงสำเร็จ สิ้นเงินไปอีก 16,000 บาท

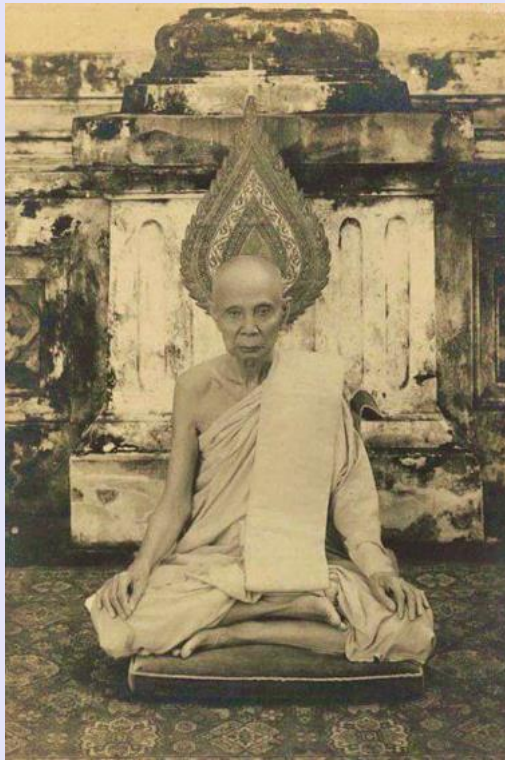
ในเวลาใกล้เคียงกันนั้น ท่านได้สร้างพระกัจจายนน์หน้าตัก 11 ศอก สูง 3 วา กั้ววิหารพระกัจจายนน์ด้วย พระวิหารพระกัจจายนน์อยู่ข้างล่างเคียงพระอุโบสถ หมดเงินค่าก่อสร้างทั้งสอง อย่างอีก 5,000 บาท ถึงเดือน 4 ก็ทำการสมโภชเป็นการใหญ่ เป็นอันว่าสมัยนั้นท่านมีความ เจริญด้วยลาภและยศ สามารถทำการต่างๆ ได้สำเร็จเป็นที่น่าพอใจ

สิ้นเรื่องประวัติชีวิตเมื่อนับถึงวัย 70 เพียงแค่นี้ ต่อไปพระอุบาลีกล่าวถึงธรรมะ 6-7 หน้า เป็นเรื่องลึกซึ้งเกินกำลังที่ผมจะนำมาอธิบาย จึงต้องขอข้ามไป จับเอาแต่ข้อความตอนท้ายๆ ที่กล่าวถึงลูกศิษย์คนสำคัญว่า ลูกศิษย์ชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นที่วางใจได้ ได้แก่พระดังต่อไปนี้ คือ

ระดับพระราชาคณะ

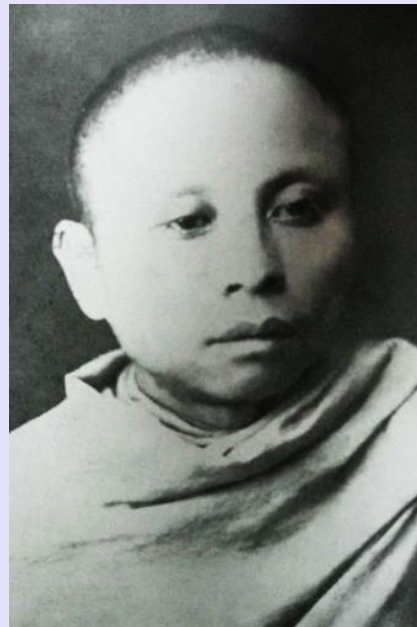
- 1.พระโพธิวงศาจารย์ (อ้วน) เจ้าคณะมณฑลนครราชสีมา
- 2.พระศาสนดิลก (เสน) เจ้าคณะมณฑลอุดร
- 3.พระราชา牟尼 (สี) วัดนิเวศธรรมประวัติ บางปะอิน
- 4.พระเมธาธรรมรส (เสาร์) เจ้าอาวาสวัดพิชัยญาติการาม ธนบุรี (ไม่มีไม้หันอากาศ แต่คนทั่วไปมักเรียกว่าวัดพิชัยญาติ)
- 5.พระปัญญาพิศาลเถร (หนู) วัดปทุมวนาราม
- 6.พระอมราภีรักขิต (ชัย) วัดบรมนิวาส

พระมหาวิรวงศ์ (อ้วน ตีสู่)*

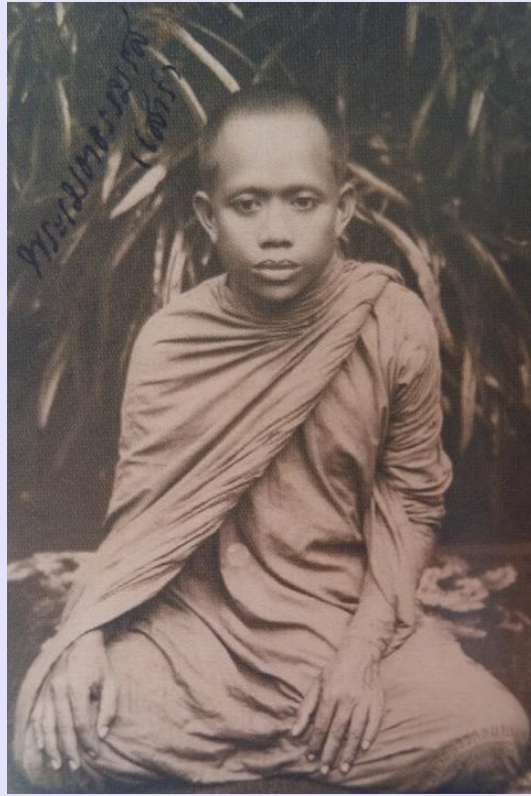

พระศาสนดิลก (เสน ชิตเสโน)*

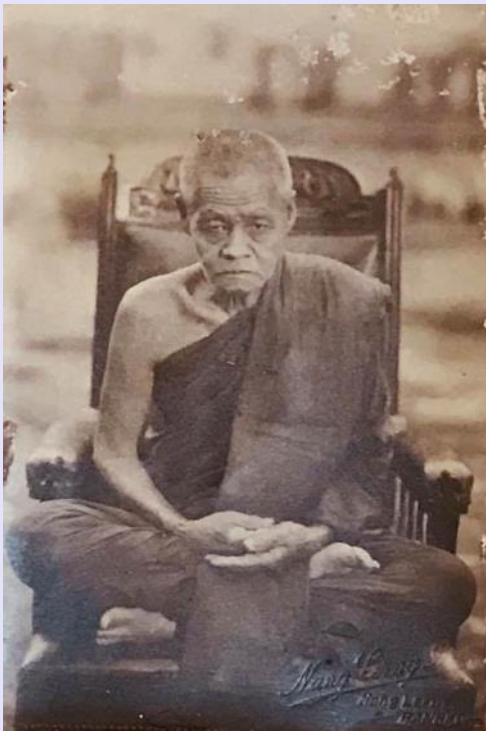

พระราชมนู (ศรี นาร์โท)*

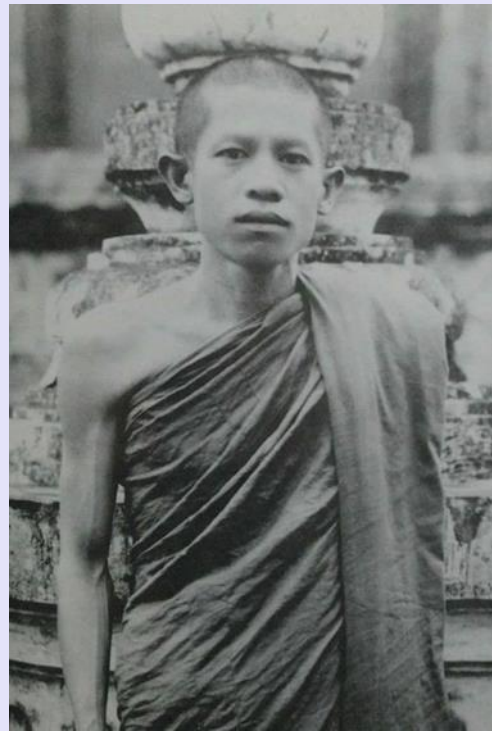
* อ่านประวัติที่ <https://sangkhatakan.com/>

พระเมธาธรรมรส (เสาร์ โสริโย)

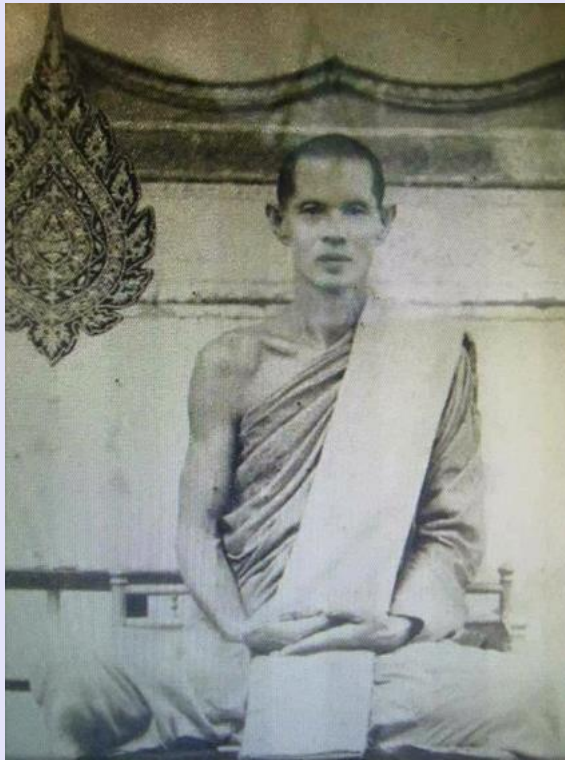

พระปัญญาพิศาลเถร (หนู ฉิตบุญโญ)

พระอมราภีรักขิต (ชัย ชิตมาโร)

* อ่านประวัติที่ <https://sanghatikan.com/>

พระธรรมเสนานี (เงิน นนโท)*

พระปราจีนมุนี (เพ็ง กิตฺติงฺกโร)*

พระเทพวรคุณ (อ่ำ ภาทรากุโร)*

ระดับพระครู

1. พระครูปลัดนิพัทธ์โพธิพงษ์ (ขำ) วัดบรมนิวาส
2. พระครูอุดมธีรคุณ (เงิน) เจ้าอาวาสวัดสัตตนาถปรีวัตร จ.ราชบุรี
3. พระครูวาทีวรคุณ (เพ็ง กนตสีโล) เจ้าคณะจังหวัดปราจีนบุรี
4. พระครูสีจันทรคุณ (สีจันท์ กนตสีโล)* วัดนรนาถสุนทริการาม
5. พระครูศีลวรคุณ (อ่ำ) วัดสิริจันทรนิมิตร จ.ลพบุรี
6. พระครูพิเศษสุดคุณ (น่าจะเป็น พระครูพิสารอรัญญเขตร์ (จันท์ เขมโย)* เจ้าอาวาสวัดศรีจันท์ พ.ศ. ๒๔๖๗ - ๒๔๗๕) เจ้าอาวาสวัดศรีจันท์ จ.ขอนแก่น
7. พระครูศีลสังวร เจ้าอาวาสวัดบวรมงคล ธนบุรี

ทั้งหมดนี้ถือเป็นบริษัทภายใน ที่เป็นบริษัทภายนอกนั้นมีเป็นอันมาก ได้แนะนำให้ 'ทำบุญภายนอก' คือบริจาคทาน ก่อสร้างถาวรวัตถุไว้มากมาย เช่น สร้างพระพุทธรูป สร้างหนังสือ สร้างกุฏิ สร้างศาลา สร้างโรงเรียน สร้างสระน้ำบ่อน้ำ ผู้มีมากให้ทำมาก ผู้มีน้อยให้ทำน้อย ต่างคนต่างก็ทำถาวรวัตถุตามความพอใจของตน

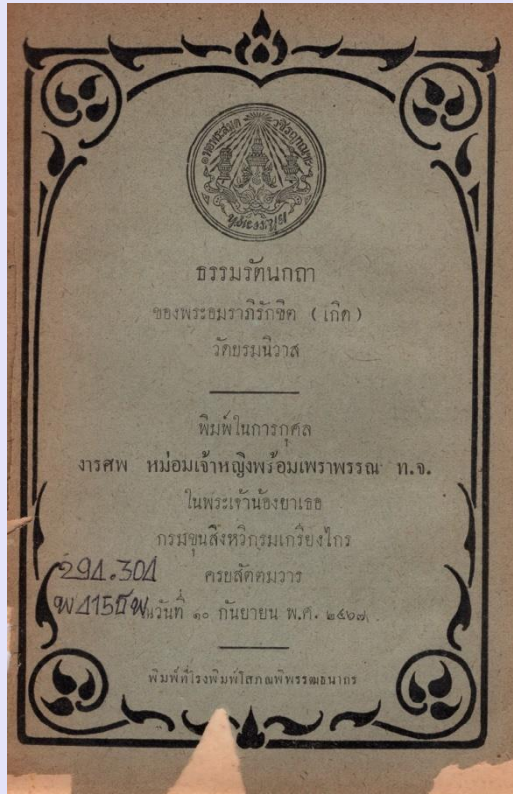
แนะนำให้รู้จัก 'ทำบุญภายใน' คือผ่อนผันโลภะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง ซึ่ให้รู้จักพระพุทธพระธรรม พระสงฆ์ ให้มีพระไตรสรณาคมน์เป็นที่พึ่ง ได้เทศนาสั่งสอนตลอดไปทุกหนทุกแห่ง

ในส่วนของท่านเอง นอกจากก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ซึ่ถือเป็นการภายนอกแล้ว การภายใน ก็คือแต่งหนังสือธรรมะ และหนังสือสุภาชิตเก่าบ้างใหม่บ้าง แต่งทั้งภาคภาษาไทยและลาว พระยานการพิสิษฐ์ (เปา मिलินทสูต) ได้รวบรวมพิมพ์ขึ้นอย่างละ 1,000 ฉบับ มากกว่า 20 เรื่อง

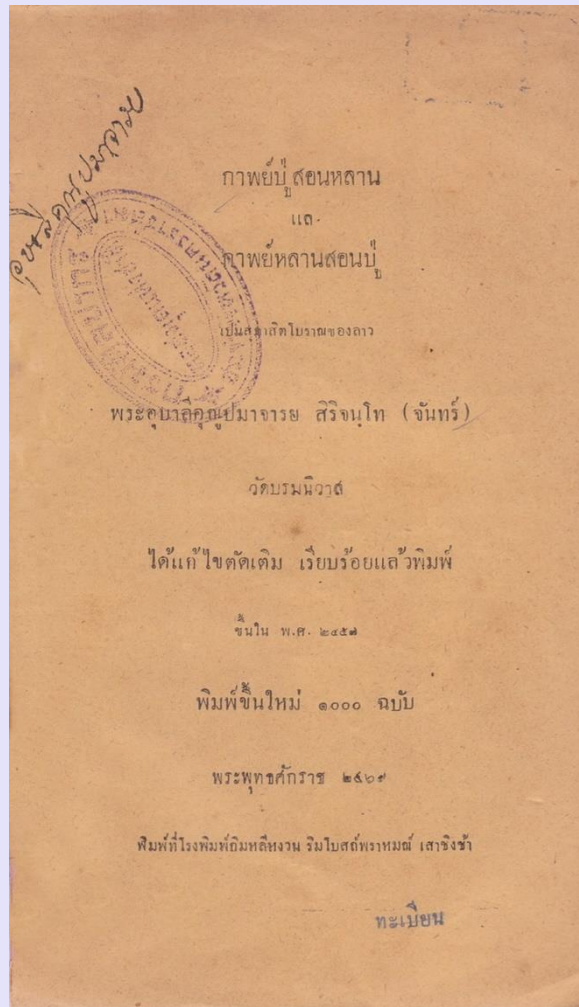
* อ่านประวัติที่ <https://sangkhatakan.com/>

เมื่อเล่ามาถึงตอนนี้ เรื่องราวทั้งหลายในหนังสืออัตชีวประวัติของพระอุบาลีก็จบลง คงเหลืองานอีกอย่างหนึ่งที่ผมคิดว่าเราควรทำต่อไปก็คือ พยายามตรวจสอบดูว่า ประวัติต่อจากนี้ของท่านเป็นอย่างไร มรณภาพเมื่อปีไหน และที่สำคัญที่สุดคืองานเขียนของท่านได้แก่เรื่องอะไรบ้าง

ในส่วนของผม เพิ่งค้นได้เพียง 3 เล่ม คือ

1. หนังสือ ธรรมรัตนกถา แสดงพระจตุราริยสังัจจ์ ปกสีเขียวอ่อน พิมพ์ครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2457 แจกในงานทำบุญศพนมหาอำมาตย์โทพระยาไกรเพชรรัตนสงคราม (แฉ่ บุนนาค) เป็นหนังสือเล่มบางๆ

2. หนังสือ กาพย์ปู้สอนหลาน แต่งเมื่อ พ.ศ.2467 (มีบอกตอนท้ายเล่ม) ครั้งยังเป็นพระญาณรักชิต ฉบับที่ผมมีเป็นหนังสือที่พระสายอีสานพิมพ์แจกครางานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (นวม) เจ้าอาวาสวัดอนงค์คาราม พ.ศ.2500 ความยาว 39 หน้า ข้างในมีทั้งคำไทยอีสานและไทยกลางผสมกัน ยกตัวอย่างตอนให้ดูสักนิด คือ

ตัวอย่างคำสอน

"เถิงศาลาอย่าจาเมียท่าน ความฮู้น้อยอย่าผ่านครองเมือง
ผิวเพิ่นยังอย่าชันเป็นซู้ ไผ่ไม้กสูไปสู่อบาย
ตายเกิดมาเป็นเวรบ่แคล้ว สั่งแล้วหลานหล้าจื้อจำ..."

ตอนปลายใกล้จบ บอกที่มาของภาพว่ามาจากคำสอนโบราณ

"ปู่สอนแล้วหลานน้อยจื้อเอา ตามสำเนาอาจารย์ฉลาด

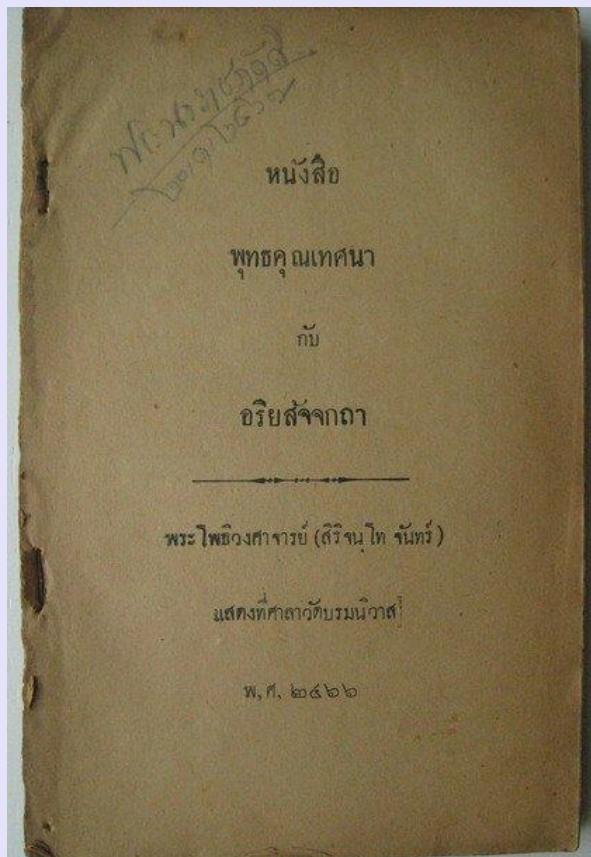
เป็นนักปราชญ์พุทธโฆษา แต่งตำราคำกลอนฮ่อมฮู้

ให้ชื่อตั้งภาพปู่สอนหลาน ชักนิทานบาปกรรมคนสร้าง

อ่างพูนพีฬแล้วแม่นความ พุทธโฆษาอาจารย์ครูเค้า

พวกผู้เฒ่าเล่ากันต่อมา เป็นเถรอายุเมืองล้านช้าง..."

เอาแค่นี้พอ ผมเองแปลออกบ้างไม่ออกบ้าง ใครสนใจขอให้หาอ่านเอาเอง

3. หนังสือ พุทธคุณเทศนา กับ อริยสัจจกถา ปกสีน้ำตาล เนื้อหาข้างในจดคำจากการแสดงธรรมของพระอุบาลีเมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิวงศาจารย์ ณ ศาลาวัดบรมนิวาส พ.ศ.2466

เล่มนี้น่าสนใจมาก ตรงคำชี้แจงเรื่องวิธีการจดคำเทศนา เขียนและจัดพิมพ์โดย พระธรรมาพิสิษฐ์ (เปา มิลินทสูตร) ลงวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2466 (หากนับอย่างปัจจุบันจะเป็น พ.ศ. 2467 แล้ว เพราะสมัยก่อน ไทยไปขึ้นปีใหม่เอาเดือนเมษายน) ผมชอบอ่านวิธีการทำงานของคน จึงได้รู้ว่าพลังศรัทธาของคนแต่ก่อนนั้น บางทีก็สูงอย่างน่าอัศจรรย์ และจากกรณีนี้เองเป็นเหตุให้ต้องเขียนเรื่องพระอุบาลียืดยามาอีกตอน รายละเอียด คือ

ในคำปรารภหรือคำนำ พระธรรมาพิสิษฐ์เล่าไว้ว่า เริ่มแรกที่ท่านจะสนใจคิดสร้างหนังสือเล่มนี้ขึ้นนั้น ท่านได้อ่านหนังสือธรรมะต่างๆ ที่เจ้าคุณโพธิวงศาจารย์ หรือพระอุบาลี สมัยยังเป็นเจ้าคุณธรรมธีรราชมหานิแต่่ง และมีผู้พิมพ์แจกในงานต่างๆ หลายเล่ม กับเมื่อนางเจริญผู้เป็นมารดามาแล้วให้ฟัง เห็นว่าวิธีอธิบาย และเนื้อหาธรรมะของท่านเจ้าคุณถูกกับอารมณ์ จึงได้เริ่มไปฟังธรรมที่วัดบรมนิวาสก่อนเข้าพรรษา

เมื่อได้ฟังแล้วรู้สึกว่ธรรมะที่เจ้าคุณธรรมธีรราชมหานิแสดง เป็นหลักธรรมอันประเสริฐ เข้าใจง่าย ชัดเจนมีรสมีชาติมาก ทราบว่าระหว่างพรรษากาล ท่านเจ้าคุณได้เคยแสดงพระพุทธานุคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณตลอดมาทุกๆ ปี ไม่เคยซ้ำกับที่แล้วๆ มาเลย จึงบังเกิดศรัทธา อยากจะได้ถ้อยคำมาแจกแก่บรรดาเพื่อนฝูงญาติมิตรผู้มีศรัทธาที่ไม่มีโอกาสจะมาได้ยินได้ฟังด้วยตนเองได้ จะได้ทราบธรรมะที่เป็นประโยชน์และไพเราะจับใจ

แต่การจะสร้างหนังสือให้ได้ถ้อยคำที่ท่านเจ้าคุณแสดงทั้งหมดไม่ใช่ของง่าย

"ข้าพเจ้าจะจดเองก็คงไม่เร็วทันคำเทศนาที่ท่านแสดงเปนนแน่ ถึงจดไปได้ก็คงไม่ละเอียด แลไม่มีเวลาพอที่จะไปนั่งคินั่งนิกให้ได้เต็มข้อความได้ เพราะข้าพเจ้ามีราชการประจำตัว แลวันอุโบสถก็ไม่มีใครจะตรงกับวันหยุด"

แต่ด้วยเจตนาของพระธรรมาภิบาลพิสิษฐ์เป็นบุญเป็นกุศล และคงด้วยอำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย จึงได้บันดาลให้มีผู้มีจิตศรัทธาอีกคนมาช่วยสร้างความตั้งใจให้เป็นจริงขึ้นคือท่านได้ สัปบุรุษหนุ่ม ชื่อ นายทอง กุรพิศไตรย์ มาช่วยจดเทศนาธรรม

ก่อนจะบอกว่าจดอย่างไรจึงทัน ผมขอเพิ่มเติมว่าสมัยนั้นเทศนาเสตยังไม่มี เครื่องบันทึกเสียงอย่าง 'กระบอกเสียง' มีแล้ว แต่กระบอกหนึ่งๆ บันทึกได้เพียงไม่กี่นาที ถึงมีกระบอกเสียงมาช่วยก็ไม่มีทางเปลี่ยนกระบอกได้ทัน ถ้าเช่นนั้นเขาเก็บคำเทศน์อย่างไร?

เขาเก็บด้วย 'ชวเลข' นั่นเอง นายทองมีความสามารถทางจดชวเลข (ชว แปลว่า เร็ว แปลงเป็น เซว้ ก็ได้) จึงอาสาจับจดชวเลขให้ทุกๆ วันอุโบสถ เมื่อพระธรรมาภิบาลพิสิษฐ์ได้คนแล้ว จึงเริ่มให้นายทองลงมือจดคำเทศน์ตั้งแต่วันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ.2466 ซึ่งเป็นวันอุโบสถแรกเข้าพรรษา เป็นต้นไป

อย่างไรก็ตาม อุปสรรคก็ใช่ว่าจะไม่มี แม้จะสามารถจดคำที่แสดงได้หมดแล้วก็ตาม นั่นก็ยังไม่อาจเอาไปตีพิมพ์เป็นเล่มโดยทันทีได้ ข้อหนึ่งก็เพราะนายทองยังไม่เคยอุปสมบทและศึกษาในธรรมวินัย จึงยังไม่มี ความชำนาญในธรรมะพอ เวลาจดคำเทศนา พอถึงตอนเป็นภาษามครแล้ว นายทองไม่มีความสามารถที่จะจดให้ทันได้ จะลงโทษผู้จดว่าเหลวทีเดียวก็ยังไม่ได้ เพราะตัวธรรมะนั้นๆ ไม่เคยมีตัวย่อในตำราที่เรียนมาเหมือนกัน จึงต้องทิ้งว่างๆ โห้วๆ เอาไว้หลายตอน

"ตัวธัมมะที่ว่างไว้นั้นล้วนแต่เป็นคำสำคัญๆ ทั้งสิ้น"

พระธรรมาจารย์พิสิษฐ์เล่าต่อไป

"จนข้าพเจ้าเองซึ่งไปฟังอยู่ด้วย แลพยายามจนสุดความสามารถ ก็ยังไม่อาจเต็มให้ถูกต้องได้ ซึ่งทำให้ข้าพเจ้าเกือบจะสิ้นศรัทธา แลเลิกคิดสร้างเสียแล้ว..."

บุญยังมี เป็นความบังเอิญที่พระธรรมาจารย์พิสิษฐ์ได้ทราบว่าพระอีกรูปหนึ่ง คือ ท่านเจ้าคุณ อมราภีรักขิต เมื่อยังเป็นพระมหาชัย ก็ตั้งใจจะบันทึกคำเทศนานั้นไว้เหมือนกัน ทั้งทราบว่า ท่านมหายังดำรงจะพิมพ์ขึ้นแจกในการทำบุญอายุครบ 3 รอบบริบูรณ์ในปีนี้อย่างอื่นอีกด้วย

พระธรรมาจารย์พิสิษฐ์ดีใจ รีบขอความช่วยเหลือจากท่านผู้ใหญ่ที่รู้จักพระมหาชัย ขอให้พาท่าน ไปพบ และทำความรู้จักไว้ พระธรรมาจารย์เรียนถามถึงเรื่องสร้างหนังสือเทศนาพุทธคุณ และ บอกว่าตัวเองก็กำลังพยายามทำอยู่ จะเป็นการแข่งขันกันหรือไม่ หากเห็นว่าเป็นการแข่งขัน ตนก็จะระงับเสีย และจะขอรับช่วยพระมหาชัยในการพิมพ์เป็นเล่มสมุดขึ้น จะได้มีส่วนใน บุญกุศลกับท่านบ้าง

พระมหาชัยชี้แจงว่า คำเทศนาที่ท่านจดไว้นั้น จดเพียงใจความและตัวธรรมะย่อๆ จากนั้น ท่านเอามาปริยาย หรือบรรยายใหม่ ตามเค้าความในเทศนาที่แสดงภายหลัง ส่วนคำเทศนา แบบที่พระธรรมาจารย์ หรือนายทองจดนั้น เป็นถ้อยคำที่จดจากคำเทศนาที่แสดงทุกคำไป เห็นว่า ไม่เป็นการแข่งขันอันใด

อนึ่ง การทำบุญกุศลเช่นนี้ ถ้าจะมัวถือแต่ทางโลกอยู่แล้ว ก็เป็นอันใช้ไม่ได้ ควรจะสร้างขึ้นให้ สำเร็จไว้เป็นของคู่กันกับหนังสือของท่านซึ่งตั้งชื่อว่า 'หนังสือพุทธคุณบรรยาย'

ในส่วนของพระธนการ ท่านตั้งชื่อให้เสียเลยว่ 'หนังสือพุทธคุณเทศนา' ตัวธรรมะที่ตกๆ หล่นๆ เพราะนายทองจดไม่ทัน ทั้งเหลือความสามารถของพระธนการจะช่วยแต่งเติมได้ พระมหาชัยก็รับภาระเติมให้ ตรวจให้จนสำเร็จ จากนั้นยังอาสาช่วยนำถวายท่านเจ้าคุณโพธิวงศาจารย์ หรือพระอุบาลี เพื่อขออนุญาตพิมพ์ให้ด้วย

ครั้งนั้น พระมหาชัยได้อุดตาหลักขั้บตานอนตรวจแก้หนังสือของพระธนการอยู่เป็นเวลานาน ส่วนนายทองเล่าก็ได้พยายามพยายามมาช่วยจดชวเลขทุกวันอุโบสถไม่ได้ขาด โดยไม่เห็นแก่ความเจ็บป่วย หรือธุระส่วนตัวใดๆ เลย แม้จะมีเหตุมาถึงเฉพาะหน้าอย่างไร ก็ไม่ยอมปล่อยให้ขาดจนแม้วันอุโบสถเดียว

ถึงเวลาพิมพ์ มีการขอให้หลวงเทพดรุณานุศิษฏ์ (ทวี ธรรมธัช) ช่วยตรวจแก้ตัวสะกดการันต์ คำไหนดที่ผิดเพี้ยน หลวงเทพดรุณฯ ก็ช่วยกล่อมเกลางจนเข้ารูปเรียบร้อย ที่สุดหนังสือ 'พุทธคุณเทศนา' ก็สำเร็จออกมาอย่างน่าชื่นใจ...

ทั้งหมดนี้คือที่มาที่ไปของการบันทึกคำเทศน์พระอุบาลี

ผลงานของพระอุบาลีนอกเหนือจากนี้ ถ้าหากจำไม่ผิด หรือไม่หลงไป ผมว่าในบ้านผมยังมีอีกเล่มหนึ่งคือ นิราศรถไฟไปโคราช (โปรดตรวจสอบด้วย อย่าเพิ่งเชื่อ) เคยพบหนหนึ่งแล้วเก็บเอาไว้ แต่เก็บไปเก็บมา นึกไม่ออกว่าแยกไว้ตรงมุมไหน เพราะขณะพบนั้นยังไม่ทันคิดว่าจะเขียนเรื่องพระอุบาลี พอคิดแล้ว คราวนี้หาหนังสือไม่เจอเลย หามาเป็นเดือนๆ จนถึงวันนี้ก็ยังไม่เจอ จนใจไม่รู้จะท่ทำอะไร ก็ต้องขอจบเรื่องพระอุบาลีลงเพียงแค่นี้ หากภายหลังพบสิ่งใดน่าสนใจ ก็ค่อยนำมาเพิ่มเติม

วัดบรรมนิवासราชวรวิหาร

ชื่อสามัญ วัดบรรมนิवास

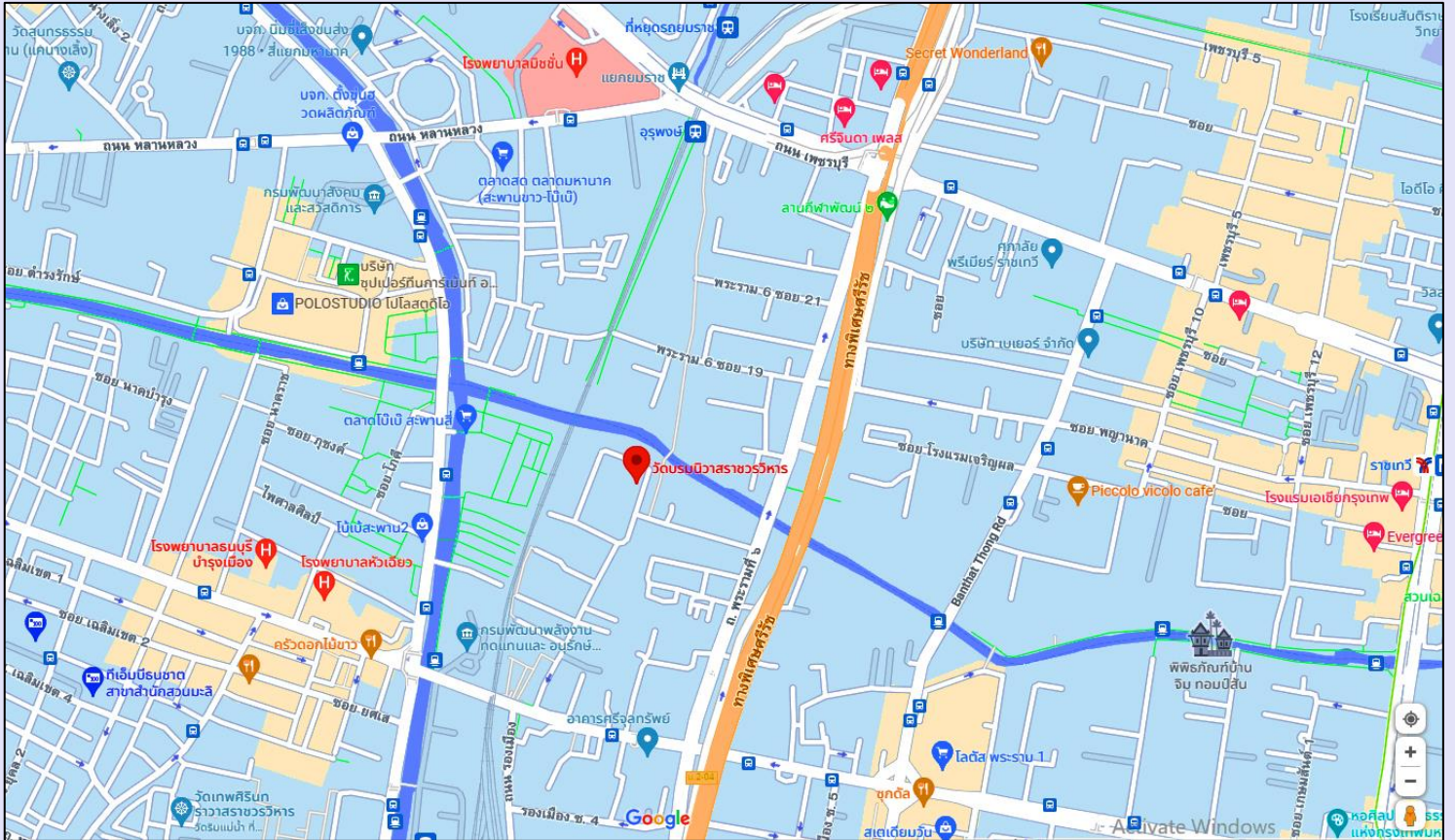
ที่ตั้ง แขวงรองเมือง เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร

นิกายเถรวาท ธรรมยุติกนิกาย

ประเภท พระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร

พระประธาน พระทศพลญาณ

พระพุทธรูปสำคัญ พระนิรันตราย

แผนที่ตั้ง วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร

วัดบรมนิวาส อยู่ใกล้ตลาดโบ๊เบ๊ เดิมเรียกกันว่า วัดนอก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดนี้ขึ้นตั้งแต่เมื่อครั้งยังทรงผนวชอยู่ จุดประสงค์เพื่อให้เป็นวัดฝ่ายอรัญวาสี หรือ วัดป่า คู่กันกับวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งเป็นวัดฝ่ายคามวาสี ต่อมารัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์และพระราชทานนามใหม่ว่า วัดบรมนิวาส

ปูชนียวัตถุที่สำคัญของวัดบรมนิวาส คือ พระศพลญาณ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถที่มีจิตรกรรมฝาผนังฝีมือขรัวอินโข่ง จิตรกรเอกแห่งรัชสมัย เขียนเป็นทิวทัศน์และผู้คนอย่างตะวันตกคล้ายกับที่วัดบวรนิเวศวิหารให้บรรยากาศแปลกตา ภาพวาดระหว่างช่องหน้าต่างแสดงศาสนกิจของพุทธศาสนิกชน และ

พระทศพลญาณ

ข้อประพฤติปฏิบัติของภิกษุสงฆ์ เช่น การบวช การถวายผ้าจํานำพรรษา การรักษาศีลใน เทศกาลเข้าพรรษา การลอยกระทง การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า การทำบุญเนื่องในวัน มาฆบูชาและวิสาขบูชา เป็นต้น ส่วนเหนือช่องทางต่างเป็นภาพปริศนาธรรมที่ใช้ตัวละคร เป็นฝรั่งทั้งหมด ฉากที่น่าสนใจได้แก่ฉากรถไฟและการส่องกล้องดูดาว นอกจากนี้แล้ว กุฎิสงฆ์และซุ้มประตูวัดบรมนิวาสยังเป็นแบบฝรั่ง ฝีมือช่างสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ มีความงดงามน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

ประวัติความเป็นมาของวัดบรมนิวาส

วัดบรมนิวาส เป็นวัดโบราณ ท่านเจ้าของวัดเมื่อแรกเริ่มสร้างได้ถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงผนวช ให้เป็นวัดข้าหลวงเดิม ดังความปรากฏในพระราชพงศาวดาร ของพระยาทิพากรวงศ์ ระบุว่า

“วัดพระราชรินทรอาศน์ สร้างไว้ค้างอยู่ ถวายเป็นวัดข้าหลวงเดิม โปรดให้ทำการเพิ่มเติมขึ้นอีกหลายสิ่ง และก่อนพระเจดีย์องค์ใหญ่ไว้หลังพระอุโบสถ พระราชทานชื่อว่า วัดบรมนิวาส”

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชประสงค์สถาปนาพระอารามนี้เพื่อเป็นที่ประทับสำราญอิริยาบถ ครั้นถวายเป็นพระอารามหลวงในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามว่า วัดบรมนิวาส การก่อสร้างยังไม่แล้วเสร็จ เมื่อทรงลาผนวชเสด็จเถลิงถวัลราชสมบัติใน พ.ศ. ๒๓๙๔ จึงทรงจัดการก่อสร้างต่อมาจนแล้วเสร็จ วัดบรมนิวาสในครั้งนั้นชื่อว่า วัดบรมสุข แต่เรียกว่า วัดนอก เช่นเดียวกับการเรียกวัดบวรนิเวศวิหาร ว่า วัดบน

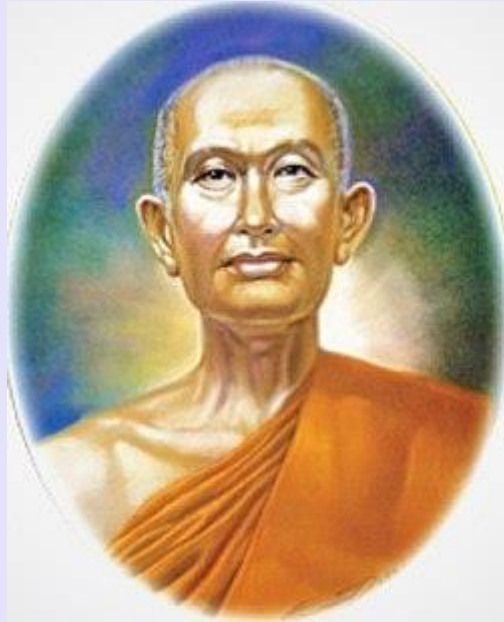
เดิมที่เรียกว่า วัดนอก คงเพราะตั้งอยู่บริเวณนอกกำแพง ส่วนที่เรียกวัดบวรนิเวศวิหารว่า วัดบน นั้น เป็นการเรียกให้เสมือนเป็นการประกาศให้ทราบว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเทียบพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไว้ในฐานะกรมพระราชวังบวรสถานมงคล โดยเปรียบที่วัดบวรนิเวศ เทียบได้กับบวรสถาน ส่วนที่เรียกว่าวัดบน ก็เสมือนวังบน ซึ่งหมายถึงพระราชวังบวรสถานมงคล เช่นกัน ดังปรากฏความที่ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงนิพนธ์

“วัดนี้ชื่อว่าวัดบวรนิเวศ เทียบได้กับบวรสถาน น่าจะได้พระราชทานในครั้งนีเมื่อปีเถาะ จ.ศ. ๑๑๙๓ (พ.ศ. ๒๓๗๔) ในหมายรับสั่งยังเรียกว่า วัดใหม่ ครั้นปีมโรง จ.ศ. ๑๒๐๖ (พ.ศ. ๒๓๘๗) เรียก วัดบวรนิเวศ แล้วอีกอย่างหนึ่งโวหารสั้นเรียกว่า วัดบน เทียบกันได้กับวังบน”

วัดบรมนิวาสนี้ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชประสงค์ให้คู่กันกับวัดบวรนิเวศวิหาร กล่าวคือ วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นวัดของคณะสงฆ์ฝ่ายคามวาสีของธรรมยุติกนิกาย เป็นศูนย์กลางปริยัติธรรมของธรรมยุติ ส่วนวัดบรมนิวาสเป็นวัดคณะสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสีของธรรมยุติกนิกาย และอีกนัยหนึ่ง กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรึกษากับกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ถึงสถานะของทั้งสองพระองค์ หากสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตเสียก่อนโดยราชสมบัติและแผ่นดินต้องตกอยู่กับเจ้านายบางพระองค์ เสถียรภาพแห่งความมั่นคงของพระองค์ทั้งคู่อาจจะตกอยู่ในภาวะเดือดร้อน ดังนั้นจึงทรงดำริร่วมกันในการจัดสร้างวัดเล็กๆ ให้ห่างไกลเมือง เพื่อว่าจะได้ใช้สำหรับเป็นที่หลบภัยในคราวจำเป็น กรมสมเด็จพระปรมานุชิตฯ จึงทรงสร้างวัดชิโนรสริมคลองมอญขึ้น ส่วนพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาวัดบรมนิวาสขึ้นใหม่สำหรับพระองค์เช่นกัน

จากข้อมูลประวัติที่ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจันทโร จันทร) เจ้าอาวาสรูปที่ ๕ ได้เขียนไว้เกี่ยวกับเสนาสนะภายในวัดดังนี้

“นำสลัดใจคราวหายนะเมื่ออัฐโนมาอยู่วัดทรุดโทรม คณะหอเขี้ยวมีกุฏิ ๕ หลัง พออาศัยอยู่ได้แต่ชำรุดทุกหลัง กุฏิใหญ่พื้นชั้นล่างทรุด กระดานโงงอาศัยไม่ได้ พื้นชั้นบนดีแต่อับนานต่างเล็กซ่อมซ่อม พระเณรอยู่ไม่ได้เป็นไข้ อัฐโนก็ออกอยู่ที่ระเบียงพอดลอดพรรษา ออกพรรษาอัฐโนไปปลุกกุฏิเล็กอยู่ต่างหาก คณะกลางที่รื้อสร้างโรงธรรมสวณะทุกวันนี้ มีกุฏิอยู่ ๖ หลัง พอพระเณรอาศัยอยู่ได้หลังเดียว ยังพออาศัยอยู่ได้มากแต่คณะกุฏิ แต่ก็ชำรุดหลายหลัง หน้าวัดมีศาลาระเบียงรอบ ๓ หลัง ชำรุดทุกหลังใช้การไม่ได้ คณะสวนมีศาลา ๒ หลัง แต่ชำรุดอาศัยไม่ได้เหมือนกัน ”

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส*

เดิมอาคารเสนาสนะต่างเป็นไม้ หมุ่มกุฏิเจ้าอาวาส (กุฏิห่อเชียว) ซึ่งเป็นที่อยู่ดีตเจ้าอาวาสมา ๔ ช่วง ก็ทรุดโทรมลงไม่อาจใช้การได้ ต่อมาทางวัดได้ใช้เป็นโรงเรียนสอนหนังสือไทยให้พระสอนช่วงเจ้าอาวาสรูปที่ ๕

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ เจ้าจอมมารดาทับทิม มีศรัทธาสั่งสร้างกุฏิสมาภาธวายเป็น กุฏิปัทมราชในปัจจุบันครั้น ปี พ.ศ. ๒๔๕๔ เจ้าจอมมารดาเลื่อน มีศรัทธาสั่งสร้างศาลาธรรมสวณะขึ้นที่คณะกลางชื่อ ศาลาอรุพงษ์ พระประธานชะลอมมาจากวัดหลุมดินเก่าเมืองราชบุรี

*พระราชโอรสองค์ที่ 28 ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ประสูติแต่เจ้าจอมมารดาจ้อย พระนามเดิม พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าवासกรี เป็นสมเด็จพระสังฆราชไทยพระองค์ที่ 7 แห่งอาณาจักรรัตนโกสินทร์ ระหว่างปีพ.ศ. 2394 - 2396 ทรงสถิต ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร พระราชวงศ์พระองค์แรกที่ทรงได้รับสถาปนาให้ดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช

ภาพ เจ้าจอมมารดาทับทิม ณ วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร

ภาพ พระองค์เจ้าอรุพงษ์ศรีสมโภช ณ วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร

และจากข้อมูลประวัติพระอารามระบุดระยะเวลาสร้างพระอาราม โดยมีอาคารสำคัญ คือ พระอุโบสถ และพระเจดีย์ ทรงสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๗ ส่วนอาคารในเขตสังฆาวาสที่สำคัญ คือ ศาลาการเปรียญ และกุฏิซึ่งสร้างหลายช่วงสมัย ดังมีรายละเอียดความว่า

“ศาลาการเปรียญสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ เป็นศาลาทรงไทยยกพื้นชั้นล่างเทคอนกรีต ชั้นบน ปลูกด้วยไม้เนื้อแข็ง เสาเป็นไม้กลม ผนังด้านในก่ออิฐถือปูนด้านนอกทำด้วยหินล้าง มีหน้ามุข พร้อมช่อฟ้าใบระกา ๒ มุข ที่หน้ามุขมีไม้แกะสลักเป็นลายไทยลงรักติดกระจก

กุฏิมี ๕๕ หลัง สร้าง พ.ศ. ๒๓๗๗ จำนวน ๑๔ หลัง นอกนั้นสร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ และ พ.ศ. ๒๕๑๘ ลักษณะโครงสร้างก่อด้วยอิฐถือปูน ๕๑ หลัง สร้างด้วยไม้ ๔ หลัง ทรงปั้นหย่า

พระประธานในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปหล่อสมัยสุโขทัย ปางมารวิชัยหน้าตักกว้าง ๓ ศอก สูง ๑ วา ๕ นิ้ว ซึ่งได้อัญเชิญมาจากเมืองพิษณุโลกมีพระนามว่าพระศพลญาณ

พระนิรันตราย

พระพุทธรูปในศาลาการเปรียญ เป็นพระศิลาแลงลงรักปิดทองหน้าตักกว้าง ๑ วา ๑๗ นิ้ว สูง ๑ วา ๑ ศอก ๑ นิ้ว นำมาจากวัดอรุณญิก จังหวัดราชบุรี เดิมเป็นพระพุทธรูปชำรุดปรักหักพัง

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจันทโร จันทร) เมื่อครั้งยังเป็น พระญาณรักจิต ได้อัญเชิญลงมายัง วัดบรมนิวาส แล้วต่อประสานเข้าเป็นองค์และฉาบด้วยปูนลงรักปิดทองเสร็จแล้วถวายพระนามว่า “พระพิชิตมารมัยมพุทธกาล”

พระนิรันตรายเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิเพชร หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ กะไหล่ทอง เบื้องหลังมี เรือนแก้วพุ่มมหาโพธิ์ มีอักษรขอมจารึกไว้ในวงกลีบบัวยอดเรือนแก้วมีรูปมงกุฎรองฐานพระ เป็นที่สำหรับรับน้ำสรง มีท่อนเป็นรูปศรีษะโค

ดังนั้น พระอารามเริ่มสร้างประมาณปี พ.ศ. ๒๓๗๗ ซึ่งเป็นเวลาที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) ยังทรงผนวชครองอยู่ที่วัดราชาธิวาส และยังมีได้ย้ายไปประทับที่วัดบวรนิเวศวิหาร (ย้ายไปประทับที่วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๙) และเป็นพระอารามเดียวที่พระองค์ทรงเริ่มสร้างในระหว่างที่ยังทรงผนวช

จดหมายเหตุ รัชกาลที่ 4

วัดบรมนิวาสหันด้านหน้าออกคลองแสนแสบ มีคูน้ำรอบพระอารามเป็นวัดที่มีพื้นที่ขนาดย่อมบริเวณด้านหน้า จากประวัติวัดมีศาลาทำน้ำถัดไปมีต้นพระศรีมหาโพธิ์ และในแนวแกนด้านหลังต้นพระศรีมหาโพธิ์เป็นที่ตั้งของส่วนพุทธาวาส อยู่เยื้องทางด้านทิศตะวันออกมีกำแพงชกล้อมรอบมีซุ้มประตูครอบทับกำแพงเป็นทางเข้าพุทธาวาส มีขนาดพื้นที่ประมาณ ๓๐x๕๒ เมตร อาคารสำคัญของพุทธาวาสประกอบด้วย พระอุโบสถ พระเจดีย์และ

พระระเบียงโอบล้อมพระเจดีย์ ๓ ด้านที่ด้านหน้ากำแพงตรงมุมมีหอกลองและหอรระฆัง โดยหอรระฆังอยู่ชิดมาทางด้านส่วนสังฆาวาส

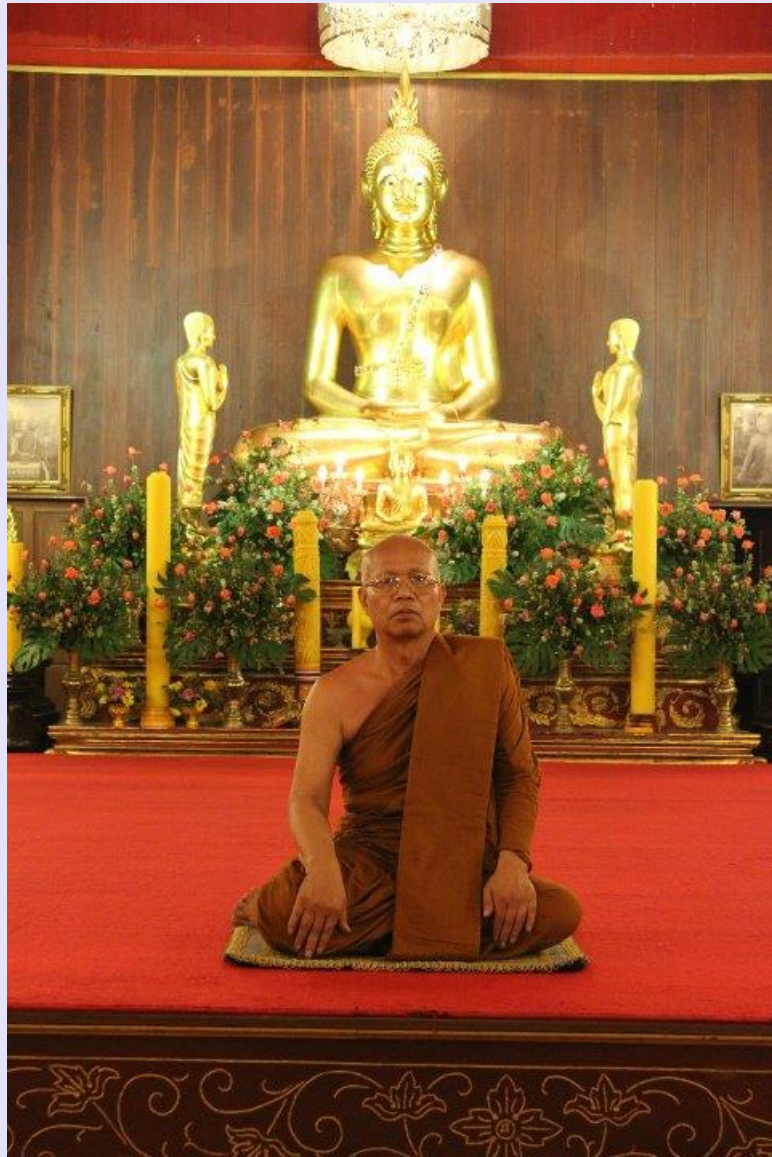
ส่วนสังฆาวาสในปัจจุบันมีกุฏิโอบล้อมส่วนพุทธาวาส แต่จากข้อมูลประวัติพบว่าส่วนสังฆาวาสเดิม สมัยแรกคงอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของส่วนพุทธาวาส

จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดบรมนิวาสราชวรวิหาร

เป็นภาพวาดปริศนาธรรม โดยท่าน ขรัวอินโข่ง ในสมัยรัชกาล ที่ ๔

ทำเนียบเจ้าอาวาส

1. พระญาณรักจิต (สุข)
2. พระอมราภีรักจิต (อมโร เกิด ป.ธ.๙)
3. พระพรหมมุนี (สุमितโต เหมือน ป.ธ.๙)
4. พระวินัยรักจิต (จันทร์)
5. พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจันทโท จันทร์ ป.ธ.๔)
6. สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (ติสโส อ้วน ป.ธ.๔)
7. พระธรรมดิลก (จันทบุปผิม ทองดำ ป.ธ.๗)
8. พระเทพวรคุณ (ชาคโร สิงห์ ป.ธ.๖)
9. พระพรหมมุนี (สุจินโน ปู่ ป.ธ.๙)
10. พระเทพสุเมธี (สนอง เขมี ป.ธ.๔)
11. พระเทพวรคุณ (ประศาสน์ ปญญารโ) เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส รูปปัจจุบัน

ประวัติ พระเทพวรคุณ เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส รูปปัจจุบัน

พระเทพวรคุณ ฉายา ปณฺญาธโร ปัจจุบัน อายุ ๗๓ ปี พรรษา ๕๒

วิทยฐานะ น.ธ.เอก, ป.ธ. ๔ ,

ศาสตราจารย์บัณฑิต (ศน.บ.) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

(M.A) BHU พาราณสี ประเทศอินเดีย

ศาสตราจารย์บัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ศน.ด) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สังกัดวัดบรมนิวาส แขวงรองเมือง เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร

ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง

๑. เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส

๒. ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๘ (ธรรมยุต)

สถานะเดิม ชื่อ ประศาสน์ นามสกุล เป็นมงคล เกิด ๕๓๑๐ ปีกุน ตรงกับวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๙๐

บิดานายพิมพ์ เป็นมงคล

มารดานางทา เป็นมงคล

บ้านเลขที่ ๕๒ หมู่ ๑ บ้านหนองวัวซอ ตำบลหนองวัวซอ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

บรรพชาอุปสมบท

บรรพชาเมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ ณ. วัดบุญญานุสรณ์ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

พระอุปัชฌาย์ พระพิศาลคณานุกิจ วัดพิศาลรัญญาวาส

อุปสมบทเมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑ ณ. วัดบุญญานุสรณ์ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

พระอุปัชฌาย์ พระพิศาลคณานุกิจ วัดพิศาลรัญญาวาส

พระกรรมวาจาจารย์ พระครูสิริจันทรวีวัฒน์ วัดหนองแวงยาว

พระอนุสาวนาจารย์ พระครูโสภณคณานุกรักษ์ วัดบุญญานุสรณ์

การปกครอง

พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้รับแต่งตั้งเป็นรองเจ้าคณะภาค ๘ (ธรรมยุต)

พ.ศ. ๒๕๓๓ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์

พ.ศ. ๒๕๔๖ เป็นผู้รักษาการเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๔๙ เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัดเลย (ธรรมยุต)

พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัดหนองบัวลำภู (ธรรมยุต)

พ.ศ. ๒๕๖๔ เป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๘ (ธรรมยุต)

สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๕๓๓ ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระครูฐานานุกรม ที่ พระครูปลัดสุวัฒนญาณคุณ
ฐานานุกรม ใน พระญาณวโรดม วัดเทพศิรินทราวาส

พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ในราชทินนาม ที่
พระอมรโมลี

พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราช ในราชทินนาม ที่
พระราชมงคlobัณทิต

พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ในราชทินนาม ที่
พระเทพวราคุณ

ภาพปูชนียวัตถุและสิ่งก่อสร้างที่งดงาม

ภายในวัดบรมนิวาสราชวรวิหาร

ที่มา : ๑๐๘ พระเกจิ, <https://www.108prageji.com/> , ประวัติและปฏิบัติ
พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) วัดบรมนิวาส เขตปทุมวัน
กรุงเทพมหานคร, โพสต์ 07 พฤศจิกายน ค.ศ. 2020.

เอนก นาวิกมูล, <http://www.dharma-gateway.com/> , พระอุบาลีคุณูปมาจารย์
(จันทร์ สิริจันโท) ผู้บูรณะวัดบรมนิวาส.

วิทยากร โสวัตร, <https://theisaanrecord.co/> , “ธรรมวิद्याนาศาสนา”
ทรรศนะวิจารณ์การเมืองระดับโลก, โพสต์ 20 สิงหาคม ค.ศ. 2017.

Wat Boromniwas, <https://www.facebook.com/> , วัดบรมนิวาส ราชวรวิหาร.

Wat Boromniwas, <https://th-th.facebook.com/104276196330423/> ,
ภาพเก่าบริเวณศาลาท่าน้ำ วัดบรมนิวาส ที่ถ่ายในสมัยพระอุบาลี
คุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท), โพสต์ 19 มีนาคม ค.ศ.2015.

Dhammathai , <http://www.dhammathai.org/watthai/bangkok/> ,
วัดบรมนิวาส ราชวรวิหาร.

Sangkhatikan , <https://sangkhatakan.com/> , วัดบรมนิวาส ราชวรวิหาร.

Pantip, <https://pantip.com/topic/35068083> , งานศิลป์เลิศล้ำ ตี๋มต่ำความสงบ
"วัดบรมนิวาส" , โพสต์ เมษายน พ.ศ. 2559.

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลพบุรี, <https://lri.onab.go.th/th/> ,
วัดเขาพระงาม ตำบลเขาพระงาม อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี.

Bloggang.com, <https://www.bloggang.com/> , วัดสิริจันทรนิมิตรวรวิหาร
(วัดเขาพระงาม), โพสต์ 24 มกราคม พ.ศ. 2564.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, <https://th.wikipedia.org/> , วัดสิริจันทรนิมิตรวรวิหาร,
โพสต์แก้ไขล่าสุด 30 กันยายน พ.ศ. 2564.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, <https://th.wikipedia.org/> , เจ้าจอมมารดาทับทิม ใน
รัชกาลที่ 5, โพสต์แก้ไขล่าสุด 22 มกราคม พ.ศ. 2565.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, <https://th.wikipedia.org/> , สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ, โพสต์แก้ไขล่าสุด 27 เมษายน พ.ศ. 2565.

Sangkhatakan, <https://sangkhatakan.com/> , พระเทพวรคุณ (อ่ำ ภาทราวุโธ)
วัดสิริจันทรนิมิตร.

Sangkhatakan, <https://sangkhatakan.com/> , พระเมธาธรรมรส (เสาร์ โสริโย).

Sangkhatakan, <https://sangkhatakan.com/> , พระศาสนดิลก (เสน ชิตเสโน).

Sangkhatakan, <https://sangkhatakan.com/> , พระราชมนู (ศรี นาร์โท).

Sangkhatakan, <https://sangkhatakan.com/> , พระเทพวรคุณ (อ่ำ ภาทราวุโธ).

Sangkhatakan, <https://sangkhatakan.com/> , พระมหาวิรวงศ์ (อ้วน ตีสโส).

Sangkhatakan, <https://sangkhatakan.com/> , พระปัญญาพิศาลเถร
(หนู ฐิตบุญโญ).

Sangkhatakan, <https://sangkhatakan.com/> , พระครูปลัดนิพัทธ์โพธิพงษ์ (ข้า)
วัดบรมนิวาส.

Sangkhatakan, <https://sangkhatakan.com/> , พระครูอุดมธีรคุณ (เงิน)
เจ้าอาวาสวัดสัตตนาถปวิตร จ.ราชบุรี.

Sangkhatikan, <https://sangkhatakan.com/> , พระปราจีนมุนี (เพ็ง กิตติงกโร).

Sangkhatikan, <https://sangkhatakan.com/> , พระครูวาทีวรคุณ
(เพ็ง กนตสีโล).

Sangkhatikan, <https://sangkhatakan.com/> , พระครูสีจันทรคุณ
(สีจันท์ กนตสีโล).

Sangkhatikan, <https://sangkhatakan.com/> , พระครูพิสารอรัญญเขต
(จันท์ เขมियो)

Google, <https://www.google.com/maps/> , ภาพ วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร
เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร.

amuletheritage.com